

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Seminář nejnovějších dějin

Michal Ulvr

Diplomová práce

**Občané Spojených států amerických
a vznik „atmosféry strachu“ ve 20. století**

**(Příspěvek ke studiu americké společnosti
v době přeměny USA na supervelmoc)**

Vedoucí diplomové práce

Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Praha 2006

Obsah

Úvod	1
1. Mart'anská panika	6
1.1 Vznik Wellesova vysílání v dobovém kontextu Spojených států amerických třicátých let	7
1.2. Analýza vysílání pořadu „Válka světů“	11
1.2.1. Bezprostřední následky vysílání pořadu „Válka světů“	21
1.3. Analýza vzniku paniky	22
1.3. Jiná vysílání pořadu „Válka světů“	28
2. Nukleární společnost	29
2.1. Počátek jaderného věku	29
2.2. První vojenské nasazení Bomby	32
2.2.1. Analýza rozhodnutí o použití „Bomby“ proti Japonsku	33
2.2.2. Nálet na Hirošimu a Nagasaki – bezprostřední následky	47
2.2.3. Následky jaderných náletů a počátek „pocitu viny“	49
2.3. Jaderný monopol - „...nothing to worry about...“	52
2.3.1. Operace Crossroads - „I'm not an atomic playboy.“	55
2.4. Události počátku jaderného věku zachycené filmovými kamerami - „Here is a motion picture spectacle of all time“	67
2.5. „Skrč se a přikryj!“ - propagační a výchovné filmy s nukleární tematikou ve Spojených státech padesátých let	75
3. Vznik žánru Science fiction a jeho podíl na vytvoření specifických rysů americké společnosti	88
3.1. Science fiction literatura	88
3.2. Science fiction časopisy	92
3.3. Science fiction na stříbrném plátně	96
4. Pozorování provedené Kennethem Arnoldem a počátek „ufománie“ - „They flew like a saucer...“	106
5. „Hon na rudé“ jako prvek atmosféry strachu	108
5.1. První „Red scare“ - strach z levicových hnutí po „Velké válce“	108
5.2. Vznik protikomunistické nálady v americké společnosti padesátých let	110
5.3. „Pepsi-Cola Joe“ - vzestup a pád Josepha R. McCarthyho	114
5. Televize	118

Závěr	121
Bibliografie	123
Prameny	123
Literatura	126
Multimédia	130
Obsah přiloženého DVD:	135
Audio a video příloha:	135
Softwarová příloha	138

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a vyznačil všechny citace z pramenů.

30.6.2006 Michal Z

Chtěl bych poděkovat vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D. za trpělivou a obětavou pomoc a Ricku Prelingerovi za to, že zasvětil svůj život záchraně filmů, bez nichž by toto dílo nemohlo vzniknout.

Úvod

Pro většinu Evropanů nebyl konec čtyřicátých a padesátých let 20. století obdobím, na které by rádi vzpomínali; celý kontinent se jen pozvolna vzpamatovával z válečných roků. Ve Spojených státech amerických byla situace do značné míry odlišná. Jejich území se válka prakticky nedotkla; na východní pobřeží dopadlo jen několik japonských balónových bomb. Rok 1945 pak přinesl vítězství nad fašismem, ale také nezpochybnitelné prvenství USA jako vojenské i ekonomické velmoci světa.

V následujících letech zavítalo do amerických domovů bohatství a spokojenost. Pod povrchem se však skrývala společnost vyznávající i nadále rasovou nesnášenlivost a diskriminaci, společnost, jež s hysterickými obavami očekávala, kdy se studená válka změní v „horkou“ a jaderné výbuchy smetou města na východním pobřeží z povrchu země. Panický strach z infiltrace vlády, armády i jiných složek společnosti komunisty vedl k procesům, připomínajícím „hony na čarodějnice“. Tento strach měl své kořeny již ve třicátých letech, kdy americká společnost vykazovala podobnou náchylnost k panice a všeobecnému strachu v očekávání války s hitlerovským Německem, které vyšly najevo během takzvané „Mart'anské paniky“ v roce 1938. Rozhlasové vysílání vědeckofantastického pořadu „Válka světů“ průkazně způsobilo nejistotu a projevy strachu u obyvatel New Yorku a New Jersey.

Teprve nyní, na přelomu tisíciletí, se Američané v knihách a hollywoodských filmech vrací do období padesátých let. S citelnou sebekritikou hodnotí tvůrci odvrácenou tvář tehdejší společnosti, avšak stěží se dokáží vyhnout nostalgii, která toto „černobílé desetiletí“ bude zřejmě již navždy provázet. Řada filmů, které tehdy scénáristé vytvořili, se stala klasickými díly.

Dne 16. července 1945 vstoupily Spojené státy americké do jaderného věku. Použití Bomby proti Japonsku se stalo zárodkem vzrušené debaty o tom, zda byl útok morální a

nutný. Tato debata trvá dodnes. Jednotlivé aspekty diskuze jsou však nenahraditelné při analýze veřejného mínění o nukleární bombě. Ta se stala nejvýznamnějším technickým vynálezem, který zásadně ovlivňoval americkou společnost přinejmenším do konce studené války. Vynález *Manhattan engineering district* nepředstavoval jen další zbraň pro vojenský arzenál; Američané ho hrdě pojmenovali *The Bomb*, jako kdyby už žádná hrozivější a účinnější zbraň nemohla být vynalezena. „Bomba“ se v atmosféře studené války stala symbolem naděje. Američané věřili, že ochrání jejich zemi a západní Evropu před Sověty; současně se stala také symbolem strachu. Operace *Crossroads* byla prvním jaderným testem v době míru. Její důležitost pro mou práci spočívá v tom, že ji vojsko a Trumanova administrativa použily jako propagandistické a mezinárodněpolitické představení. Uskutečnily ji před zraky, fotoaparáty a kamerami stovek mezinárodních novinářů. Navíc byla většina dříve tajných materiálů o testu uveřejněna v rámci *Freedom of Information Act*, a dala tak historikům jedinečnou možnost nahlédnout do míst, která byla dlouho před jejich zraky skryta. Analýzou dobových i později zveřejněných materiálů se pokusím doložit, jak byla tehdejší veřejnost informována o jaderném testování a o různých aspektech možné jaderné války, a jak se lišily pro ní dostupné informace se skutečností.

Naučné filmy tvoří v amerických dějinách samostatnou kapitolu. „Želvák Bert“ – hlavní postava filmu *Duck and Cover* – se stal ikonou studené války a společně se svým heslem „sehni se a přikryj“ vstoupil do dějin. Ve své diplomové práci hodlám filmový materiál produkováný *Civil defence* nebo spřízněnými společnostmi analyzovat z více perspektiv a zodpovědět následující otázky: Měly tyto naučné filmy skutečně *naučnou* funkci? Hrály roli v obhajobě nukleárních útoků na japonská města? Mohly u diváků způsobovat strach, a pokud ano, do jaké míry?

S překotným technologickým rozvojem a vynálezem jaderné bomby také velmi úzce souvisí *science fiction*. Tento žánr se stal u nás poněkud opomíjenou součástí americké

kultury. Do *sci-fi* se promítaly strachy a naděje společnosti; dělo se tak na stránkách magazinů, na stříbrném plátně a na televizních obrazovkách bez omezení většiny norem běžných pro jinou tvorbu.

Mým „vzorem“ a „inspirací“ pro práci na tomto tématu diplomové práce se stala kniha Davida Halberstama – „Černobílé desetiletí“, která fascinujícím způsobem pojednává o tom „dobrém“ i „špatném“ z padesátých let. Mým cílem přitom nebylo přiblížit se Halberstamovi v tématech. Úmyslně jsem se soustředil na období, které jeho knize předcházelo, a kapitolám z dějin, jimž se nevěnoval. Mnohem více jsem se nechal oslovit jeho stylem psaní a prací s prameny.

Mým cílem je také dokázat, že takzvané alternativní zdroje, multimedia a internet, již dávno nehrají ve snažení historika druhotnou roli za vydanou literaturou, ale jsou jí rovnocenné a za určitých podmínek ji dokáží smysluplně nahradit. Obzvláště při zkoumání nejnovějších dějin Spojených států je (s pečlivostí a pečlivou analýzou zdrojů) podle mého názoru tento postup logický a plně obhajitelný.

Vláda Spojených států a složky armády zodpovědné za zveřejnění dříve tajných materiálů sice poskytují informace i písemnou formou, avšak převážně občanům Spojených států a jen za (pro českého historika) velmi těžko dosažitelných podmínek. Většina těchto archivních materiálů se však velmi brzy ocitá na internetu, ať již přímo na stránkách vládní agentury, nebo na nezávislé doméně. Pět složek přepisů z výslechů senátora McCarthyho a nahrávky dobových týdeníků z *Prelinger archives* jsou jen výmluvným příkladem. Tento přístup si samozřejmě vyžádal zcela nové postupy při práci s prameny a jejich citací. DVD příloha s vybranými snímky se stala nutností. Toto je velmi očividným signálem do budoucna. Historik bude muset proniknout i do mnoha disciplín přidružených ke komprimaci, úpravě a prohlížení digitálního videa, systémům na sdílení dat a práci s internetovými archívy.

Zveřejněný archiv Ricka Prelingerera mi umožnil získat zásadní dobové filmové snímky, jedná se však pouze o zlomek videomateriálu, který jsem při psaní práce využíval. *The Internet Archive* v San Franciscu je jedním z nejrozsáhlejších *online* archivů na světě; z něho jsem použil zpravodajské týdeníky *Universal Studios*, zveřejněnou dokumentaci a propagační a výchovné snímky vládních agentur a volně šiřitelné filmy. Téma jaderných zbraní a hysterie, která s nimi souvisela, si vynutilo jak pečlivé zkoumání internetových domén,¹ na nichž se většinou nachází i dobové písemné a multimediální materiály, tak výlučně cizojazyčné literatury. Kapacitou ve výzkumu historie jaderných zbraní je Richard Rhodes, držitel Pulitzerovy ceny, z jehož knih *Making of the Atomic Bomb*² a *Dark Sun*³ jsem též čerpal. Tento autor se ovšem příliš soustředí na technické aspekty výzkumu, vývoje a použití Bomby. Ke zkoumání americké společnosti ve vymezeném časovém rámci jsem použil vlastní filmový archiv, velké množství internetových stránek, z nichž jsou kvalitou a množstvím stažitelných pramenů nejvýznamnější *conelrad.com* a *archive.org*, a knihy Paula Boyera⁴ a především Cyndy Hendershotové.⁵

V kapitole o Mart'anské panice jsem čerpal mimo jiné i z dosud řádně nepřekonaného výzkumu Hadleyho Cantrilla⁶ a Bulgatzovy knihy *Invaders from Mars and more*

¹ www.nuclearweaponarchive.org, www.childrenofthemanhattanproject.org, www.atomicarchive.com, www.atomictraveler.com, www.nuclearfiles.org, www.cddc.vt.edu.

² Rhodes, Richard, *The Making of the Atomic Bomb*, Touchstone, 1988; v zájmu unifikace formy citace multimediálních a písemných zdrojů uvádím nakladatelství/producenta náhradou za místo vydání.

³ Rhodes, Richard, *Dark Sun: The Making of the Hydrogen Bomb*, Simon & Shuster, 1996.

⁴ Boyer, Paul, *By the Bomb's Early Light: American Thought and Culture at the Dawn of the Atomic Age*, North Carolina, 1994.

⁵ Hendershot, Cyndy, *Paranoia, the Bomb, and 1950s Science Fiction Films*, Bowling Green State University Popular Press, 1999.

⁶ Cantril Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Princeton University Press, 1940; Cantril, Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Harper Torchbooks, 1966

*Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds.*⁷ Zcela zásadní pak pro mě bylo získání kopie originální nahrávky vysílání „Války světů“ z roku 1938.⁸

Ke studiu dobového tisku mi napomohly částečně přístupné archivy novin *New York Times* a *Washington post* a časopisů *Time* a *National Geographic*.

⁷ Bulgatz J., *Ponzi Schemes, Invaders from Mars and more Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, New York, 1992.

⁸ *War of the Worlds*, CBS, 1938.

1. Mart'anská panika

Dějiny tvoří kromě událostí zásadního významu také souhrn drobných maličkostí. Pouhá opomenutí či nahodilý sled událostí nezřídka rozhodují o životech a smrti. Fleming zapomíná uklidit na stole, chicagský starosta Čermák se obětavě vrhá do cesty kulkám při atentátu na F. D. Roosevelta, zprávu o blížící se první vlně japonských letadel „spolkne“ vojenská byrokracie základny Pearl Harbour, ze které již odpluly tak důležité letadlové lodě, Heisenberg udělá drobnou chybu ve výpočtech a prakticky tak zastaví jaderný výzkum nacistického Německa, Nixon se před televizní debatou s J. F. Kennedym řádně nevyspí; dva roky poté projíždí JFK Dallasem v limuzíně bez střechy. Podobně náhodná souhra událostí rozvířila ve Spojených státech konec října 1938.

1.1 Vznik Wellesova vysílání v dobovém kontextu Spojených států amerických třicátých let

Orson Welles,⁹ mladý a perspektivní režisér divadelních i rozhlasových her, se rozhodl zdramatizovat relativně známý tři desetiletí starý román H. G. Wellse „Válka světů“. V rámci pravidelného¹⁰ pořadu *Mercury Theater of the Air* Welles režíroval i jiné dramatizace klasických příběhů – „Ostrov pokladů“, „Drákulu“ a „Julia Caesara“, ale především *The Fall of the City*; drama, které v mnohém připomínalo „Válku světů“, mělo politický podtext. Popisuje společnost, která má být ovládnuta všemocným diktátorem. Žena, která vstane z mrtvých, varuje lid, že jejich „město bezmocných uchvátí mocnář.“ Lidé neposlouchají a ti, kteří vyzývají ke vzdoru, jsou umlčeni. Welles popisuje dění z pohledu reportéra, který je nad věcí.¹¹ Drama mělo varovat před rozpínavostí Německa a Itálie. Liberál Welles přijal jen zlomek svého obvyklého honoráře, aby se mohl zúčastnit této propagandou zavánějící dramatizace.¹² Producenti stanice CBS,¹³ jedné z největších rozhlasových stanic v USA, se podobnému druhu děl nebránili. „Válka světů“, Wellesovo v pořadí sedmnácté představení pro *Mercury Theater of the Air*, však byla *science fiction*, poněkud nejistý žánr. V CBS hru nechtěli, domnívali se, že je „směšná a nesmyslná“. Welles se ovšem nedal odbýt, a proto mu bylo řečeno, že musí hru změnit, aby byla aktuální a reálnější. Producenti CBS se snažili naznačit, že je hra příliš *science fiction*, respektive že se příliš podobá těm „buckrogersovským nesmyslům“. Netušili, co na sebe přivolali.

⁹ Větší množství materiálů Orsona Wellesse včetně osobní korespondence a ručně psaných divadelních scénářů má v držení *Lilly Library* Indianské University v Bloomingtonu.

¹⁰ Vysílal se každou neděli.

¹¹ Tato role se velmi podobá vyprávěnému konci „Války světů“.

¹² http://www.sensesofcinema.com/contents/01/18/welles_radio.html

¹³ *Columbia Broadcasting System*, do roku 1946 na frekvenci 860 khz.

Scénář vytvořil Howard Koch,¹⁴ Orson Welles ale přesunul děj z Anglie konce 19. století a umístil ho do tehdejších Spojených států.^{15,16} Prvních čtyřicet minut vysílání mělo budít dojem živě vysílaného rozhlasového zpravodajství. Hned po úvodu Orsona Wellese si mohli Američané a Kanadčané poslechnout předpověď počasí od Státního úřadu pro počasí,¹⁷ během šedesáti minut trvání pořadu se potom přenosy chytře přepojovaly mezi centrem zpravodajství v New Yorku a jednotlivými lokacemi, což z psychologického hlediska vytvořilo pocit bezmoci a ztráty kontroly nad situací; během prvních dvanácti minut je taneční hudba Ramona Raquela přerušena několikrát. Posluchači tedy slyšeli vždy jen pár taktů, a pak je „vyrušili“ jiným přenosem nebo zpravodajským vstupem. To, že občasné zpravodajské vstupy narušily vysílání, bylo běžné, Američané si na to zvykli při pátrání po únoscích syna slavného letce Charlese Lindbergha, které přitahovala posluchače k reproduktorům po několik měsíců v roce 1932. Vstupy ovšem nebyly běžné v takové intenzitě.

Orson Welles dokonce nechal účinkujícím pustit srdceryvnou reportáž z havárie Hindenburgu,^{18,19} která se udála před rokem, aby získali představu, jakou atmosféru se snaží navodit. Tehdy Herbert Morrison - reportér chicagské stanice WLS - při sledování hořící vzducholodě padající k zemi s desítkami cestujících ztratil bezmocností a dojetím kontrolu nad sebou a vlastním hlasem. U Franka Readicka, jenž zosobnil Carla Phillipse, reportéra z Grover's Millu, byla inspirace zřejmá.²⁰ Kromě úvodu Orsona Wellese nezachytíme až do čtyřicáté minuty vysílání jedinou zmínku o tom, že se jedná o vysílání *Mercury Theatre on the Air*.

¹⁴ Později obdržel Oscara za scénář k filmu *Cassablanca*.

¹⁵ Srv. Koch, Howard, *The Panic Broadcast: the Whole Story of Orson Welles' Legendary Radio Show 'Invasion From Mars'*, New York, 1970.

¹⁶ Především snad Grover's Mill ve státě New Jersey, nedaleko od Princetonu.

¹⁷ *Government Weather Bureau*.

¹⁸ 6. 4. 1937.

¹⁹ Srv. *Pathe News Digest*, Pathe News, 1937 - 00:12:10, DVD.

²⁰ *War of the Worlds*, CBS, 1938 - 00:13:55 – 00:18:30, DVD; dále jen *WotW*, DVD.

Rozhodně nelze tvrdit, že by se jednalo o úkladný pokus o manipulaci s davem, hra měla bezpochyby vyvolat „halloweenské“ mrazení v zádech, na konci pořadu to koneckonců řekl samotný Welles. Už jen skutečnost, že se vše odehrálo v předvečer svátku Všech svatých, *Halloween Eve*, naznačuje, že měli posluchači brát vysílání s odstupem. Při trošce zdravého rozumu bylo možné již na začátku upozorovat, že když Carl Phillips a profesor Pierson tvrdil, že z Princetonské observatoře ujeli skoro osmnáct kilometrů do Grover's Mill během deseti minut, uběhla ve skutečnosti jenom jedna a půl.²¹ Také další události probíhaly ve zrychleném čase, mobilizace armády, národní gardy a letectva proběhla během pěti minut, přenosové vozy se musely pohybovat raketovou rychlostí. Otázkou zůstává, zda v nedělní večer lze od posluchače očekávat takový stupeň ostražitosti, aby tato důležitá fakta pochytí.²²

Před následujícím pečlivým rozborem Wellesova vysílání stručně přiblížím podobnou událost, která se odehrála v Anglii o dvanáct let dříve; situace totiž byla velmi podobná.

Dne 16. září 1926 vtrhl do pravidelného vysílání pořadu BBC o literatuře 18. století katolický kněz – otec Ronal Knox. Popisoval, jak Londýn devastoval rozezlený dav nezaměstnaných, raboval, zakládá ohně a ničil vše, co mu stálo v cestě. Vtrhl do parlamentu, ministra dopravy pověsil na tramvajové zastávce,²³ zapálil hotel Savoy a jak se Big Ben zřítí k zemi pod údery minometu. BBC byla, podobně jako CBS ve Válce světů, na konci vysílání zničena.²⁴

Reakce posluchačů nebyla tak prudká jako ve Spojených státech. Přestože bylo vysílání krátké, trvalo pouhých dvanáct minut, a obsahovalo upozornění, že se jedná o fikci, zahltily telefonáty redakce novin, policii i samotnou BBC. Následujícího dne navíc zabránilo špatné počasí včasnému doručení ranních novin, takže se někteří lidé stále mohli domnívat, že

²¹ WotW - 00:09:30 - 00:11:12, DVD.

²² Viz WotW, DVD.

²³ http://www.bbc.co.uk/radio4/factual/rams/the_riot_that_never_was.ram

²⁴ http://www.bbc.co.uk/radio4/factual/the_riot_that_never_was.shtml

je Londýn v plamenech.²⁵ Londýnská mystifikace se nikdy nestala tak známou, ani ve své době nevzbudila takové znepokojení jako Wellesovo vysílání, nicméně byla předzvěstí zvyšující se role rádia. Díky zachování podobných okolností nám umožní analyzovat odlišnost situace na různých březích Atlantiku.

K tomu, abychom správně posoudili situaci, jež nastala 30. listopadu 1938, je nutné řádně analyzovat celé vysílání Orsona Wellese a v odpovídajícím časovém sledu ukázat, co vedlo k vypuknutí paniky.

²⁵ <http://otrsite.com/articles/artwb007.html>

1.2. Analýza vysílání pořadu „Válka světů“

Pro většinu posluchačů osudný nedělní večer paradoxně nezačal na stanici CBS, ale na konkurenční NBC,²⁶ kde byla vysílána velmi populární show břichomluvce Edgara Bergena²⁷ a jeho dřevěného společníka McCarthyho.²⁸ Tím, že diváky zaujalo břichomluvecké umění Edgara Bergena, které by teoreticky po rádiových vlnách nikoho upoutat nemělo, nemusíme být zaskočení, dobové kritiky to ostatně překvapilo také. Pravdou je, že dřevěný klučina McCarthy si dovilil vyslovit vtípky, za které se „nedřevění“ herci vykazovali z vysílání.²⁹ *Mercury Theater of the Air* bylo naproti tomu nesponzorovaným „kulturním“ pořadem. Převzaté dobové *ratingy* dávají Bergenovi a McCarthymu 34.7 bodů,³⁰ což je v porovnání s 3.6 body pro „Válku světů“ vsutku „drtivé číslo“. V přepočtu na diváky je to pětatřicet miliónů ku čtyřem. Ten večer ale nehrála neúprosná čísla sledovanosti hlavní roli.

Dne 30. září 1938 od osmi hodin večer nesledovali posluchači neblahé zprávy přicházející z Evropy, které posledních pět let směřovala k válce, jež se zdála nevyhnutelná. Existovaly obavy, že Spojené státy budou do onoho střetu zataženy, jako se to stalo za Velké války. Nedělní večer byl ale přesto vyhrazen zábavě. Německo bylo příliš daleko a i když Adolf Hitler ve filmových týdenících budil obavy, možnost, že by mohl ohrozit americké východní pobřeží, se jevila jako příliš mlhavá. Lidem se do mysli vryly jen měsíc staré rozhlasové přenosy z Mnichova. V roce 1936 se přitom poprvé vysílalo živě přímo z bitevní zóny. Americký reportér a válečný korespondent Hans von Kaltenborn přinesl do domácností na druhé straně Atlantiku zvuky bitevní vřavy z občanské války ve Španělsku. Abychom

²⁶ *National Broadcasting Company.*

²⁷ 1903–1978.

²⁸ Show byla tak populární, že její vysílání probíhalo s různými sponzory od 17. prosince 1937 do 1. července 1956.

²⁹ Srv. wikipedia.org - Edgar Bergen.

³⁰ Viz. <http://members.aol.com/jeff1070/wotw.html>

získali představu, jak o evropských událostech informovala ostatní americká média, podívejme se podrobněji například na *newsreel* ze září 1938.³¹ Týdeník ukazuje přípravu protileteckých balónových baráží, obří vojenskou přehlídku v Německu, Mussoliniho energický projev před zfanatizovaným davem, přehlídku sovětských vojsk a letectva i průjezd Prahou v Československu. K tomu, jak moc se takové zprávy lišily od souhrnu z minulého roku.^{32, 33} Na *Halloween Eve* roku 1938 ale zprávy z Evropy paniku nezpůsobily.

Dne 30. října 1938 v osmi hodin večer přeladili posluchači přijímače na svůj oblíbený večerní program. Zatímco pro většinu z nich začínal svou estrádu na NBC Edgar Bergen s již zmíněným dřevěným společníkem, ve studiu jedna stanice CBS, sídlící ve dvacátém patře budovy na rohu dvaapadesáté a 485 Madison Avenue, byl zatím řádně uveden Orson Welles a jeho *Mercury Theater of the Air* ve hře „Válka světů“ od H. G. Wellse. Následovala znělka a krátký dvouminutový úvod Orsona Wellese, ze kterého šlo ještě odvodit, že se jedná o pouhou rozhlasovou hru:³⁴ „Teď již víme, že na počátku dvacátého století byl náš svět pečlivě pozorován bytostmi rozvinutějšími, než je sám člověk, třebaže jsou smrtelné podobně jako on...“ Pak ale náhle následovala předpověď počasí Státního úřadu pro počasí, slibující³⁵ teploty v rozmezí od deseti po devatenáct stupňů Celsia. Po jejím konci bylo vysílání velmi rychle přepojeno do sálu Meridian hotelu Park Plaza v centru New Yorku, kde Ramon Raquello a jeho orchestr hrál tango *No More*. Teskné zvuky trubky přerušil reportér s aktuální zprávou: „...profesor Farrell z observatoře Mount Jennings v Illinois nahlásil zpozorování několika výbuchů plynu v pravidelných intervalech na planetě Mars...“ několika takty se vrátila taneční hudba Ramona Raquela, ale ta byla opět přerušena čerstvými zprávami.

³¹ DVD, *All Nations Shaken By War Crisis*, Universal Studios, 19.9.1938.

³² DVD, *Pathe News Digest 1937*, No. 3, Pathe News, 1937.

³³ DVD, *Pathe News Digest 1937*, No. 3, Pathe News, 1937.

³⁴ Cit. WotW, DVD.

³⁵ V přepočtu na evropský systém.

Následoval rozhovor reportéra Carla Phillipse s profesorem Piersonem³⁶ v Princetonské astrologické observatoři. Profesor popisoval záblesky, které zahlédl při pozorování Marsu, během interview dostal zprávu a předal ji reportérovi: „Dámy a pánové, nyní vám přečtu kabelogram adresovaný profesoru Piersonovi Dr. Grayem z Muzea národní historie v New Yorku. Cituji... ve 21:15 standardního východního času zaznamenal seismograf otřes skoro na úrovni zemětřesení v okruhu dvaceti mil kolem Princetonu. Prosím prozkoumejte...“ Profesor Pierson ještě stačil popřít, že by to mohlo mít něco společného s výbuchy na Marsu, a spolu s reportérem se vydal na průzkum. Následovalo pár taktů taneční hudby, pak zpravodajská vložka potvrdila další výbuchy na rudé planetě a dopad meteoritu v Grover's Mill. Vysílání bylo přepojeno na Carla Phillipse, který již dorazil i s přenosovým vozem na místo dopadu jednoho z objektů, do Grover's Mill. „... vážení posluchači, tady Carl Phillips, Grover's Mill, New Jersey, nacházíme se asi 100 stop³⁷ od objektu, který sem spadl z nebe. Podle toho, co vidím, objekt se meteorům příliš nepodobá, aspoň ne těm, které jsem kdy viděl já. Mnohem více vypadá jako obrovský válec s průměrem... kolik byste řekl vy, profesore Piersoně? ... 30 yardů³⁸ ... no, nic takového jsem v životě neviděl. Má to takovou žlutobílou barvu. Zvědaví přihlížející se nyní tlačí blíže k objektu, policie se je snaží udržet zpátky. Teď mi zakryli výhled. Mohli byste se postavit ke straně, prosím?“³⁹

V tento okamžik se na konkurenční stanici stala zcela zásadní věc. Po smršti vtípů Edgara Bergena a McCarthyho byla oznámena hudební vložka Nelsona Eddyho a podle výzkumu prof. Cantrila⁴⁰ začali posluchači přeladovat na jiné stanice. Dnes můžeme v literatuře i na internetu zaznamenat větší množství reakcí zpochybňujících Cantrillův

³⁶ Toho ztvárnil samotný Orson Welles.

³⁷ 30 metrů.

³⁸ 30 metrů.

³⁹ Cit. WotW, DVD.

⁴⁰ Cantril, Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Princeton University Press, 1940; Cantril, Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Harper Torchbooks, 1966

výzkum (viz níže), výzkum provedený stanicí CBS týden po odvysílání *War of the Worlds* nicméně zcela jasně říká, že 42 % posluchačů „Války světů“ naladilo pořad až po jeho začátku. Pokud budeme předpokládat, že se Cantrilova 1940 a Housemanova 1948 hypotéza zakládá na pravdě, pak většina posluchačů naladila CBS ve chvíli, kdy komentátor Carl Philips popisoval velmi zaníceně situaci na místě dopadu „meteoru“. I dnes je nám z nahrávky patrné, že právě tento úsek představuje zřejmě nejpoutavější část „Války světů“, můžeme zaregistrovat i to, jak se komentář postupně zrychloval. Stěží si ale dokážeme představit, že by v ten okamžik mohl někdo přeladit ze CBS, zvláště pokud to považoval za skutečný zpravodajský vstup.

Následoval rozhovor s panem Wilmuthem, vlastníkem farmy, který svou „venkovskou američtinou“ popisoval, že než ho dopad objektu shodil ze židle, poslouchal rádio. Než začal být jeho projev nudný, Carl Philips ho nemilosrdně přerušil a pokračoval sám: „...kdybych tak mohl popsat tu atmosféru... pozadí této... fantastické scény. Stovky aut jsou zaparkované na poli za námi a policie se snaží zablokovat silnici vedoucí k farmě, ale nemá to smysl. Projíždějí přímo skrz. Reflektory aut výborně ozařují jámu, ve které je napůl zabořený objekt. Nyní se někteří odvážlivci se potulují kolem okraje [objektu]. Jejich stíny vystupují proti lesklému kovu (ozývá se vzdálený hučivý zvuk) ... jeden muž se té věci chce dotknout ... hádá se s policistou. Policista vítězí... Nyní je tu něco, dámy a pánové, co jsem při všem tom vzrušení zapomněl zmínit a stává se to teď více zřetelnějším. Možná jste to již zachytili na svých přijímačích. Poslouchejte prosím (ozývá se slabý zvuk praskajícího kovu). Slyšíte to? Je to zvláštní zvuk, který zřejmě vychází z nitra objektu. Pokusím se přiblížit mikrofon. A teď... Chvilíčku počkejte! Něco se děje! Dámy a pánové, to je šokující! Jeden konec té věci se začíná odsunovat! Vršek se začíná otáčet jako šroub, ta věc musí být dutá!“⁴¹ Poté bylo slyšet hlasy policistů a přihlížejících: „Hejbe se to! Podívej, jak se ta zatracená věc

⁴¹ Cit. WotW, DVD.

odšroubovává! Hej, jděte zpátky! Říkám, abyste ty lidi drželi vzadu! Možná se někdo zevnitř snaží dostat ven! Je to doruda rozžhavené, spálí se to na uhel! Držte se zpátky. Držte ty hlupáky vzadu!“⁴² řinčivý zvuk a hluk padajícího velkého kusu kovu a hlasy v pozadí: „Je to pryč! Víko odpadlo! Podívejte! Držte se zpátky!“⁴³ Znovu se ozve velmi rozrušený hlas Carla Phillipse: „Dámy a pánové, toto je ta nejstrašnější věc, které jsem kdy byl svědkem... Počkejte chvíli! Někdo vylézá z toho dutého vrchu. Někdo, nebo... něco. Vidím, jak dva světélkující disky vylézají z toho tmavého otvoru . . . jsou to snad oči? Mohl by to být obličej. Mohl by... (výkřiky z davu) ...Dobrý Bože, něco jako šedivý had se plazí ze stínu. A támhle je druhý, třetí, čtvrtý! Připadá mi to jako nějaká chapadla. Teď už vidím celé tělo. Je to velké, velké jako medvěd a leskne se jako mokrá kůže. Ale ta tvář... Dámy a pánové, to se nedá popsat. Sotva se dokážu donutit k tomu se na to dívat, tak odporné. Oči jsou černé a lesknou se jako hadí. Ústa mají tvar písmena V a sliny tomu odkapávají ze rtů, které se, zdá se, chvějí. Ten netvor, nebo cokoliv to je, se stěží pohybuje. Vypadá, jako by ho něco táhlo k zemi ... asi gravitace nebo něco takového. Ta věc... se nyní zdvihá a dav couvá. Už toho viděli dost. Toto je ten nejneobyčejnější zážitek, dámy a pánové. Nemohu najít slova... Musím přestat s popisem, dokud se nepřesunu. Vydržte, prosím, vrátím se za chvíli...“⁴⁴ Na chvíli zazněly tóny piána, a pak se přenos znovu vrátil do Grover's Mill.

„Dámy a p... Jsem v éteru? Dámy a pánové, dámy a pánové, jsem za kamennou zdí, která sousedé se zahradou pana Wilmutha. Odsud mám dobrý přehled nad situací. Podělím se s vámi o každou maličkost, dokud budu moci mluvit a dokud budu moci vidět. Dorazilo více státních policistů, sestavili kordon kolem jámy, je jich asi třicet. Teď už nemusí zatlačovat dav, lidé se drží dál. Kapitán se s někým radí. Dost dobře nemůžeme vidět s kým. Ach ano, myslím, že je to profesor Pierson. Ano, je. Nyní se rozdělili a profesor jde kolem jedné strany

⁴² Cit. WotW, DVD.

⁴³ Cit. WotW, DVD.

⁴⁴ Cit. WotW, DVD.

a zkoumá objekt, zatímco se kapitán a dva policisté blíží s něčím ve svých rukou. Teď již to vidím, je to bílý kapesník přivázaný k tyči... vlajka příměří. Pokud [ovšem] ta stvoření vědí, co to znamená... co znamená cokoliv...

Počkejte! Něco se děje... (ozve se syčivý zvuk a po něm bzučení). Něco se vysunuje z jámy. Rozeznávám tenký paprsek namířený proti zrcadlu. Co to je? Ze zrcadla vytryskl proud plamenů, míří přímo proti blížícím se mužům. Přímo je zasahuje! Dobrý Bože, oni hoří. Teď již hoří celá pole (exploze). Lesy... stodoly... nádrže aut... Šíří se všude. Blíží se to. Asi 18 metrů zprava...⁴⁵

Zavládlo hrobové ticho. Diváky, kteří poslouchali tuto část relace, většinou ani nenapadlo přeladit na jiný program. Po chvíli se ozval hlasatel z ústředí s oznámením, že bylo spojení se stanicí u Grovers Mill z technických důvodů přerušeno, a tudíž nebylo možné, aby pokračovali v přenosu. Následoval přehled zpráv, podle kterého profesor Indellkoffer při projevu na banketu Kalifornské Astronomické Společnosti vyjádřil svůj názor, že výbuchy na Marsu jsou bezpochyby vulkanického původu. Všimněme si, že ani v jednom úseku vysílání nebylo přímo řečeno, že by „meteor“ nebo jeho posádka nějak souvisely s výbuchy na Marsu. Vysílání nechávalo prostor pro posluchačovu fantazii. Z události se při trošce tolerance a nepozornosti mohl stát promyšlený útok Německa. Jak prohlásila novinářka a historička Elizabeth McLeodová pro *National Geographic*: „Někteří slyšeli jen 'vybuchující granáty' a předpokládali, že je posílá Hitler.“^{46,47}

Do ústředí rozhlasové stanice přicházely alarmující zprávy o masakru, který se odehrál u Grover's Mill. Přinejmenším čtyřicet mrtvých včetně šesti policistů, jejich těla spálená bez možnosti identifikace.

⁴⁵ Cit. WotW, DVD.

⁴⁶ Cit. http://news.nationalgeographic.com/news/2005/06/0617_050617_warworlds_2.html.

⁴⁷ „Some [listeners] heard only that 'shells were falling' and assumed they were coming from Hitler.“

Nastala další fáze vysílání, ve které hráli velmi důležitou roli oficiální představitelé civilní vlády a armády. Již od roku 1933 zněla z reproduktorů přijímačů klidná slova prezidenta Franklina D. Roosevelta při „hovorech od krbu“.⁴⁸ FDR tak přinášel hlas vlády přímo do amerických domácností. V počátcích médií tudíž nebyl jen „dalším politikem“, ale dalším členem rodiny, někým, komu se dalo v době krize důvěřovat. Armáda a vláda byly navíc instituce, na něž se dalo spolehnout.

Generál Montgomery Smith, velitel milice v Trentnu: „Guvernér New Jersey mě pověřil, abych v oblastech Merceru, Middlesexu, Princeton a Jamesburg vyhlásil stanné právo. Nikomu bez zvláštní propustky vystavené vojenskými nebo civilními úřady nebude povolen vstup. ...milice postupuje z Trentonu do Grovers Mill a bude pomáhat s evakuací domovů v oblasti vojenských operací.“⁴⁹

Zpravodajské ústředí dále oznámilo, že do Grover's Mill směřují jednotky Červeného kříže, že zohavené tělo Carla Philipse bylo identifikováno v Trentonské nemocnici. Poté následovaly jiné, velmi autenticky znějící zprávy o likvidaci požárů kolem Grover's Mill. Viceprezident rozhlasové stanice oznámil, že vysílání je nyní plně k dispozici milici. Slovo bylo předáno kapitánu Lansingovi, který se účastnil pokusu o útok na objekt v Grovers Mill. Ten až do chvíle, kdy se vojáci pokusili přiblížit k objektu, tvrdil, že je situace plně pod kontrolou.

„Jednotky jsou teď na kraji Wilmuthovi farmy. Sedm tisíc ozbrojených mužů se blíží... Něco se tam hýbe... pevný kov... taková věc ve tvaru štítu se zvedá z válce... Zvedá se výš a výš. Proboha, stoupá si to... skutečně se to zvedá na jakési kovové konstrukci. Je to vyšší než stromy, míří na to světlomety. Vydržte!“⁵⁰ V tuto chvíli se ozval hlasatel, zněl velmi vážně:

⁴⁸ *Fireside chats.*

⁴⁹ Cit. WotW, DVD.

⁵⁰ Cit. WotW, DVD.

„Dámy a pánové, mám pro vás velmi vážné oznámení. Jakkoli se to může zdát nemožné ...bytosti, které přistály na farmě v Jersey jsou předvojem invazní armády z Marsu. Bitva, která se odehrála dnes v noci u Grovers Mill, je jednou z nejvíce zarážejících porážek, které kdy moderní armáda utrpěla. Sedm tisíc mužů... proti jedinému bojovému stroji vetřelců z Marsu. Ví se o sto dvaceti přeživších. Zbytek je rozsetý po bitevním poli ... rozdrčený a rozdupaný železnými nohami těch monster nebo spálený na uhel tepelným paprskem.

Monstrum nyní kontroluje střed New Jersey a vlastně rozdělilo stát vedví. Komunikace je nefunkční od Pensylvanie až po Atlantický oceán.“⁵¹

Vysílání se náhle změnilo z dramatického na katastrofické. Byly hlášeny přerušené dopravní tepny. Policie nebyla schopna usměrnit proudy lidí, prchajících před postupujícími stroji vetřelců. Následoval neméně působivý projev ministra vnitra.⁵²

„Občané, nepokusím se před vámi zatajit vážnost situace, které čelí naše země, ani znepokojení vaší vlády při zachraňování majetku a životů. Místo toho naléhavě nabádám vás, občany a zaměstnance státu, vás všechny, k duchapřítomnosti a klidu. Naštěstí je tento hrozivý nepřítel omezený na relativně malé oblasti a my můžeme vložit svou víru do rukou ozbrojených složek, že ho tam udrží. Mezitím musíme věřit v Boha a jeden a každý z nás musí pokračovat v plnění svých povinností, abychom se mohli postavit zkázonosnému protivníkovi jako jeden národ, stateční a posvěcení k zachování lidské nadvlády na zemi. Děkuji vám.“ Následovalo krátké zpravodajství o tom, že krácející stroje vetřelců již ovládají skoro celé New Jersey a že stále přistávají další, dále dva přenosy, jež měly zcela otrást těmi, kteří snad ještě vkládali nějaké naděje do ozbrojených složek. První pocházel z postavení polního dělostřelectva poblíž Grover's Mill. Jeho posádka údajně zahlédla, jak jeden ze strojů

⁵¹ Cit. WotW, DVD.

⁵² Nebyl představen jménem, avšak podle wikipedia.org dal jeho představiteli - Kennethu Delmarovi - Orson Welles instrukce, aby během projevu působil jako F.D. Roosevelt.

vypouští černý dým a nasadila si plynové masky, ty však nefungovaly a všichni za srdceryvného chrapotu zemřeli.

Právě aspekt smrtícího černého dýmu byl rozhodující. Ke konci první světové války se ukázalo, že plynový útok dokáže být efektivní i hrozivý. Ve 30. letech ještě nebyla tak zřejmá role letectva, použití otravných plynů se obecně ovšem předpokládalo.⁵³ Plyn představoval plíživou a skoro jistou smrt. S ohledem na lidské pocity měl mnoho společného s jadernými zbraněmi. Fungoval i jako odstrašující prostředek. V případě hromadného použití mohl poskytnout „záruku vzájemného vyhlazení“. Právě černý dým vymyšlených vetřeleckých strojů způsobil tolik paniky ve skutečném světě (viz níže). Nepodceňme ani motiv nezničitelných krácejících strojů. Ty dodnes povzbuzují fantazii mnoha spisovatelů a malířů.⁵⁴

Katalyzátorem paniky se staly následující dva přenosy. Poručík Voght vedl osmičlennou skupinu bombardéru při útoku na šest krácejících strojů: „...hustá černá mlha neznámého složení se drží blízko u země. Nikde nevidím tepelný paprsek. Nepřítel směřuje na západ. Jeho očividným cílem je New York... motory selhávají. Nemůžeme uvolnit bomby. Zbývá jediné... udeřit do nich, letadlem a vším. Klesáme na první. Teď motory vysadily úplně...“⁵⁵ Následovalo šokující oznámení pozorovacího stanoviště: „Zde Newark, New Jersey... Tady Newark, New Jersey... Varování! Jedovatý plyn se blíží od bažin Jersey... masky jsou neúčinné...“⁵⁶ Jak plyn postupoval městem, postupně se podobným způsobem odmlčelo pět stanovišť, až se slovo vrátilo hlasateli do ústředí rozhlasové stanice.

„Mluvím k vám ze střechy Rozhlasové budovy z centra New Yorku. Zvony, které slyšíte, zvoní, aby vyzvaly lidi k evakuaci města, protože se blíží Mart'ané. V posledních dvou

⁵³ Srv. *Things to Come*, Alexander Korda, London Film Production Inc, 1936, DVD.

⁵⁴ Jak se můžeme přesvědčit, početné reedice „Války světů“ H. G. Wellse byly vždy vyjimečně bohatě ilustrované, např. <http://drzeus.best.vwh.net/wotw/wotw.html>.

⁵⁵ Cit. WotW, DVD.

⁵⁶ Cit. WotW, DVD.

hodinách vyrazily odhadem tři milióny lidí po silnicích na sever... Vyhněte se mostům na *Long Island*... jsou beznadějně zacpané. Všechny silnice na pobřeží byly uzavřeny před deseti minutami. Neexistuje obrana. Naše armáda... zničena... dělostřelectvo, letectvo, všechno zničené. Toto může být poslední přenos. Zůstaneme až do konce..."⁵⁷ Hlasatel popisoval, jak se statisíce lidí snaží utéct z města, přečpané ulice, blížící se pětici mimozemských strojů. Četl zprávu o hlášeních dopadů mimozemských válců po celých Spojených státech, a pak neodvratný konec: „Tak to je konec. Vychází z něho dým... černý dým, rozšiřuje se nad městem. Lidé v ulicích to vidí. Utíkají k *East River*... jsou jich tisíce, padají jako krysy. Teď se dým šíří rychleji. Už je na Times Square. Lidé se před tím snaží utéct, ale nemá to cenu. Padají jak mouchy. Dým překročil Šestou Avenue... Pátou Avenue... je... je sto yardů daleko... padesát stop..." V tu chvíli se ozval se zvuk dopadu těla na podlahu a nastalo dlouhé, velmi dlouhé ticho, které režisér Orson Welles uměle prodlužoval.

Teprve pak následoval krátký vstup ze CBS, z něhož se mohli posluchači dozvědět, že se jednalo o dramatizaci. Pro mnohé skončila půlhodina hrůzy. Vysílání sice po krátké pauze pokračovalo, ale už nemělo formu zpravodajského vysílání, nýbrž vyprávění. Mnohem více se podobalo předloze H. G. Wellse.

Na samotném konci přenosu⁵⁸ *Mercury Theatre of the Air* vystoupil Orson Welles s vysvětlením, které mnohé dříve zmatené posluchače pobouřilo: „...dámy a pánové, chci vás ujistit, že „Válka světů“ neměla žádný jiný cíl, než vás před prázdninami pobavit. Je to vlastní rozhlasový způsob divadla Mercury, jak na sebe navléct prostěradlo, vyskočit před vás z křoví s hlasitým Baf! I kdybychom začali teď, nestihli bychom do zítřka ukradnout vaše branky do zahrady nebo namydřit okna, proto jsme udělali druhou nejlepší věc. Před vašimi ušima jsme zničili celý svět a srovnali se zemí C. B. S. Doufám, že se vám uleví, když vám povím, že obě

⁵⁷ Cit. WotW.

⁵⁸ WotW - 00:57:35, DVD.

tyto instituce jsou v provozu. Takže sbohem všichni a pamatujte si na den nebo dva lekci, kterou jsme vám uštedřili dnes večer... Pokud zazvoní váš domovní zvonek a za dveřmi nikdo není, pak to nebyli Marťané, ale Halloween...“⁵⁹

1.2.1. Bezprostřední následky vysílání pořadu „Válka světů“

Orson Welles měl samozřejmě zpětnou vazbu o tom, že jeho vysílání způsobilo jisté pozdvižení. Lidé během přenosu telefonovali do CBS a Orsona Wellese, který vysílání pojal přinejmenším jako halloweenský vtípek, to bezpochyby těšilo. Každé zazvonění telefonu bylo jako potlesk po divadelním představení – signál, že někoho vysílání upoutalo natolik, aby zvedl telefon a zavolal do rozhlasové stanice. Těžko mohl odhadnout, co skutečně probíhalo po celých Spojených státech a co bude následovat druhý den, kdy se do toho zapojí senzacechtivý tisk. Český internetový server Základna Antares uvádí,⁶⁰ že Welles během vysílání ignoroval policisty dobývající se do budovy CBS a že „...Taylor Davidson, jeden z činitelů CBS, přesvědčoval Wellese, aby přerušil představení a uklidnil vyděšené posluchače. "Jsou vyděšení?" opáčil Welles. "Fajn! Mají být vyděšení!" Když bylo po všem, Welles a jeho štáb se potají vyplížili zadním vchodem, aby se vyhnuli záplavě reportérů a policistů, kteří si s nimi toužili promluvit...“^{61,62}

⁵⁹ Cit. WotW, DVD.

⁶⁰ <http://www.sf.cz/view.php?cisloclanku=2004103001>

⁶¹ Cit. <http://www.sf.cz/view.php?cisloclanku=2004103001>

⁶² V tomto článku se nachází více nepřesností a na žádném serveru, na který se odkazuje, nelze jeho tvrzení ověřit, proto ho je třeba posuzovat s odstupem.

1.3. Analýza vzniku paniky

Po uplynutí osmdesáti let je těžké posoudit, kolik lidí podlehl panice a do jaké míry. V roce 1937 Rockefellerova nadace⁶³ uvolnila dotace na výzkum vlivu hromadných sdělovacích prostředků (především rádia) na společnost vedený Paulem Lazarsfeldem.⁶⁴ Zpočátku se výzkumný tým zabýval tzv. *radio dramas*.⁶⁵ Vysílání „Války světů“ a následná reakce veřejnosti však poskytly mnohem lepší příležitost ke zkoumání. Podle výsledků výzkumu dostupných na internetu zjistil tým,⁶⁶ že 25 % ze šesti miliónů posluchačů pořadu považovalo události za skutečné. Podle výzkumu většina zpanikařených nevěřila tomu, že by se jednalo o invazi z Marsu, ale spíše z Německa. Tyto výsledky měla podložit teorie, že tomu tak bylo díky přenosům během mnichovské krize, které se vysílaly v témže roce.

Tato čísla ovšem nemůžeme považovat za směrodatná. Už v samotném počtu posluchačů stanice CBS se liší zdroje. Například Gyneken tvrdí,⁶⁷ že posluchačů bylo 32 milionů, server *Senses of Cinema* uvádí 9 milionů.⁶⁸ Na většině ostatních internetových stránek můžeme standardně nalézt údaj 6 milionů. Také tvrzení o tom, že větší část posluchačů nevěřila historce o Martřanech, ale myslela si, že útočí Němci, nemusí být založena na pravdě. Bulgatz uvádí, že Cantril zahájil výzkum týden po vysílání.⁶⁹ Pracoval s malým vzorkem populace, s pouhými 135 „obětmi“ „Války světů“; všichni tito lidé pocházeli z New Jersey. Když se zaměříme na novinové články, které vyšly na svátek Všech

⁶³ *Rockefeller Foundation*.

⁶⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Radio_Project

⁶⁵ Podobaly se dnešním *soap operas* / telenovelám.

⁶⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Radio_Project

⁶⁷ Gyneken, van Jaap, *Collective Behavior And Public Opinion*, Lawrence Erlbaum Associates, 2003, s.180-182.

⁶⁸ http://www.sensesofcinema.com/contents/01/18/welles_radio.html

⁶⁹ Bulgatz, John, *Ponzi Schemes, Invaders from Mars and more Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, New York, 1992, s. 134; dále jen Bulgatz.

svatých a později, nejsou lidé, kteří zpanikařili, popisováni příliš lichotivě. Kupříkladu Dorothy Thompsonová ve svém sloupku *On the record* v *New York Herald Tribune* napsala:⁷⁰ „... ukázali nám [Mercury Theatre of the Air] neuvěřitelnou tupost, nedostatek odvahy a neznalost tisíců... selhání vzdělání.“⁷¹ Zkusme se vcítit do účastníků výzkumu, kteří to o sobě četli. Uvědomíme-li si, že tehdejší veřejné mínění *sci-fi* a všechny ty „buckrogersovské nesmysly“ zavrhovalo, přiznat se k tomu, že uvěřil v existenci bytostí z Marsu, vyžadovalo přitom větší sebezapření a více odvahy. O sto let dříve by to nebyl problém, i astrologové věřili, že by na Měsíci a Marsu mohl být inteligentní život.⁷² Obavy z německé invaze byly naproti tomu tak nekontroverzní, člověk mohl předpokládat, že většina lidí v jeho čtvrti smýšlí podobně.

Cantril zaznamenal velké množství případů vzniku paniky v Nové Anglii. Jedním z důvodů mohl být hurikán, který téhož roku způsobil velké škody i rozsáhlé záplavy. Jak můžeme vidět z dobových pramenů,^{73,74} pracovníci WPA odvedli při odstraňování škod v Nové Anglii mnoho záslužné práce. Samozřejmě nesmíme přehlédnout to, že producentem jednoho z dokumentů byla samotná WPA⁷⁵ a FWA⁷⁶. Je pravděpodobné, že přírodní katastrofa zanechala ve svých obětech „trvalý otisk“. Vláda byla v těchto oblastech vnímána jako někdo, kdo problému rozumí a snaží se lidem pomoci.⁷⁷

⁷⁰ Cit. Bulgatz s. 134.

⁷¹ „They have shown up the incredible stupidity, lack of nerve and ignorance of thousands. They have cast a brilliant and cruel light upon the failure of popular education.“

⁷² Viz níže popisovaná blamáž z roku 1835.

⁷³ *Shock Troops of Disaster: The Story of the New England Hurricane*, U.S. Work Projects Administration, 1938, DVD.

⁷⁴ *Blessed Are The Merciful*, C. E. Price, 1938, DVD.

⁷⁵ *Work Project Administration*.

⁷⁶ *Federal Works Agency*.

⁷⁷ Např. návštěva administrátora WPA Harryho Hopkinse - *Shock Troops of Disaster: The Story of the New England Hurricane*, U.S. Work Projects Administration, 1938 - 00:06:40, DVD.

Přestože Cantrilova studie nemusí být velkým přínosem,⁷⁸ uvádí množství zajímavých osobních příběhů účastníků paniky. Většina z nich se sice nevydala na bezhlavý útěk, ale mnozí si v neblahé předtuše začali balit věci. Těžko ovšem může překonat senzační příběhy dobových novin.

Tisk psal o ustrašených lidech prchajících z míst, kam údajně postupovaly mimozemské stroje, o infarktech, úprcích z kin a dokonce sebevraždách.⁷⁹ V jedné čtvrti *Newarku* mělo dvacet rodin vyběhnout ze svých domů s mokkými ručníky před ústy jako ochranou před jedovatým plynem.^{80,81} Ve světle budoucích výzkumů se ukázala většina novinových zpráv jako nepodložená. Musíme si ovšem uvědomit, že potvrdit tyto zprávy muselo být s odstupem času velmi obtížné. Cantrilova studie podrobně analyzovala jen 135 lidí z metropolí východního pobřeží; Wellesovo vysílání ale probíhalo celostátně a s podobným efektem na posluchače ho převzaly dokonce i některé kanadské stanice.⁸²

Vzhledem k místům, kde se odehrával děj celé hry, se staly ohniskem paniky New York a New Jersey. Stupeň znepokojení se lišil od jedince k jedinci. Někteří se cítili jen ohroženi, ale zůstali doma a poslouchali rádio, jiní zaujali aktivnější postoj, zvedli telefonní sluchátko a volali do rozhlasové stanice CBS, do novin, do nemocnic, na policejní stanice a do dalších institucí. Abychom si dokázali představit naléhavost a počet telefonátů do novin, uvedu jen, že než vysílání *Války světů* skončilo, před vchodem do budovy CBS na rohu 52. a 485 Madison Avenue se vytvořil zástup novinářů, kteří cítili senzaci. Aktéři vysílání museli „utéct“ zadním vchodem, aby stihli představení na Broadwayi. Rozšíření paniky napomohlo právě lehce dostupné telefonické spojení. Byly obvyklé případy, kdy posluchač vysílání zavolal někomu blízkému, upozornil ho na hrozící nebezpečí, a ten buď podnikl okamžitou

⁷⁸ Zejména kvůli neprůkazným statistickým údajům.

⁷⁹ <http://members.aol.com/jeff560/jeff.html>

⁸⁰ *Radio listeners in panic, taking war drama as fact*, The New York Times, 31. října 1938, DVD.

⁸¹ Srv. *Trenton Evening Times*, 31. října 1938, s.2.

⁸² <http://members.aol.com/jeff560/jeff.html>

akci, nebo si pustil CBS, aby si informaci ověřil a byl vtažen do Wellesovy inscenace. Zatímco se Dr. Arthur F. Buddington a Dr. Harry Hess, profesor geologie Princetonské univerzity vydali pátrat po spadlém meteoru a narazili jen na davy lidí bloudící po okolí a hledající Martěany, přinejmenším tucet studentů obdrželo znepokojené telefonáty od rodičů. Tři se vydali domů. Také do novin kampusu, *The Daily Princetonianu*, telefonovali studenti i absolventi.⁸³ Studenti Princetonské univerzity vůbec zaujali velmi aktivní postoj. Podle *Trenton State Gazette*⁸⁴ založili *Interplanetary Defense League for Princeton*⁸⁵ a vyzvali Orsona Wellesa, aby se stal jejich vůdcem. Podle Donalda Mulforda, prezidenta ligy, měli: „...zburcovat svět, aby si uvědomil hrozbu invaze z Marsu.“⁸⁶

Velmi zajímavé příběhy uvádí *Trenton Evening Times*.⁸⁷ Podle novin prchající řidiči zastavovali a ptali se policistů, kam až postoupily armády Martěanů. V jednom Princetonském kostele narušil bohoslužbu muž, který vběhl dovnitř a vykřikoval, že se blíží konec světa. Rodiny z North Clinton Avenue se sbalily, posadily děti do auta a chystaly se vydat do Rocky Mountains. Lidé telefonovali do rádia a ptali se na distribuci protilátek.

Profesor Miller ve své knize *Introduction to Collective Behavior and Collective Action*⁸⁸ zkoumá případy hospitalizací i epidemií, jež se vyskytly po vysílání Války světů a některé z nich popisuje jako *mass sociogenic illnesses*. Vzhledem k tomu, že nebyla nalezena žádná organická příčina, je přičítá na vrub samotnému vysílání. Miller uvádí i příklad muže, který nehledě na následky investoval veškeré úspory do útěku před postupující mimozemskou armádou. Jeho příběh měl podle Housemana dohru, když onen muž zaslal *Mercury Theater*

⁸³ Jak cituje The New York Times <http://members.aol.com/jeff560/jeff.html>.

⁸⁴ Srv. *Trenton State Gazette*, 1. 11. 1938.

⁸⁵ Princetonský spolek za obranu planety.

⁸⁶ Cit. *Trenton State Gazette*, 1. 11. 1938.

⁸⁷ *Trenton Evening Times*, 31. 10. 1938, s.2.

⁸⁸ Miller, David L., *Introduction to Collective Behavior and Collective Action*, Waveland Publishing, Inc., 2000, kapitola 5.

žádost o boty velikost 9B, do kterých chtěl původně úspory investovat. Žádosti bylo údajně přes odpor právníků vyhověno.⁸⁹

Panika však měla mnohem méně veselé dozvuky. Nermalou příčinu na tom měl tisk, který se události věnoval velmi pečlivě; koneckonců rádio nebylo jen dalším médiem, před příchodem televize představovalo v oblasti zpravodajství nejvážnějšího konkurenta tisku. Vždyť již v roce 1934 vlastnila rádio polovina amerických domácností.⁹⁰

Jaká byla situace následujícího dne, tedy poté, co se již prakticky všichni dozvěděli o blamáži můžeme vidět výborně z *newsreel*.⁹¹ Na tiskové konferenci předstupuje Orson Welles před velký zástup novinářů očividně vyvedený z míry. Není těžké zaregistrovat, že pečlivě váží každé slovo. Velmi kajícně tvrdí, že on ani jeho spolupracovníci neočekávali, že by příběh, který v různých podobách znají i děti z komiksových a dobrodružných časopisů, mohl způsobit u posluchačů takovou reakci. Jedním z důvodů Wellesovy kajícího tónu mohl být náhlý zájem, který o vysílání „Války světů“ začala projevovat FCC.⁹² Organizace, jež mohla zkomplikovat působení CBS do budoucna. Pokání CBS a Orsona Wellesse zřejmě FCC uspokojilo a neuskutečnila proti nim represivní kroky.⁹³ *New York Times* přinášely pravidelné reportáže z vyšetřování.^{94,95,96}

Relativně prudká reakce dorazila i z Velké Británie. Zástupce H. G. Wellse, Jacques Chambrun, prohlásil, že autor „Války světů“ byl hluboce znepokojený, že mohlo rádiové zpracování jeho knihy způsobit paniku po celé zemi a že mu autor telegraficky sdělil, že CBS

⁸⁹ <http://members.aol.com/jeff1070/wotw.html>

⁹⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Media>

⁹¹ *Radio Station's 'Attack By Mars' Panics Thousands*, Universal Studios, 31. 10. 1938, DVD.

⁹² *Federal Communication Comitee*.

⁹³ *Mars Radio case closed; F. C. C. Not to Act Against CBS, Whose Regrets It Accepts*, New York Times, 6. 12. 1938.

⁹⁴ *FCC to scan script of War Broadcast*, New York Times, 1. 11.1938

⁹⁵ *FCC is perplexed on steps to take*, New York Times, 31. 10. 1938

⁹⁶ *War broadcast studied*, New York Times, 20. 12. 1938

a Orson Welles překročili svá práva a měli by se omluvit. Celé zpracování bylo prý „provedeno s takovou svobodou, že se to blíží kompletnímu přepracování ... v úplně jiný příběh.“⁹⁷

Neville Miller, prezident NAB⁹⁸ vyjádřil politování, že vysílání způsobilo takové nedorozumění, prohlásil: „Tento příklad zdůraznil zodpovědnost, kterou máme za využití vysílání a obnovil naše odhodlání ji v zájmu veřejnosti plnit co nejlépe. Víím, že CBS a ti z nás v z rádiového vysílání hluboce litují, že byl tímto živým vysíláním narušen klid mnoha našich spoluobčanů.“⁹⁹

Toto však nebylo poprvé, kdy se ukázalo, že Američan je ochoten uvěřit v existenci mimozemských tvorů, pokud je mu to šikovně „naservírováno“.

V roce 1835 přinášel *The New York Sun* pravidelný sloupek Richarda Adamse Lockeho o průlomů ve vývoji teleskopů a o následujícím pozorování Měsíce a mnoha druhů zvláštních tvorů, kteří na něm údajně žili.¹⁰⁰ Články byly paradoxně přijímány velmi dlouho nekriticky a opěvovány jako průkopnické. To byla ovšem jiná doba, možnost výskytu inteligentního života i jinde ve vesmíru se přijímala jako vědecký fakt, teprve v následujícím století měly teleskopy ukázat, jak je tato pravděpodobnost nízká.

⁹⁷ <http://www.emanuellevy.com/article.php?articleID=264>

⁹⁸ *The National Association of Broadcasters.*

⁹⁹ „*This instance emphasizes the responsibility we assume in the use of radio and renews our determination to fulfill to the highest degree our obligation to the public. I know that CBS and those of us in radio have only the most profound regret that the composure of many of our fellow citizens was disturbed by the vivid broadcast. CBS system has taken immediate steps to insure that such program technique will not be used again.*“

¹⁰⁰ Bulgatz, J., *Ponzi Schemes, Invaders from Mars and more Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, New York, 1992, s.142.

1.3. Jiná vysílání pořadu „Válka světů“

Roku 1938 tomu nebylo naposled, kdy s podobnou razancí rozhlasové vysílání „Války světů“ udeřilo naposled, v roce 1944 ho se změněnými reáliemi vypustila do éteru stanice v Santiagu v Chile, i přes mnohá varování došlo opět k panice.

Mnohem důležitější byl rok 1949, kdy Válka světů „zavítala“ do ekvádorského Quita.¹⁰¹ Umělecký ředitel Leonardo Paez nechal jen pár dní před vysíláním v místních novinách otisknout články o pozorování UFO v okolí. Navíc upustil od oznámení, že se jedná o fiktivní vysílání. Reakce obyvatel Quita byla mnohem prudší, než pravděpodobně i on očekával. Většina utekla ze svých domovů. Někteří věřili, že na ně útočí Peruánci nebo Rusové. Producenti pořadu se zalekli toho, co způsobili, a naléhavě nabádali lid ke klidu.¹⁰² Strach se změnil v zuřivost a rozezlený dav se obrátil proti budově *El Comercio*, ve které sídlila i rozhlasová stanice. Nejdříve vymlátil okna, pak celou stavbu zapálil a bránil hasičům zasáhnout. Policejní jednotky byly mimo město a hledaly místa přistání mimozemských útočníků, o kterých se mluvilo v rádiu. Rozlícený dav rozehnaly teprve tanky, armáda a slzný plyn. Konečná bilance vysílání čítala šest mrtvých, patnáct zraněných, z *El Comercio* zbyly ohořelé trosky, Leonardo Paez zřejmě utekl ze země a Alfredo Vergara Morales, jeden z herců, byl zatčen a poslán do vězení.

¹⁰¹ *Martians & Wild Animals*, Time, 14. 2. 1949, s.46; *The New York Times*, 14., 15., 16. 2. 1949; *The Times of London*, 14., 15. 2. 1949.

¹⁰² Bulgatz, s. 137-139.

2. Nukleární společnost

2.1. Počátek jaderného věku

Když se v prašném Alamagordu ve státě Nové Mexiko v květnu roku 1945 zvedala k nebi hromada dřevěných bedniček s TNT o celkové hmotnosti sta tun TNT, válka se zdála být nesmírně vzdálenou. Projekt Manhattan se chýlil ke svému vyvrcholení.

Dne 17. září roku 1942, kdy byl neoficiálně zahájen,¹⁰³ vystavěla armáda Spojených států v poušti Nového Mexika na americká měřítká malé městečko. Jeho hlavním cílem bylo poskytnout vědecké elitě USA a množství evropských spolupracovníků a emigrantů místo, kde by nerušeně a v relativní izolaci od okolního světa mohli pracovat na něčem, co v základních obrysech existovalo jenom teoreticky,¹⁰⁴ v románu H.G. Wellse nebo v povídce ze *sci-fi* časopisu *Amazing*.

Vedení bylo předáno armádě v zastoupení plukovníka¹⁰⁵ Leslie Richarda Grovese, ten rozhodl o tom, že koordinátorem vědeckých špiček bude doktor J. Robert Oppenheimer, jenž na sebe upozornil při projektu S-1.¹⁰⁶ Zřejmě nemohl rozhodnout lépe. Dr. Oppenheimer by dle mínění mnoha svých spolupracovníků dokázal bombu postavit zcela sám.¹⁰⁷ Právě díky

¹⁰³ Oficiálně byl zahájen již v srpnu, fakticky však až ve chvíli pověření plukovníka Leslieho Richarda Grovese jeho vedením.

¹⁰⁴ V roce 1940 prováděli výzkum o možnosti použití Uranu U-235 Otto Frisch a Rudolf Peierls v Anglii.

¹⁰⁵ Ještě v září (23.9.1942) byl povýšen na brigádního generála.

¹⁰⁶ S-1 předcházel projektu Manhattan a vedl ho Arthur H. Compton na vědecky teoretické bázi, na rozdíl od vojensky praktické podoby projektu Manhattan.

¹⁰⁷ MacPherson, Malcolm C., *Time Bomb: Fermi, Heisenberg and the Race for the Atomic Bomb*; New York, Berkeley Books, 1987.

tomu byl ideálním mužem pro dozor a koordinaci veškerých prací na „Strojku“.¹⁰⁸ Lze říci, že Oppenheimer obětoval svůj soukromý vědecký úspěch v zájmu úspěchu celého kolektivu.

V květnu 1945 se zdálo, že práce spěje ke konci. Byla postavena testovací bomba fungující na principu imploze.¹⁰⁹ Dva měsíce před plánovanou jadernou zkouškou nicméně zůstávala spousta pochyb a absence představy, jak by mohl jaderný výbuch vypadat. Odpálení 100 tun trinitrotoluenu na dřevěné konstrukci 7. května mělo být názornou demonstrací. Na poušti poblíž Los Alamos se objevil první „ohnivý hřib“. A nebylo to jediné prvenství. Vojenská posádka v Alamagordu se honosila nejnižším výskytem pohlavních chorob z celé armády Spojených států. Samozřejmě tomu nebylo díky odříkání samotných vojáků. Oblast plná jedovatého hmyzu a hadů, oblast s vodou, která spolehlivě fungovala jako skvělé laxativum a izolovaná od okolního světa kilometry nehostinné pouště jednoduše šíření podobných nemocí nepomáhala.¹¹⁰ A podobné strasti prožívaly i vědci, kteří si místo, kterému původní osadníci dali jméno *Jornada del Muerto*, vybrali jako střelnici pro svůj nový vynález.

Dne 16. července 1945 večer nebylo pěkné počasí, přestože nepršelo; oblohu pokrývala hustá mračna, která jen občas osvítil blesk. Vskutku dramatická scéna pro dramatické představení. Z ampliónů zněl monotónní odpočet Sama Allisona. Přesně v 5:29 ráno došlo ke štěpné reakci v jádru Strojku, teplota v okolí okamžitě stoupla na 10 milionů stupňů Celsia a celá zkušební věž i s na vrcholu usazeným Strojkem se okamžitě vypařila při uvolnění energie rovnající se jedenadvaceti tisíci tunám TNT.¹¹¹ Oppenheimerovi položili brzy po testu otázku, zda byl cíl výzkumu byl morální. Odpověděl větou, která ho i většinu

¹⁰⁸ Z anglického kódového označení bomby „Gadget“ tzn. serepetička, zařízení, strojek.

¹⁰⁹ Nezanedbatelná část z něho pocházela z nákladu německé ponorky U-234 směřující do Japonska, která se po kapitulaci Německa vzdala u amerických břehů.

¹¹⁰ Detrit, Gerald, *The Bomb A Life*, Jonathan Cape, 2004, s. 57.

¹¹¹ Popis událost slovy přímého účastníka srv. Goodchild, Peter, *J. Robbert Oppenheimer – Shatterer of Worlds*, New York 1985, kap. 11.

spolupracovníků pronásledovala ještě velmi dlouho: „Vědec se nemůže snažit zastavit pokrok ze strachu, co svět s jeho objevy udělá.“¹¹² Lidstvo tedy vstoupilo do jaderného věku, jen o tom zatím nevědělo.

Po úspěšné zkoušce prohlásil generál Groves, že chce celou věc utajit. Zeptali se ho, zda by neměl nějaký jednodušší úkol, například schovat řeku Mississippi, ale generál se odbýt nenechal. Utajit explozi, jejíž třesk byl slyšet ve třech státech vskutku nešlo, ale stalo se to během války a během ní bomby vybuchují i ve Spojených státech, proto se přikročilo k obratné blamáži. Krycí historkou pro tisk se stala údajná exploze vzdáleného skladu munice letecké základny Alamagordo. Nikdo nebyl zraněn ani nepřišel o život. Armáda preventivně evakuovala několik civilistů.

Chicagské reportérce dal tip muž, který zahlédl záři exploze z vlaku, a ona se odchýlila od oficiální verze. Ve svém článku spekulovala nad tím, zda na Alamagordo nedopadl meteor. Následujícího dne ji dva agenti FBI rozmluvili, aby pokračovala v pátrání v podobném duchu.¹¹³

¹¹² Halberstam, David, *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Prostor, Praha 2002, str. 36.; dále jen *Černobílé desetiletí*.

¹¹³ De Grot, Gerald, *The Bomb A Life*, Jonathan Cape, 2004, kap. 4.; dále jen *The Bomb A Life*.

2.2. První vojenské nasazení Bomby

Ještě dnes vyvolává svrnutí následujících dvou jaderných bomb vzrušené debaty. Pokus muzea *Smithsonian*¹¹⁴ vytvořit expozici k padesátému výročí hirošimských událostí způsobil obrovský rozruch v médiích, historici se i přes svou snahu jednat nezaujatě dočkali od organizací jako *American Legion* a *Air Force Association* obvinění z protiamerické činnosti, když se prý příliš soustředili na japonské oběti. Expozice sice nakonec byla zpřístupněna veřejnosti, ale po výrazných změnách v její podobě se stal jedinou „perlou“ výstavy originální trup B-29 *Enola Gay*. Absence jiných exponátů způsobila, že letecký historik Richard P. Hallion charakterizoval výstavu slovy „plechovka od piva s cedulkou.“^{115,116}

Když se letoun B-29 *Enola Gay* vracel po bombardování Hirošimy na Tinian, zaznělo v interkomu: „Je po válce.“ Hned na to pronesl druhý pilot Robert Lewis tichým hlasem: „Panebože, co jsme to udělali?“¹¹⁷ Znělo to jako předzvěst diskuze, která se bude vést ještě celá desetiletí.

Jednotlivé aspekty, které hovořily pro či proti použití Bomby nad Japonskem, byly formujícím faktorem toho, jak bude americká společnost po konci války nahlížet na jaderné zbraně a na situaci, která by ospravedlňovala jejich použití. Proto se tomuto tématu hodlám věnovat podrobněji.

¹¹⁴ *Smithsonian Institution's National Air and Space Museum.*

¹¹⁵ Capaccio, Tony, Mohan Uday, *Missing the Target*, *American Journalism Review* 17, 1995.

¹¹⁶ „A beer can with a label.“

¹¹⁷ *Rain of Fire*, *Time Magazine*, 1.8.2005.

2.2.1. Analýza rozhodnutí o použití „Bomby“ proti Japonsku

Po testu *Trinity* již bylo jasné, že i bomba na principu imploze funguje, a proto nastala chvíle rozhodnout, co s ní do budoucna. Jejím prvořadým účelem a důvodem jejího vývoje a vzniku bylo nebezpečí, že ji němečtí vědci v čele s držitelem Nobelovy ceny za fyziku Wernerem Heisenbergem dokončí jako první a že se nad Londýnem objeví zlověstná záře požírající řadové domky jako malé dítě tabulku čokolády.¹¹⁸ Berlín ale padl dříve, než se nad ním mohl objevit americký bombardér s podivným nákladem, a Japonsko zdaleka nepředstavovalo – z pohledu jaderného výzkumu – takovou hrozbu. Jako nepřítel na bitevním poli byli Japonci nebezpečnější. Vojáci procházeli pečlivou indoktrinací, většina z nich do různé míry bojovala podle pochybného výkladu kódu *bušidó*.¹¹⁹ Stát se zajatcem znamenalo zostuzení celé rodiny, avšak položit život na bojišti (nebo alespoň při výkonu služby) ve jménu císaře byl nejdůstojnější způsob, jak opustit svět. V urputnosti, s jakou do poslední chvíle útočili na nepřítele, překonávali *Hitlerjugend*.¹²⁰ Američtí pěšáci, zvyklí na válku v Evropě, ovšem nebyli překvapeni jen tím; zarazilo je i to, že Japonci nedodržovali „jejich“ pravidla boje.

Již překvapivým útokem na Pearl Harbour bez vypovězení války dostal nepřítel v očích Američanů nálepku zbabělce,¹²¹ v propagandistických filmech a dokonce i kreslených pohádkách pro děti byli Japonci schematicky zobrazováni jako malé ošklivé uhrované, zubaté a často i obrýlené bytosti, které jsou sice neskonale hloupé a nechápavé, ale vždy připravené

¹¹⁸ Bernstein, Jeremy, *Hitlers uranium club*, 1996.

¹¹⁹ Především ke konci války se navracely staré rituály, které měly stimulovat muže jdoucí na smrt.

¹²⁰ Linderman, Gerald F., *The world within war- America's Combat Experience in World War II.*, Simon and Schuster Inc., 1999

¹²¹ Což je velmi důležitá okolnost, jelikož tak Japonsko vzbuzovalo vztek a rozhořčení mnohem více, než strach a respekt.

základně zaútočit. Velmi se tak podobají způsobu zobrazování Dr. Goebelse.¹²² V roce 1942 je Kačer Donald odveden do armády,¹²³ zatímco on terorizuje svého výcvikového důstojníka a později Adolfa Hitlera,¹²⁴ jeho kreslený kolega Goofy bojuje s Japonci již od roku 1942,¹²⁵ ti jsou zatím zobrazení jen symbolicky – vlajkou. Kačer Donald se do „přímého“ boje dostává až v roce 1944,¹²⁶ když má sám obklíčit a obsadit nepřátelské letiště. Císařští vojáci jsou zobrazeni jako patetické postavičky poschovávané v džungli a základně čekající na možnost někoho zákeřně zastřelit.

Nic netušící Donald se blíží v gumovém člunu k nepřátelské sniperské pozici...

Ostřelovač 1 (anglicky s velmi přehrávaným asijským přízvukem): „Už se blíží, snad už můžeme střílet.“

Ostřelovač 2: „Počkej! Japonské přísloví říká: „Střílej vždycky do zad!“

Ostřelovač 1: „Ó, děkuji...“¹²⁷

Zkušenost z bojů na ostrůvcích v Pacifiku byla traumatizující pro americké letce i pěchotu. Byla to jiná válka než v Německu, Gerald F. Linderman ji pojmenoval *War unrestrained* – válkou bez pravidel. Pramenilo to jen z mylného očekávání, že pravidla Ženevské konvence budou platit stejně jako v Evropě i na ostrůvcích v Pacifiku, a z nepochopení pohledu Japonců na zajatce.

Známým se stal příběh o dvou vzdávajících se Japoncích. Jakmile se přiblížili k americkým vojákům, jeden z nich se vrhnul k zemi, a vytvořil tak z vlastního těla podpěrku

¹²² *Donald Duck, The Making of the Nazi*, Walt Disney Productions 1943 - 00:06:43.

¹²³ *Donald Duck - Donald Gets Drafted*, Walt Disney Productions, 1942.

¹²⁴ *Donald Duck, The Making of the Nazi*, Walt Disney Productions 1943.

¹²⁵ *Goofy; How to be a Sailor*, Walt Disney Productions, 1942.

¹²⁶ *Donald Duck - Commando Duck*, Walt Disney Productions, 1944.

¹²⁷ *Donald Duck - Commando Duck*, Walt Disney Productions, 1944 - 00:02:25.

pro lehký kulomet, ze kterého jeho společník „pokropil“ nepřátele.¹²⁸ Piloti byli stejně legitimním cílem v letadle, i když se bezbranní snaželi na padácích k zemi.¹²⁹

Jednou z hlavních zpráv *newsreelu* z 23. srpna 1945 je zajištění japonské nemocniční lodě, na níž se zcela proti pravidlům našly dělostřelecké granáty; jestli bylo na lodi něco, z čeho by se daly střílet, a kolik se jich našlo, už týdeník neuvádí. Komentátor charakterizuje událost slovy: „... jen další ukázka proradnosti, která výsledek války nezměnila.“

Od 7. prosince 1945 do testu *Trinity* se americké válečné ztráty vyšplhaly na 400 000 mužů, skoro polovina z nich padla v bojích s Japonci v době, kdy již byla Třetí říše minulostí.

Šikovně natočený *newsreel* z listopadu 1944 ukazuje, jak krutá a nemilosrdná válka s Japonci dokáže být, samozřejmě, v zájmu zachování morálky národa, jen z jednoho úhlu pohledu.¹³⁰ Filmový týdeník zobrazuje, jak vojáci námořní pěchoty vyhánějí schovaného nepřítele z úkrytů pomocí plamenometů. Před zraky kamery a dvou mariňáků vyběhne z okopu Japonec a utíká směrem od nich, komentátor nadšeným hlasem sportovního hlasatele řekne: „Sledujte toho Japončíka! Daleko se nedostane.“ Postava nepřítele padá k zemi s kulkou v zádech.

Iwo Jima, malý ostrůvek dlouhý 3 kilometry a široký jeden kilometr, připravil o život 6000 vojáků a neměly to zdaleka být ty nejvyšší ztráty při bojích proti Japonsku. Snaha Američanů dobýt Okinawu poznamenala měsíce před atomovými nálety i rozhodnutí, že budou provedeny. Celá konfrontace probíhala déle, než oba dva generální štáby předpokládaly. Bylo tomu tak především díky odhodlání, s jakým Japonci bránili každý metr země, která měla posloužit jako základna pro americkou invazi. Mohutné bombardování a

¹²⁸ Linderman, Gerald F., *The world within war- America's Combat Experience in World War II*, Simon and Schuster Inc., 1999 str. 152.

¹²⁹ Linderman, Gerald F., *The world within war- America's Combat Experience in World War II*, Simon and Schuster Inc., 1999 kap. 4.

¹³⁰ *Marines Take New Palau Island*, Universal Studios, 1944, DVD.

ostřelování z lodních děl nebylo dost účinné, aby nemusela pěchota za obrovských ztrát dobývat každý kus terénu. 12 500 Američanů bylo zabito,¹³¹ 60 000 zraněno, na japonské straně byly ztráty šokující, na rozdíl od dřívějších bojů narazili Američané i na civilisty, více než 150 000 jich zahubila tak hustá palba, že ji obě strany pojmenovaly “Ocelová bouře” (*Typhoon of Steel* a *tetsu no ame*), nebo zabili sebe i své rodiny, když se, přesvědčení japonskou propagandou o tom, že Američané jsou démoni a páchají na civilním obyvatelstvu příšerná zvěrstva, rozhodli vyhnout zajetí. Po zaznění posledního výstřelu zbyla z ostrova jen kouřící hromada přeoraného bahna a mrtvých těl, 90% budov leželo v troskách. Armáda země vycházejícího slunce ztratila více než 100 000 vojáků. Invaze do Japonska si měla vyžádat mnohem více životů.¹³²

První fáze operace *Downfall - Olympic* - byla naplánována na rok 1945, měla následovat po vstupu Sovětského svazu do války s Japonskem a svrnutí dvou až tří jaderných bomb.¹³³ Za „Den-X“¹³⁴ byl zvolen první listopad 1945 a úkol zněl: Obsadit ostrov Kjůšů. Operace *Coronet* měla začít 1. března 1946 vyloděním jižně od Tokia.

Japonsku kromě kapitulace nezůstávalo mnoho možností, jeho námořní síla se zmenšila na šest letadlových lodí, čtyři křižníky a jednu bitevní loď bez adekvátní výzbroje a paliva, 10 000 letadel postrádalo vycvičené piloty. Nicméně taktika použitá naposledy na Okinawě postup Američanů zpomalila. Plán *Ketsu-Go*¹³⁵ počítal s masivním použitím taktiky *Kamikaze* ve všech oblastech moderní válečné taktiky. Cena za invazi měla být pro Američany co nejvyšší. Námořnictvo disponovalo 1350 podmořskými sebevražednými prostředky včetně tisíce torpéd *Kaiten* s jednočlennou posádkou. Armáda velela ještě osmi

¹³¹ Více než na Iwo Jimě a Guadalcanalu dohromady .

¹³² Wikipedia .org – Okinawa.

¹³³ Sztajer Regina, *The Invasion of Japan, Alternative to the Bomb*, The Historian 63, 2001.

¹³⁴ Nezaměňovat s *Day called X*.

¹³⁵ Wikipedia.org - *Ketsu-Go*

stům sebevražděných dřevěných motorových člunů. Celkem 10 000 letadel rozmanitých typů i stáří čekalo na možnost snést se na invazní flotilu, avšak jejich piloti měli jen základní výcvik a nedostatek paliva zůstával obrovským problémem.

Díky verbování civilistů se podařilo shromáždit přes 65 divízi, avšak řádná výzbroj byla jen pro 30. Čerstvě naverbovaná středoškolačka Yukiko Kasai obdržela dřevěné kopí a řekli jí, že zabít jednoho Amerického vojáka bude stačit a že má mířit na břicho.¹³⁶

Ve Spojených státech se odhady ztrát různily. Propočty generálního štábu z dubna 1945 tvrdí, že během 90 dnů trvání operace *Olympic* by přišlo o život 109 000 mužů¹³⁷ a 347 000 zraněných. Během operace *Coronet* se měly ztráty ještě zvýšit. Ztráty po skončení operace *Coronet* se tedy měly vyšplhat na 1 200 000.

Dne 18. června odhadl generál Marshall na schůzce s prezidentem Trumanem, že během prvních devadesáti dnů přijde o 70 000 mužů¹³⁸. V roce 1952 v odpovědi americkým vojenským historikům však exprezident Harry S. Truman napsal: „Zeptal jsem se generála Marshalla, jaká by byla cena na životech při vylodění... Domníval se, že ¼ milionu je nejnižší cifra... Ostatní vojáci a námořníci to potvrdili.“^{139,140} Toto tvrzení však není možné v dostupné literatuře ani na internetu ověřit, je možné, že si Truman zcela přesně nepamatoval průběh událostí a ve snaze ospravedlnit své rozhodnutí před historiky použil vyšší číslo.

Když aplikoval admirál Leahy jako vzor boj o Okinawu, kde ztráty činily již 35%, cenou za vylodění by bylo 268 000 mužů.

¹³⁶ Frank, Richard B., *Downfall*, Random House, 1999.

¹³⁷ Cifra zahrnuje i MIA - *missing in action* - pohřešované.

¹³⁸ Jako vzor pro výpočet použil dobývání Luzonu, kde americké ztráty činily 20% japonských.

¹³⁹ Cit. Truman, Harry S., *dopis Jamesi L. Cateovi*, 31. prosince 1952.

¹⁴⁰ „I asked Gen. Marshall what it would cost in lives to land on the Tokio plain and other places in Japan. It was his opinion that 1/4 million casualties would be the minimum cost as well as an equal number of the enemy. The other military and naval men present agreed.“

Podřízení admirála Nimitze započítali i úspěšnost útoků kamikadze na flotilu u Okinawy, výsledkem bylo skoro 50 000 obětí během prvních třiceti dnů.

Štáb generála MacArthura odhadl ztráty na 23 000 během prvních třiceti dnů a postupně je ještě snížil.

Snad nejvyšší čísla poskytla studie Williama Shockleye vypracovaná pro ministra války Henryho L. Stimsona. Konečná cena za dobytí Japonska měla činit 17 000 000 - 4 000 000, z toho 400 000 až 800 000 mrtvých. Obětí na japonské straně však mělo být díky zapojení velkého množství civilistů do bojových jednotek výrazně víc, až deset milionů. Stimson byl zásadový člověk

Závody v Oak Ridge, Tennessee a Hanfordu ve státě Washington vyprodukovaly dost uranu 235 a plutonia k výrobě dalších dvou bomb a 2 miliardy dolarů (zhruba ekvivalent 20-30 miliard dolarů v roce 2000) vložených do projektu tak tajně, že o tom nevěděl ani kongres, byly nevratné. V roce 1945 představovaly dvě miliardy astronomickou částku, tím spíš pokud byly kvůli utajení čerpány bez schválení kongresem. Zcela zákonitě musela vyvstat otázka, jaké kroky by po válce podnikl kongres, kdyby se investice do vývoje a výroby jaderné bomby neukázaly jako ospravedlnitelné. A jak lépe dokázat, že se peníze neutratily nazdařbůh, než použitím Bomby proti nepříteli. Truman věděl, jak dokáží být kongresmani tvrdohlaví.

V březnu 1944 kontaktoval Henry L. Stimsona jistý senátor demokratické strany, jmenoval se Harry S. Truman, zastupoval Missouri a jako vedoucí speciální vyšetřovací komise chtěl vědět, jak vznikly nesrovnalosti ve válečném rozpočtu. Ony „nesrovnalosti“ patřily na vrub projektu Manhattan. Dvě miliardy se ani s pomocí několika členů kongresu

nedají skrýt beze stopy. Senátorovi musel Stimson osobně zatelefonovat a pokusil se ho přesvědčit, aby své pátrání ukončil.

Překlad přepisu telefonního rozhovoru mezi ministrem války Henry Stimsonem a senátorem Harry S. Trumanem; 17. června 1943.¹⁴¹

Stimson: „...jedná se o záležitost, kterou znám osobně. Jsem jedním z dvou až tří mužů na celém světě, kteří o ní vědí.“

Truman: „Chápu.“

Stimson: „Je součástí velmi důležitého výzkumu.“

Truman: „No, tedy...“

Stimson: „A já...“

Truman: „Teď to tedy chápu, pane ministře, už nemusíte říct ani slovo...“

Stimson: „Dobrá.“

Truman: „V dopise jsem reagoval na toto. V Minneapolis je podnik, který byl vystaven za určitým účelem a nikdy nebyl spuštěn ... byli jsme informováni, že se odtamtud odváží stroje a používají se jinde ... To bylo důvodem onoho dopisu.“

Stimson: „Ne, ne, něco...“

Truman: „Pokud mě můžete ujistit, že se tak děje za určitým cílem, o kterém si myslíte, že je v pořádku, pak je to vše, co potřebuji vědět.“

¹⁴¹ nuclearfiles.org

Stimson: „Nejen za určitým cílem, ale za jedinečným cílem.“

Truman: „Pak je to v pořádku.“

Stimson: „Velmi vám děkuji.“

Truman: „Už mi nemusíte říct ani slovo.“

Stimson: „Jsem vám zavázán.“

...

Ani po tomto telefonátu Truman s vyšetřováním nepřestal a teprve nátlak náčelníka generálního štábu Marshalla ho zřejmě přesvědčil.¹⁴²

V roce 1945 rozhodoval jen malý okruh mužů v čele americké vlády o tom, zda a jak bude Bomba použita. Poslední slovo však zůstávalo zkrachovalému naftaři, prodavači konfekce, veliteli jedné z nejlepších kantýn první světové války a bývalému viceprezidentovi Harry S. Trumanovi. Přes existenci předběžné komise¹⁴³ dal nejvíce na svůj vlastní úsudek a slova svých nejbližších poradců.

Prvním z nich byl Henry L. Stimson. Z postu ministra války vedl válečné úsilí od roku 1940, kdy se za Rooseveltovy administrativy stal ministrem války. Přestože mu bylo 78 let a jeho zdraví bylo vyčerpávající práci podlomené, z Trumanových poradců toho o Bombě věděl nejvíce. Roku 1943 byl jedním ze tří mužů, kteří byli s celým projektem dokonale seznámeni.¹⁴⁴ Vyzařovala z něj důstojnost a zkušenosti a vědomosti z něj učinili vážného

¹⁴² *The Bomb A Life*, str. 54.

¹⁴³ *Interim Committee*.

¹⁴⁴ Stoff, Michael B. ed., *The Manhattan Project: A documentary introduction to the Atomic Age*, Temple University Press, 1991, str. 162.

protivníka v jakékoliv diskuzi. O jeho chápání problému se můžeme přesvědčit z několika úryvků z oficiální i osobní korespondence.

V přísně tajném dopise prezidentu Trumanovi z 24. dubna 1945 napsal: „Během dvou měsíců s nejvyšší pravděpodobností dokončíme tu nejstrašnější zbraň, jakou lidská historie pamatuje, bombu, která zničí celé město... Svět ji bude při svém současném poměru morálního a technologického stavu vydán na milost... My budeme mít příležitost přetvořit svět do podoby, která zachrání světový mír a naše civilizace bude zachráněna. Bomba byla jako potencionální zbraň příliš slabé stéblo, než aby se na ní dalo spoléhat, ovšem Bomba ve své kolosální skutečnosti je něco zcela jiného.“^{145,146}

Přes všechnu svou averzi vůči „barbarskému“ použití Bomby na obyčejné město, byť s vojenskou posádkou nebo zařízením, věděl, že pokračující nálety a operace *Starvation*¹⁴⁷ nebyly o tolik lidštější. Zřejmě proto ji doporučil použít proti Japonsku co nejdříve, aby se předešlo až miliónovým ztrátám na amerických životech během invaze. Ze Stimsonovy korespondence a deníku je zřejmé, že na něho rozhodování a plánování podobné operace velmi doléhalo. Z jeho vlastní iniciativy bylo (k nelibosti generála Grovese) vyřazeno Kjóto ze seznamu cílů. Vzpomínky na líbánky, které tam strávil se svou ženou byly možná příliš silné.

¹⁴⁵ Cit. Walker, Samuel J., *Prompt and Utter Destruction*, The University of North Carolina Press, 1997.

¹⁴⁶ „*Within four months we shall in all probability have completed the most terrible weapon ever known in human history, one bomb of which could destroy a whole city...*

The world in its present state of moral advancement compared with its technical development would be eventually at the mercy of such a weapon. In other words, modern civilization might be completely destroyed.

... we would have the opportunity to bring the world into a pattern in which the peace of the world and our civilization can be saved.

„The bomb as a merely probable weapon [was] a weak reed on which to rely, but the bomb as a colossal reality [is] very different.“

¹⁴⁷ Viz wikipedia.org - *operation Starvation*.

Generála George C. Marshalla, náčelníka generálního štábu, vojáka s nejvyšší hodností v celých Spojených státech, si Stimson velmi vážil. V zápisku do deníku Marshall souhlasil s ministrem války, jeho hlavním argumentem byly poznatky z posledního náletu na Tokio. Usoudil, že když bombardování zabilo 100 000 lidí bez většího očividného efektu na vůli Japonců vzdát se, tak by každý další útok konvenčními zbraněmi vyzněl nastejno.¹⁴⁸

Guvernér Jižní Karolíny, uchazeč o post viceprezidenta v roce 1944, budoucí ministr zahraničí, James L. Byrnes, byl důvěrníkem prezidenta Roosevelta, ve vysoké politice se vyznal, a měl tak silný vliv na rozhodování o vnitřní i vnější politice. Podle Davida Robertsona byl vlivnějším mužem Ameriky jen samotný prezident.¹⁴⁹ V kongresu působil již od roku 1910, v roce 1936 se pak stal prezidentovým mluvčím v senátu. Byl velkým zastáncem *New Dealu*. V roce 1945 ho prezident Harry S. Truman s doporučením Henryho Stimsona zvolil za svého zástupce v *Interim Committee*. Byrnes byl zastáncem shoení Bomby. Jeho motivace však nebyla zcela nezištná. Dlouholetá praxe ho naučila myslet politicky. Věděl, že pokud se Bomba nepoužije, bude klást kongres po válce nepříjemné otázky, které mohly ohrozit i jeho politickou kariéru.¹⁵⁰ V memorandu prezidentu Rooseveltovi psal, že pokud se po válce ukáže, že projekt Manhattan selhal, mohou se oba připravit na „*relentless investigation and criticism*“.¹⁵¹ Také se domníval, že ukázka síly byla jediným způsobem, jak donutit Rusy, aby ho začali brát vážně. Pravdou zůstávalo, že Rudá armáda vytvářela okupační zóny a nezdálo se, že by jí v tom mohl někdo zabránit.

Byrnes během schůzky s Leem Szilardem zcela jasně vyjádřil, co si o použití Bomby s ohledem na Rusy myslel. Ten se po kapitulaci Německa pokoušel promluvit si osobně

¹⁴⁸ ...we killed 100,000 Japanese... but it didn't mean a thing insofar as actually beating the Japanese - cit. *Prompt and Utter Destruction*, str. 3.

¹⁴⁹ Robertson, David, *Sly and Able*, McFarland a Company, 1994, str. 320-327.

¹⁵⁰ Robertson, David, *Sly and Able*, McFarland a Company, 1994, str. 393.

¹⁵¹ Robertson, David, *Sly and Able*, McFarland a Company, 1994, str. 394.

s prezidentem Trumanem o mezinárodní kontrole jaderných zbraní, ale přijal ho „pouze“ ministr zahraničí.¹⁵²

„[Byrnes] měl obavy z chování Ruska po válce. Ruští vojáci vstoupili do Maďarska a Rumunska a Byrnes se domníval, že by bylo velmi těžké Sověty přesvědčit, aby svá vojska z těchto zemí stáhli, a že je přesvědčí, když je ohromí síla americké armády, a že právě předvedení Bomby by na ně mělo zapůsobit.“¹⁵³

Na postupimské konferenci byly jedním ze sporných bodů reparace, které mělo Německo zaplatit svým přemožitelům. Jednání s Rusy vedl přímo Byrnes. Bývalý americký velvyslanec v Sovětské svazu Joseph Davies si 28. července 1945 do svého deníku o ministroví zahraničí napsal: „... s reparacemi se mu stále nedařilo. Podrobnosti o úspěšném vyzkoušení jaderné bomby, které zrovna obdržel, mu dodaly jistotu, že Rusové tyto těžkosti odsouhlasí.... Byrnesův postoj, že atomová bomba zajišťovala konečný úspěch jednání, mě zneklidnila... Řekl jsem mu, že vyhrožování nebude fungovat a mohlo by způsobit nenapravitelné škody.“¹⁵⁴

Podle některých to byla právě prezidentova schůzka s Byrnesem z 1. června 1945, která rozhodla o shození Bomby. Byrnes měl prohlásit, že se prezident může střetnout s ostrou kritikou, pokud ji nepoužije, a že bude muset vysvětlit, proč se tak nepokusil válku ukončit a nezachránit tak deseti, možná statisíce amerických životů.

Samotný Harry S. Truman byl muž činu, ne zdlouhavého diplomatického vyjednávání. Na evropských konferencích se necítil dobře. Být následníkem jednoho z největších a

¹⁵² Cit. Weart, Spenser, Szilard, Weiss Gertrud, *Leo Szilard: His Version of the Facts*, The MIT Press, str. 184.

¹⁵³ Cit. Spenser, Weart a Szilard, Gertrud, *Leo Szilard: His version of the Facts*, str. 184.

¹⁵⁴ Cit. Alperovitz, *The Decision To Use the Atomic Bomb*, Vintage, 1996, str. 281-282.

nejmilovanějších vůdců americké historie, který podle mínění většiny vyvedl zemi z hospodářské krize a zajistil její přežití během války, nebylo lehké. Trumanův vztah k atomové bombě zkoumalo již mnoho historiků, avšak i zde existuje mnoho rozporů. Pokud nahlédneme do prezidentovy osobní korespondence a deníku, můžeme aspoň přibližně zjistit, co pro něj představovala. Již jen způsob, jakým se o ní dozvěděl, z ní dělal něco poloposvátného.

„...členové potichu vstali a odešli z pokoje - mimo ministra Stimsona ... Stimson mi řekl, že chce, abych věděl o úžasném projektu - projektu, který vyvíjel výbušninu téměř nedozírné ničivé síly ... Následujícího dne mě přišel navštívit Jimmy Byrnes, který byl až donedávna ředitelem Válečné mobilizace v administrativě prezidenta Roosevelta ... Řekl mi, že dokončujeme výbušninu, která by mohla zničit celý svět.“^{155,156}

V dopise adresovaném Jamesi L. Catemu, profesorovi University of Chicago z 31. prosince 1952, napsal: „Shoz Bomby skončil válku, zachránil životy a dal svobodným národům příležitost čelit faktům.“¹⁵⁷

V reakci na vstup Sovětského svazu do války napsal své ženě Bess: „Řekl bych, že válka teď skončí o rok dříve, představ si ty kluky, kteří nebudou zabiti! To je důležité.“^{158,159}

¹⁵⁵ Cit. Truman, Harry S., *Memoirs by Harry S. Truman, 1945: Year of Decisions*, 1995, str. 10-11.

¹⁵⁶ „...the members rose silently and made their way from the room - except for Secretary Stimson...Stimson told me that he wanted me to know about an immense project that was underway - a project looking to the development of a new explosive of almost unbelievable destructive power. That was all he felt free to say at the time the next day Jimmy Byrnes, who until shortly before had been Director of War Mobilization for President Roosevelt, came to see me ... he said that we were perfecting an explosive great enough to destroy the whole world.“

¹⁵⁷ „Dropping the bombs ended the war, saved lives and gave the free nations a chance to face the facts.“

¹⁵⁸ Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 18. července 1945.

Dva dny poté upřesnil své priority: „Musím jim každodenně zcela jasně vysvětlovat, že pro prezidenta je Santa Claus mrtvý a mým prvotním zájmem jsou U.S.A. a že chci vyhrát válku s Japonskem a že chci, aby se do ní zapojili.“^{160,161}

„[Stalin] to neví, ale mám jedno eso v ruce a druhé na cestě, takže pokud nemá trojici, nebo dva páry (a já vím, že nemá), tak jsme na tom dobře.“^{162,163}

Dne 9. srpna odpověděl na žádost senátora Russella, aby se pokračovalo v bombardování konvenčními i nekonvenčními zbraněmi, takto: „Vím, že jsou Japonci ohavně krutý a necivilizovaný válečný národ, ale nemohu se donutit přemýšlet tak, že pokud jsou oni netvoří, tak bychom se my měli chovat stejně. Osobně mě rmoutí nutnost vyhladit tolik lidí pro tvrdohlavost vůdců národa, ale, pro vaši informaci, to neudělám, pokud to nebude absolutně nutné... Mým cílem je chránit životy Američanů, ale současně také cítím s japonskými ženami a dětmi.“^{164,165}

Na znepokojený telegram generálního tajemníka *Federal Council of The Churches of Christ in America*, Samuela McCrea Caverta, odpověděl: „Nikoho víc neznepokuje použití jaderných bomb, ale byl jsem velmi znepokojen náhlým útokem na Pearl Harbor a vražděním

¹⁵⁹ „I'll say that we'll end the war a year sooner now, and think of the kids who won't be killed! That is the important thing

¹⁶⁰ Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 20. říjence 1945.

¹⁶¹ „I have to make it perfectly plain to them [Russia and Great Britain] at least once a day that so far as this President is concerned Santa Claus is dead and that my first interest is U.S.A., then I want the Jap war won and I want 'em both in it. Then I want peace - world peace and will do what can be done by us to get it.“

¹⁶² Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 31. říjence 1945.

¹⁶³ „He [Stalin] doesn't know it but I have an ace in the hole and another one showing - so unless he has threes or two pair (and I know he has not) we are sitting all right.“

¹⁶⁴ Truman, Harry S., *dopis senátorovi Richardu Russelovi*, 9. 8. 1945

¹⁶⁵ „I know that Japan is a terribly cruel and uncivilized nation in warfare but I can't bring myself to believe that, because they are beasts, we should ourselves act in the same manner. For myself, I certainly regret the necessity of wiping out whole populations because of the 'pigheadedness' of the leaders of a nation and, for your information, I am not going to do it until it is absolutely necessary... My object is to save as many American lives as possible but I also have a humane feeling for the women and children in Japan.“

zajatců. Zdá se, že rozumí jedinému jazyku - tomu, který používáme, když je bombardujeme. Když se musíte vypořádat s netvorem, musíte s ním jednat jako s netvorem. Je to politováníhodné, ovšem je to tak.“^{166,167}

Teprve v roce 1965 vznikl první televizní dokument, který zkoumal rozhodnutí o použití bomby.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Truman, Harry S., *dopis Samuelu McCreu Cavertovi*, 11. srpna 1945.

¹⁶⁷ „*Nobody is more disturbed over the use of Atomic bombs than I am but I was greatly disturbed over the unwarranted attack by the Japanese on Pearl Harbor and their murder of our prisoners of war. The only language they seem to understand is the one we have been using to bombard them. When you have to deal with a beast you have to treat him as a beast. It is most regrettable but nevertheless true.*“

¹⁶⁸ *The Decision to Drop the Bomb*, Fred Freed, 1965.

2.2.2. Nálet na Hirošimu a Nagasaki – bezprostřední následky

Dne 5. srpna 1945 byly studentky městských středních škol uvolněny z výuky a vydaly se do ulic Hirošimy pomáhat s likvidací staveb, které stály v cestě obřích protipožárních bariér. Čtyři roky po začátku války s Američany to bylo běžné, všichni se museli podílet na válečném úsilí. Obyvatelům bylo nařízeno, aby před svými domovy vybudovaly nádrže na vodu, které měly v případě útoku fungovat jako kryt. Hirošima byla jedním z mála japonských měst, jež válkou netrpěla zdaleka tolik jako jiná. Kolovaly fámy, že to bylo tím, že se tam narodila matka prezidenta Trumana.¹⁶⁹ Následujícího dne proběhl nálet.^{170,171}

Dne 6. srpna ve 2:45 při přeletu nad Iwo Jimou se k B-29 majora Tibbetse připojily další dva stroje stejného typu,¹⁷² jejichž hlavním úkolem bylo zdokumentovat následky výbuchu¹⁷³ a provést různorodá vědecká měření.¹⁷⁴ Letouny B-29 lehce přeletěly nad zcela pasivní japonskou protiletectkou obranou. Stroj nesoucí nejničivější zbraň světa se dal lehce zaměnit za obyčejný průzkumný let.

Nedaleko Hirošimy se nachází jezero Biwa, jež B-29 často používaly jako shromaždiště před útokem na mnoho jiných měst, časté popluchy byly obvyklé a jen zpomalovaly průmyslovou výrobu. Navíc většina obyvatel města právě opustila kryty po přeletu průzkumného letadla, které mělo zjistit oblačnost nad cílem pro *Enolu Gay*. Ve chvíli,

¹⁶⁹ *Černobílé desetiletí*, str. 83.

¹⁷⁰ Nálet měl kolem 70000 přímých obětí, na ozáření a následky radiace však do konce roku 1945 zemřelo přibližně dalších 70000 obětí; byla použita bomba Little Boy o síle 15 kilotun TNT.

¹⁷¹ *A Tale of Two Cities*, U.S. War Department, 1946, DVD.

¹⁷² *The Great Artiste* a letoun, který byl později symbolicky pojmenován *Necessary Evil* – „Nutné zlo“.

¹⁷³ *Necessary Evil*.

¹⁷⁴ *Great Artiste*.

kdy se formace tří bombardérů objevila nad Hirošimou,¹⁷⁵ zůstaly sirény němé a většina obyvatel města pokračovala v ten horký slunečný den ve své práci až do spalujícího záblesku.

Ve zbytku Japonska zpočátku nezavládla panika. Nikdo si nedokázal představit podobnou destrukci, která by okamžitě odmlčela celé město. Ale v tomto případě nedošlo k pouhému přerušení spojení.

¹⁷⁵ <http://jcgi.pathfinder.com/time/archive/preview/0,10987,1048415,00.html?internalid=ACA>

2.2.3. Následky jaderných náletů a počátek „pocitu viny“

Skutečnost, že pouze jedno letadlo a jedna bomba mohou způsobit takové škody, byla omračující. Nadšení panovalo na bitevní lodi *Augusta*¹⁷⁶ a později v Bílém domě, poté, co prezident Truman dorazil do vlasti. Ochlazení nastalo, když dostal do ruky záběry leteckého průzkumu se zničenou Hirošimou.

Jeden z vědců, který byl poslán o 31 dní později zjistit následky výbuchu, řekl magazínu *New Yorker* o shlédnutí města ze vzduchu toto: „Byla tam jen jedna obrovská plochá rezavá skvrna, žádná zeleň ani šed', protože tam nezbyly žádné rostliny ani střechy. Byl jsem si celkem jistý, že nic, co uvidím později, na mě tolik nezapůsobí.“^{177,178} Padlo rozhodnutí, že se většina materiálu nesmí uvolnit pro tisk. Noviny dostaly jen pár leteckých záběrů a později pět fotografií, které nafotil Yoshito Matsushige brzy po výbuchu a podařilo se mu je propašovat do Spojených států. *Physical Damage Division* a jiné jednotky zkoumaly Hirošimu a Nagasaki celé měsíce a pořídily tisíce fotografií.¹⁷⁹

Přitom si nálet zpočátku nevyžádal více obětí a materiálních škod než kobercové bombardování s použitím zápalných bomb.¹⁸⁰

Předpokládá se, že nálet na Tokio provedený v noci z 9. na 10. března byl zatím nejničivějším konvenčním leteckým útokem v historii. Pouhé dvě hodiny trvání náletu si vyžádaly přibližně sto tisíc obětí. Celých 41 kilometrů čtverečních bylo zničeno pod

¹⁷⁶ Na této lodi se prezident vracel z konference v Postupimi, když k němu dorazila zpráva o úspěšném bombardování.

¹⁷⁷ „There was just one enormous, flat, rust-red scar, and no green or grey, because there were no roofs or vegetation left. I was pretty sure then that nothing I was going to see later would give me as much of a jolt.“

¹⁷⁸ <http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,3605,1528279,00.html>

¹⁷⁹ <http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,3605,1528279,00.html>

¹⁸⁰ V roce 1945 si březnový nálet na Tokio vyžádal 100 000 mrtvých a statisíce raněných.

krupobitím bomb a obrovské ohnivé smršti, která z celé oblasti vysála vzduch; žádný bunkr, žádný úkryt nepomohl. Za celé dva týdny bombardování Japonska ztratily Spojené státy jen 22 bombardérů.

Tři dny po „Hirošimě“ byla při náletu na Nagasaki použita první plutoniová bomba. Na rozdíl od principu dosažení výbuchu vytvořením nadkritického množství uranu 235 v *Little Boy*, si vědci principem imploze nebyli zdaleka tak jistí.¹⁸¹ Třetí roznět svým „jedenadvacetikilotunovým“ výbuchem splnil hlavní cíl, proč byly atomové bomby použity proti Japonským městům, donutil císařství kapitulovat. Dle nejpravděpodobnějších odhadů tak ušetřil mezi 40 000 a 200 000 životů amerických vojáků, kteří by pravděpodobně zemřeli při invazi.

Fat Man, jenž vybuchl nad Hirošimou, se stal vzorem pro všechny nukleární zbraně ve výzbroji amerických ozbrojených složek po dalších deset let.

Zatímco se většina světa třásla strachy před novou ničivou zbraní, která dokázala při vynaložení poměrně malého úsilí srovnat celé město se zemí, Američané přijali nálety s nadšením; první rok po válce mělo rozhodnutí prezidenta Trumana skoro absolutní podporu veřejnosti, z novinových titulků a ze zpráv v rádiu bylo koneckonců zřejmé, že donutil „japs“ ke kapitulaci a přinesl tak dlouho očekávaný mír. Přinejmenším rok a jedno číslo časopisu *New Yorker* byly třeba, aby se výčitky dostaly na povrch. Teprve když vešel ve známost opravdový dopad bombardování na japonské civilní obyvatelstvo, když se začaly objevovat sporadické snímky destrukce a spálených těl, snesla se vlna kritiky překvapivě zdaleka ne tolik na vědce, administrativu a prezidenta, jak by se dalo očekávat, ale na hlavy pilotů, kteří bomby shodili.¹⁸²

¹⁸¹ Díky této okolnosti byl proveden test *Trinity*.

¹⁸² *Atomic Café*, The Archives Project, 1982 - 00:10:00

Nejen vítězstvím ve válce dokázala Trumanova administrativa a vojsko obrátit veřejné mínění na svou stranu. V roce 1946 získala společnost MGM práva na zfilmování příběhu o jaderné bombě. Pod pečlivým dozorem Pentagonu, který měl při natáčení poslední slovo, vznikl film *Beginning or the End*.¹⁸³ Nepříliš kvalitní snímek obsahuje několik důležitých nepravd, jež měly ovlivnit veřejné mínění. Prezident Truman ve filmu trpí výrazným vnitřním bojem, zda nukleární útok odsouhlasit.¹⁸⁴ Japonsko je zobrazováno jako bojeschopná velmoc, která také dokončuje výzkum jaderné bomby.^{185, 186}

¹⁸³ www.imdb.com/title/tt0039178/

¹⁸⁴ Z výše uvedené korespondence je patrné, že výčitky nepociťoval; *Atomic Café*, The Archives Project, 1982 - 00:05:00 zobrazuje Trumana před projevem o zničení japonských měst - smějící se prezident nevypadá, jako by ho pronásledovaly tisíce obětí jeho rozhodnutí.

¹⁸⁵ Skutečností bylo, že se Japonsko skutečně pokoušelo jadernou bombu vyrobit, nicméně rozsah, prostředky a výsledky výzkumu se nikdy nepřiblížily ani Heisenbergovu snažení ve fašistickém Německu, natož projektu Manhattan..

¹⁸⁶ Viz *Japanese Atomic Bomb*, West Park Pictures, 2005.

2.3. Jaderný monopol - „...nothing to worry about...“¹⁸⁷

S koncem války vstoupily Spojené státy do svého zlatého věku.¹⁸⁸ Ekonomická krize se nedostavila a Američané stoupali vzhůru po schodech dlážděných dostatkem ropy, osmiválcovými motory, obřími společnostmi, tradičním know-how a jaderným monopolem. Studená válka byla snad jedinou vadou na kráse, zdrojem četných obav. Američan si však mohl říct: „Ale co, vždycky máme Bombu...“¹⁸⁹ Navíc se nepředpokládalo, že by Sovětský svaz mohl v blízké době podobnou zbraň vyvinout. Vtipkovalo se, že Rusové nemohou vynalézt kufříkovou nukleární bombu, jelikož zatím nevynalezli ani ten kufřík.^{190,191} Vědecké špičky včetně Dr. Oppenheimera odhadovaly, že Rusové budou mít přinejmenším pětileté zpoždění,¹⁹² USAF¹⁹³ soudilo, že monopol vydrží do roku 1952, armáda do roku 1960 a námořnictvo do roku 1965. Prezident Truman v rozhovoru s „Opem“ prohlásil, že Rusové nevynalezou A-bombu nikdy.¹⁹⁴ Toto tvrzení ale vzalo za své relativně brzy. 3. září 1949, mnohem dříve než kdokoliv předpokládal, zaznamenal americký výzvědný letoun neobyčejný vzestup radioaktivity ve vzdušných proudech. Nebylo pochyb, že Rusové odpálili nějaký druh

¹⁸⁷ „I guess this is nothing for us to worry about, we are the ones who have the Bomb.“ - *Atomic Café* 00:20:56.

¹⁸⁸ V pořadí již druhého; když se mluví o zlatém věku USA, dají se tak chápat i dvacátá léta až do krachu na New Yorkské burze 1929.

¹⁸⁹ „I guess this is nothing for us to worry about, we are the ones who have the Bomb.“ - *Atomic Café* 00:20:56.

¹⁹⁰ Halberstam David, *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Prostor, Praha 2002, kap. 2.

¹⁹¹ Více o kufříkových bombách SBS Dateline - 2006-03-01 - US Nuclear Weapons a Luněv Stanislav, *Očima nepřítelů - kufříkové nukleární bomby na území USA*, Ivo Železný, 2000.

¹⁹² 5 let monopolu předpokládali, i ve chvíli, kdy se blížil konec desetiletí.

¹⁹³ United States Army Air Force - letectvo Spojených států, dříve Army Air Forces.

¹⁹⁴ Halbestram, David, *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Prostor, Praha 2002, kap. 2.

„jaderného zařízení.“¹⁹⁵ Samotný Truman tomu nemohl dlouho uvěřit, i na konci svého funkčního období říkal, že není přesvědčen, že Rusové mohli takové zařízení vyrobit. Konec nukleárního monopolu měl pachout trestuhodného podcenění protivníka. Spojené státy a jejich spojenci náhle „táhli za kratší konec provazu.“ Po čtyři roky přizpůsobovaly americká armáda a námořnictvo své obranné plány monopolu, stavy prakticky všech ozbrojených složek kromě strategického letectva se snižovaly až na úplné minimum. Kdo by si dovolil zaútočit na supervelmoc s jedinečnou schopností zničit jediným úderem celá města a armády?

Američané na novou situaci nebyli připraveni. „Rudí“ představovali hrozbu už předtím, ale nikdo nepředpokládal, že by se sovětské bombardéry v brzké době mohly objevit nad New Yorkem. V budoucnosti se snese veškerá kritika na hlavy manželů Rosenbergových. Ve skutečnosti byl nejdůležitějším špiónem v řadách nukleárních vědců Klaus Fuchs, který Moskvě posílal plány a informace přes rozvědčíka KGB Jakovleva a ruskou ambasádu v New Yorku. Rusům tak ušetřil přinejmenším dva roky výzkumu.^{196,197,198}

Období, které přišlo po válce se vyznačovalo snižováním konvenčních sil a posilováním role strategického letectva. Americký jaderný monopol hrál po válce účinnou odstrašující roli pro všechny země, které mohly s Američany vstoupit do konfliktu. Ovšem strategické letectvo zdaleka nebylo v takové pohotovosti, jak by se mohlo z dobových propagačních pramenů zdát.¹⁹⁹ Především to byla teprve mladá organizace. Vzniklo teprve 21. března 1946 s cílem zajistit úspěšnou přepravu jaderných bomb nad cíl. Avšak jejich zásoba

¹⁹⁵ Takto přesně sovětský roznět charakterizoval prezident Truman ve svém projevu před novináři. Snahou bylo nezpůsobit obavy a paniku, čemuž se při podobné události zřejmě ani nedalo vyhnout.

¹⁹⁶ Sagdeev Roal, *Russian scientists save American secrets*, Bulletin of the Atomic scientist, 1993.

¹⁹⁷ Podíl špiónů na vytvoření sovětské nukleární bomby měla podhalit publikace shrnující poznatky z některých archivů KGB otevřených přímo za tímto účelem, ta ovšem byla zrušena, když se vyskytly teorie, že by mohla vést k ohrožení národní bezpečnost - *The Bomb A Life*.

¹⁹⁸ *The Red Bomb - vol. 2. - Stolen.Secrets*, Rapide Productions, 1994.

¹⁹⁹ Například *Special Delivery*, producent: U.S. Army Air Forces, 1946, DVD.

byla prozatím tak malá, že každý kus hrál významnou roli při „obraně země“ (také proto zrušil prezident Truman test *Charlie* při operaci *Crossroads*). Během operace *Crossroads* byly z celé 509. letky strategického letectva připravené k doručení bomby jen dva stroje, ostatní měly většinou problémy technického charakteru. V roce 1947 sice mělo USAF²⁰⁰ k dispozici aspoň padesát šest jaderných bomb, z nichž každá měla potenciál zničit jedno město,²⁰¹ ale situace byla ve skutečnosti složitější. Nebyly ve stavu pohotovosti a sestavit aspoň dvacet z nich do použitelného stavu by trvalo přinejmenším třicet dní, také posádek plně vycvičených k použití jaderných zbraní bylo pouze dvacet.

²⁰⁰ Dřívější Army Air Forces.

²⁰¹ Podle mínění Generálního štábu.

2.3.1. Operace Crossroads - „I'm not an atomic playboy.“²⁰²

Těsně po konci války doporučil zatím ještě ne příliš známý pobočník ministra námořnictva,²⁰³ Jamese Forrestala, Lewis L. Strauss, aby se debaty o tom, zda je námořnictvo v jaderném věku jen zbytečným přepychem, rázně ukončily otestováním schopnosti vojenských lodí odolat jadernému výbuchu.^{204,205} Zjednání mezi tradičními rivaly - letectvem a námořnictvem - vzešla společná komise, která měla celou operaci naplánovat. Do jejího čela byl postaven Curtiss LeMay. Velitelem celé operační skupiny se stal viceadmirál W.H.P. Blandy, muž s dlouhou kariérou u námořnictva,²⁰⁶ který také dal celé operaci jméno, řekl, že „tato revoluční zbraň zcela změnila válečnictví, a možná celé lidstvo.“^{207,208} Oficiálním cílem bylo nasbírat přesná data o tom, jaké škody způsobí jaderný výbuch lodím umístěným kolem *Ground Zero*.^{209,210} Pravdou ovšem je, že ještě předtím navrhovali američtí politici odpálit Bombu nad flotilou ukořistěných japonských lodí a přizvat k tomu množství zástupců mezinárodního tisku,²¹¹ aby celý svět věděl, jakou sílu tato nová zbraň má. A i když byl test zahalen do roušky vědeckého zkoumání, poslal domů i do zahraničí několik zcela jasných vzkazů. Zřetelně ukázal, že výhradní vlastník jaderné výzbroje si mohl dovolit

²⁰² Blandy W.H.P., *Commander*, Press conference transcript, 1946.

²⁰³ *Secretary of the Navy*.

²⁰⁴ Podobný návrh měl i senátor za Connecticut, Brien McMahon.

²⁰⁵ Rhodes Richard, *Dark Sun: The Making of the Hydrogen Bomb*, Simon & Shuster, 1996, str. 228.

²⁰⁶ Studia na námořní akademii dokončil v roce 1913, zúčastnil se bojů během obou světových válek.

²⁰⁷ Cit. www.dtra.mil.

²⁰⁸ „...warfare, perhaps civilization itself, has been brought to a turning point by this revolutionary weapon.“

²⁰⁹ Jinak také epicentrum, jedná se o místo na zemském povrchu přesně pod nebo nad výbuchem jaderné bomby.

²¹⁰ ...to secure precise and accurate ship damage and instrumentation measurements resulting from atomic bomb explosions occurring both in mid-air and just beneath the surface of the water...

²¹¹ ww.dtra.mil

používat Bomby na zkoušky a ne na nepřitele a bez ohledu na to, co si o tom kdo myslí. Americká veřejnost zase dostala příležitost na vlastní oči vidět, za co během války utratila vláda 2 miliardy dolarů z jejich daní, a že to nebudou zcela jistě poslední peníze, které si jaderné běsnění vyžádá.²¹² Přestože noviny převzaly oficiální záminku námořnictva,²¹³ byla Operace *Crossroads* jasnou ukázkou síly ve velmi napjaté době.²¹⁴ Probíhaly debaty o tom, zda by se v zájmu zachování světové rovnováhy nemělo i ostatním státům vyzradit tajemství skryté v atomu,²¹⁵ v době, kdy civilní kontrola nukleárních zbraní nebyla zdaleka tak pevná. Oficiálně totiž přešel jaderný výzkum a vývoj pod Komisi pro jadernou energii²¹⁶ v červenci 1946 tzv. McMagonovým zákonem, ovšem díky dodatku senátora Arthura Vandenburga se kontrola nad samotnou AEC ze zásadní části přesunula pod styčnou vojenskou komisi. AEC tak jako loutku opět vedla pevná ruka armády. DeGrot píše,²¹⁷ a já s ním souhlasím, že celá akce byla spíš motivována snahou námořnictva aktivně vstoupit do jaderného věku a nezaniknout jako nepotřebná součást ozbrojených složek a velkou - skoro dětinskou - nedočkavostí vyhodit něco do vzduchu. Navíc bylo k dispozici tolik ukořistěných japonských a německých a vyrazených amerických válečných lodí z předchozí války, takže ani shánění „hraček“ nepředstavovalo velký problém. Za „pískoviště“ zvolili američtí experti atol Bikini, součást Marshallových ostrovů, pro mnohé ráj na zemi.

²¹² Náklady na operaci *Crossroads* se vyšplhaly na 5 miliónů dolarů - viz *The Bomb*, str. 119.

²¹³ Shalett Sidney, *Test Atomic Bombs to Blast 100 Ships at Marshalls Atoll; JOINT STAFF FOR ATOM BOMB TESTS ON*, New York Times, 25. ledna 1946.

²¹⁴ Vzdálenou podobnost můžeme hledat v dnešní severokorejské problematice; každá zkouška balistické rakety vyvolává vzrušenou debatu na mezinárodním poli a vojenské přípravy Spojených států, jejichž administrativa neznámo proč vidí v zoufale chudé asijské „zemičce“ hrozbu pro vlastní národní bezpečnost.

²¹⁵ Tento názor zastávali někteří vědci v Los Alamos, viz Holloway David, *Stalin and the Bomb*, Yale University Press, 1994, str. 119, <http://www.gymtc.cz/natura/2003/9/20030904.html>.

²¹⁶ AEC - *Atomic Energy Commission*.

²¹⁷ *The Bomb A Life*, str. 110 - 120.

Pod vedením viceadmirála W.H.P. Blandyho bylo kolem atolu Bikini shromážděno na devadesát pokusných plavidel. Na jejich paluby se umístila pozemní bojová technika, ale také zvířata především ovce,²¹⁸ ale i flóra v hojném množství, nechyběly ani biologické bojové látky a 175 novinářů na palubě USS *Appalachian*,²¹⁹ kterým bylo dovoleno celý test sledovat z dvacetikilometrové vzdálenosti. Operace se zúčastnilo ještě 152 doprovodných plavidel a 156 letadel.²²⁰ Test měl mít tři fáze. Během první, pojmenované *Able*, shodil letoun B-29 z 509. strategické letky 21 kilotunovou bombu, ta explodovala ve vzduchu nad flotilou a na první pohled neměla takový účinek, jaký mnoho novinářů zřejmě očekávalo. Druhá fáze proběhla o čtyřicet dní později. *Shot Baker* měl ukázat účinek stejné bomby, když byla ponořena pod hladinou. Výbuch způsobil nečekané radiační anomálie, což vedlo k tomu, že prezident Truman nepovolil třetí fázi operace Crossroads - *Shot Charlie*. Poslední fáze měla ověřit účinek bomby při jejím použití jako hlubinné nálože, naštěstí pro obyvatele Marshallových ostrovů k němu nedošlo.²²¹

Test *Able* proběhl hladce s menším zádrhelem. Jen okamžik poté, co bomba vypadla z pumovnice *Daves Dream*, ohlásil viceadmirál Blandy všem novinářům, že byla bomba shozena velmi přesně.²²² Paradoxně minul bombometčík letounu *Dave's Dream* cíl²²³ o

²¹⁸ Circa 200 ovcí, 200 prasat, 5400 laboratorních krys - *The Bomb A Life*, str. 119; *ATOMIC CAFE* - 00:11:45.

²¹⁹ DeGrot uvádí 170.

²²⁰ *The Bomb A Life*, str. 119.

²²¹ To mohlo být opravdu jen malou útěchou, jelikož z hlediska spadu byl test *Charlie* nesrovnatelný s termojadernými výbuchy prováděnými na Marshallových ostrovech od roku 1950.

²²² "The bomb was dropped with very good accuracy. I must say here that I am very well pleased indeed with the excellent performance of our task force in the operation. It could not have been better..." - Gross Gerald G., *A-Bomb Sinks 2 Ships and Damages 17; Capital Vessels Escape Extensive Harm; Destroyer Capsizes; Experiment 'Success'*, The Washington Post, 1. 07. 1946

²²³ Oranžovočerveně natřenou bitevní loď *USS Nevada*, která byla umístěna uprostřed celého uskupení lodí, aby šla lépe zaměřit.

731,52 metrů.²²⁴ Díky tomu, že utajení celé operace nebylo zdaleka takové, jaké by se dalo od podobné akce očekávat, napsal major Burnes²²⁵ v dopise adresovaném matce, otci a babičce zcela otevřeně o průběhu celé operace. Tvrdil, že on i jeho posádka vypustili bombu přímo na cíl. Později vznikla vyšetřovací komise, která měla zjistit, zda posádka majora W.P. Swancutta (především bombometčík major Wood) nezpůsobila nehodu svou nedbalostí. Výsledek šetření letce očistil a označil za pravděpodobnou příčinu poruchu stabilizátoru bomby.²²⁶

„Přestřel“ nebyl samozřejmě vynechán ani v oficiální zprávě generálního štábu²²⁷

„Jako dodatek k naší první předběžné zprávě, která byla přiložena k druhé předběžné zprávě upozorňujeme na fakt, že bomba *Able* neexplodovala nad plánovaným cílem...

...jen čtyři plavidla (místo deseti plánovaných) se nacházela relativně blízko předpokládaného směru tlakové vlny, ve střední vzdálenosti bylo jen osmnáct (místo pětadvaceti) lodí...^{228,229}

Přestože nebyl podle oficiálních údajů nikdo ohrožen a operaci prohlásili za úspěšnou, jelikož se povedlo synchronizovat letectvo s námořnictvem, vedl přestřel a zdánlivě malá účinnost Bomby k mírnému rozčarování.

²²⁴ 298,70 metrů před cílem a 569,98 metrů do strany.

²²⁵ Druhý pilot letounu *Daves Dream*.

²²⁶ Wikipedia.org - operation Crossroads.

²²⁷ *The Evaluation of the Atomic Bomb as a Military Weapon*, the Final Report of the Joints Chiefs of Staff Evaluation Board for Operation Crossroads, 30. 06. 1947.

²²⁸ Cit. *The Evaluation of the Atomic Bomb as a Military Weapon*, the Final Report of the Joints Chiefs of Staff Evaluation Board for Operation Crossroads, 30. 06. 1947.

²²⁹ *In a supplement to our first Preliminary Report which was made a part of our Second Preliminary Report we called attention to the fact that the ABLE bomb did not burst at the planned explosion point. Only four ships and craft instead of ten as planned were within relatively close range of the projected point of burst and only 18 ships and craft instead of 25 as planned were within medium range.*

Lidé od tisku věděli, že je něco špatně, když bomba minula bitevní loď *USS Nevada* už jen proto, že na oficiální tiskové konferenci bylo toto plavidlo označeno za cíl.

Gerald G. Gross z *The Washington Post* napsal: „Pozorovatelé, kteří byli na lodích ve viditelné vzdálenosti a napjatě očekávali shoz, se shodli, že bomba minula svůj primární cíl, na rudo natřenou bitevní loď *Nevadu*.“^{230,231}

Přitom byli všichni ujištěni, že kromě nového slušivého oranžovočerveného nátěru a umístění rádiového naváděcího majáku, se podnikly i další kroky, aby ji nešlo minout: „...abychom bombometčikovi poskytli cíl jasně rozeznatelný i z velké výšky, podnikli jsme i další kroky, aby bomba dopadla na svůj cíl s neobvyklou přesností, kterou test vyžaduje...“^{232,233}

Ke zklidnění měl trochu přispět i další veřejný chlácholivý projev admirála Blandyho, ve kterém popřel možnost, že by se mohl pokus vymknout z kontroly.

„Bomba nespustí řetězovou reakci ve vodě a nepřemění ji na páru. Lodě na všech oceánech nepadnou na mořské dno. Neprorazí mořské dno a všechnu vodu nevypustí. Nevypne gravitaci. Já nejsem jaderný playboy, jak mě jeden z mých kritiků nazval.“^{234,235}

²³⁰ Gross Gerald G., *A-Bomb Sinks 2 Ships and Damages 17; Capital Vessels Escape Extensive Harm; Destroyer Capsizes; Experiment 'Success'*, *The Washington Post*, 1. 07. 1946.

²³¹ „Observers who had been in eyewitness range of the bomb "drop" stretched out on the deck of ships ... generally agreed that the bomb had "missed" its primary target, the red-painted *Nevada*.“

²³² Cit. Vice Admiral Blandy's Press Conference Pertaining to Joint Army-Navy Task Force Number One Operation Crossroads Release No. 46, 13. 04. 1946.

²³³ „... to provide a positively identifiable point of aim to the bombardier from a high bombing altitude. Other steps being taken to place the bomb over the aiming point with the extreme accuracy required in this test and not normally available or essential under war conditions include: Painting the battleship *NEVADA* at the center a bright red-orange, installing a radar beacon on the *NEVADA*, providing special destroyer station ships as navigation checks for the bomber's approach, and using precise radar methods for obtaining accurate wind data at all altitudes over the target...“

²³⁴ Cit. Vice Admiral W.H.P. Blandy, Commander Joint Task Force One, Operation Crossroads - *Trinity and Beyond* - 00:17:00.

Projev před tiskem měl i ministr námořnictva James Forrestal. Snažil se vysvětlit, že test není symbolem války, útlaku ani výhružky, ale přínos pro mírovou vědu. Přestože má na dobovém snímku²³⁶ mikrofon těsně před ústy, není mu bezmála rozumět. Lze jen spekulovat, zda ho kolemstojící novináři mohli přes hluk motorů a šumu moře slyšet lépe.

Tisk hrál při operaci *Crossroads* velmi důležitou roli. Při testech, které následovaly v Nevadské poušti, představovalo pro novináře pozvání na tzv. *News Mob*²³⁷ symbol výjimečnosti, symbol toho, že byli vybráni z tisíců jiných, aby se účastnili testování nejdůležitější zbraně studené války, i když už podobných testů proběhla spousta. V roce 1946 však byla situace jiná, test *Able* byl v pořadí teprve čtvrtý roznět a k žádnému z předešlých nebyla veřejná média pozvána v takovém počtu a s možností o něm prakticky bez omezení informovat. Navíc se nejednalo jen o americká média. Operace se účastnili novináři z celého světa. Operace *Crossroads* tedy byla první příležitostí, kdy se mohla světová veřejnost dozvědět víc o tom, co může od nadcházejícího věku nejistoty očekávat. Jak se říká v propagačním filmu *USAF Special Delivery*, zatímco si námořníci na lodích podpůrné a pozorovací flotily zakrývají oči před testem *Able*: „Společnost celého světa hledí směrem k Bikini.“²³⁸

Všem novinářům muselo být jasné, jakým privilegiem to pro ně je a komu za to vděčí. Navíc námořnictvo zaplatilo všem 175 novinářům z celého světa výlohy a postaralo se, aby

²³⁵ „The bomb will not start a chain-reaction in the water converting it all to gas and letting the ships on all the oceans drop down to the bottom. It will not blow out the bottom of the sea and let all the water run down the hole. It will not destroy gravity. I am not an atomic playboy, as one of my critics labeled me, exploding these bombs to satisfy my personal whim.“

²³⁶ *First pictures - Atomic Blast*, Universal Pictures, 8. 06. 1946 - 00:02:14, DVD.

²³⁷ Skalnátý vršek poblíž testovací oblasti, který byl vyhrazen pro tisk.

²³⁸ Cit. *Special Delivery*, U.S. Army Air Forces, 1946 - 00:08:07, DVD.

jejich pobyt v ráji Marshallových ostrovů byl co nejpříjemnější, USS *Appalachian* se proměnila v plovoucí zpravodajské centrum s temnou komorou a bezdrátovým spojením s pevninou. Měli zajištěnou vyhlídkovou plavbu kolem poškozených a radioaktivitu vyzařujících lodí testovací flotily, až se uklidní vlny a usadí spad po prvním výbuchu. Navíc bylo po válce, tisk byl zvyklý vycházet vojákům a politikům vstříc. Proto se nelze příliš divit, že se články a rozhlasové relace vcelku shodovaly s tím, co jim bylo ústy viceadmirála Blandeyho a Jamese Forrestala řečeno. Kdyby snad tradiční postupy selhaly, monitorovalo námořnictvo veškerou komunikaci mezi novináři a pevninou a přezkoumávalo fotografický materiál, který pořídili během testů.

První pokusný výbuch provázela spousta neznámých. Na rozdíl od japonských náletů měl probíhat za zcela jiných podmínek. Starosti pramenily především ze skutečnosti, že nebylo jasné, jak bude na extrémní tlak a teplotu reagovat mořská voda a mořské dno. Testu předcházelo varování seizmologa Anatola Schneidera, že celou flotilu pohltní bahno a nikdo nepřežije. Profesor fyziky H. S. Uhler z Yale se domníval, že bomby naruší zemskou kůru, vytvoří obří vlny a silná zemětřesení.²³⁹

To, co mělo následovat zcela s přehledem překonalo takovou maličkost, jakou bylo „mírné“ přestřelení během testu *Able*. Test *Baker* měl zjistit účinek jaderné bomby odpálené pod vodou. Někteří historici zastávají názor, že test *Able* poněkud zkazil pověst jaderné bomby jako zbraně neskutečné síly. Bylo tomu tak hned z několika důvodů. Tím nejdůležitějším byla samozřejmě nepřesnost, ta spustila dominový efekt. Výbuch minul největší nahromadění lodí, takže se potopily jenom čtyři a většina zasažených byla na první pohled poškozena jen lehce a cíl útoku - bitevní loď Nevada - zůstala prakticky bez

²³⁹ *The Bomb A Life*, kap.7.

poškození; všechny kamery zaměřili filmaři právě na ni, protože tam se měl zázrak vědy objevit. Ve všech dobových dokumentech včetně *newsreel* týdeníků i vlastních záběrů *Signal Corps* můžeme vidět, jak je ohnivý hřib z výrazné části mimo záběr (nebo přinejmenším nepřírozně mimo jeho střed). Navíc byli novináři umístěni příliš daleko, takže dvacetikilotunový armagedon nemohli ani řádně pocítit. *National Broadcasting Company* přinesla zprávy o testu s kyselým sarkasmem: „NBC přerušuje všechny své vysílací relace, aby vám přinesla speciální zpravodajství ... před několika hodinami byla na svůj cíl na Atolu Bikini svržena jaderná bomba. Na palubě tohoto plavidla, které nese vědecké pozorovatele a zástupce Spojených národů, zcela bezpochyby panuje silné zklamání. Zklamání nad tím, čeho jsme byli dnes ráno svědky. Pro armádu a námořnictvo to byl úspěšný experiment, ale ze vzdálenosti dvaceti mil to byla chabá podívaná.“^{240,241}

Bitevní loď *Nevada* se ani po druhém testovacím výbuchu nepotopila. V roce 1993 vzpomíná v rozhovoru s historikem Janem K. Hermanem kontradmirál Robert Conard, který se operace *Crossroads* a následující likvidace jejích následků účastnil jako zdravotní radiologický specialista, jak kontaminovanou a naoranžovo natřenou *Nevadu* odtáhli 50 kilometrů od Honolulu s cílem ji potopit.

„Vzpomínám si, že tam byli tři experti, kteří měli bomby rozmístit a připravit je k odpálení. Zeptali se: „Doktůrku, nechtěl bys jít s náma?“ řekl jsem: „No, jasně.“ Z velikosti těch bomb jsem měl ale nepříjemný pocit. Tak jsme se my čtyři dostali na *Nevadu*. Pozoroval

²⁴⁰ Cit. *Radio Bikini*, Robert Stone, 1987.

²⁴¹ „*The National Broadcasting Company interrupts all its programs to bring you a special broadcast ... a few hours ago the atomic bomb was dropped on the target in Bikini. Aboard this vessel which carries the scientific observers and United Nations representatives there is, without a doubt, a keen sense of disappointment. Disappointment with what we witnessed this morning. It was a successful experiment for the army and navy, but from twenty miles away, it was a pretty poor spectacle.*“

jsem ty experty, jak pokládají střelnou bavlnu a kabely Nakonec ty bomby odpálili pomocí rádia, aspoň si to myslím. Na *Nevadě* se objevily děsivé výbuchy, které musely nadělat díry hluboko do vnitřku lodi. Jenže se nepotopila. Zůstala na hladině. Námořnictvo dost rychle poslalo torpédové letouny z Honolulu a, po vyčerpávající době, šla ke dnu. Ale nechtěla to vzdát jen tak...^{242,243}

Výbuch *Baker* na rozdíl od *Abel* svůj cíl neminul.²⁴⁴ Po odpálení se přitom nerozplynul do „obyčejného“ jaderného hříbu; místo toho se k nebi náhle zvedla obrovská stěna z mořské vody a bahna ze dna laguny, která stále rostla, aniž se zdálo, že by měla opadnout. Celých 171 metrů dlouhá bitevní loď *Arkansas* trčela kolmo vzhůru a skoro vzápětí se potopila. Zmiňuje se o tom mnoho svědků včetně kontradmirála Conarda. Přestože se pravděpodobně jednalo o stín, námořnictvo se nesnažilo tuto skutečnost zveřejnit. Také konečná zpráva o operaci pro sbor náčelníků uvádí: „Z některých snímků se zdá, že vodní sloup zvedl 26 kilotun těžkou bitevní loď *Arkansas*, než se potopila na dno laguny...“²⁴⁵

Stěna pohltila skoro celé pokusné loďstvo, a teprve potom začala opadávat. Kontradmirál Robert Conard vzpomíná: „Byla to velmi děsivá zkušenost ... především

²⁴² Cit. Jan K. Hermana and Robertm Conard interview, New York, 9.11.1993.

²⁴³ „As I remember, there were three experts to prime the bombs and get them ready for detonation. They said, "Doc, would you go along with us? I said, "Well, okay." I was a little leery about it because of the size of these bombs. So the four of us got on the Nevada. I watched these experts as they inserted gun cotton and electric wiring. ... and eventually the bombs were set off by what I think were radio signals. There were tremendous explosions all over the Nevada, which must have made holes way down into the bowels of the ship. But you know, she didn't go down. She still floated. Pretty soon the Navy sent in torpedo planes from Honolulu and, after a long siege, the ship finally sank. But that ship didn't want to give up easily. “

²⁴⁴ Což ani nebylo možné, protože bomba visela ze dna jedné z lodí.

²⁴⁵ „...from some of the photographs it appears that this column lifted the 26,000-ton battleship ARKANSAS for a brief interval before the vessel plunged to the bottom of the lagoon. Confirmation of this occurrence must await the analysis of high-speed photographs which are not yet available.“

podvodní výbuch *Baker*. Obrovská vodní stěna se zvedla z laguny, jednu z lodí²⁴⁶ to vymrštilo svisle vzhůru...^{247,248}

Škody způsobené flotile byly překvapivě rozsáhlé. Osm lodí včetně letadlové lodi *Saratoga*, která přežila nespočetné střety, nálety kamikadze během války v Pacifiku, šlo ke dnu.

Tím to však zdaleka nekončilo. Podvodní exploze vytvořila radioaktivní mlhu a měla za následek astronomické zvýšení záření v celé testovací oblasti. Po pokusu *Able* bylo možné bez následků vstoupit na paluby většiny poškozených lodí, ale radioaktivní mlha po pokusu *Baker* proměnila celou oblast ve velmi nebezpečné místo. I v předběžné zprávě určené generálnímu štábu se konstatovalo: „... druhá bomba vrhla velké množství vysoce radioaktivní vody na paluby a pláště lodí. Tato kontaminovaná plavidla se přeměnila v radioaktivní pece, které by spálily vše živé neviditelnou, bezbolestnou a smrtící radiací.“²⁴⁹ Konečná zpráva pak o radiaci mluví s očividným nadšením: „Působivým následkem *Bakeru* byla kontaminace lodí zlomky štěpného materiálu.“^{250,251}

Obrovská radioaktivní tsunami se přehnala přes atol Bikini, který byl ještě týden příliš „horký“, aby na něj mohl někdo vstoupit. Až do 30. července 1946 zůstala radioaktivita vysoká i na většině lodí. Prvním krokem k zjištění rozsahu škod bylo vyzvednutí vědecké

²⁴⁶ Pravděpodobně se jednalo o dříve zmiňovaný *Arkansas*, pečlivější zkoumání dobových snímků naznačuje, že se jednalo pouze o stín na vodní stěně, který můžeme sledovat v pravém spodním rohu obrazu - *Trinity and Beyond* - 00:20:10.

²⁴⁷ Cit. *Jan K. Hermana and Robertm Conard interview*, New York, 9.11.1993.

²⁴⁸ „It was a very awe-inspiring experience... particularly the *Baker* shot, the underwater shot, where this big dome of water rose out of the lagoon. One ship was just pushed upright into this dome of water, and then it went right down and sank. So that was very impressive...“

²⁴⁹ „... the second bomb threw large masses of highly radioactive water onto the decks and into the hulls of vessels. These contaminated ships became radioactive stoves, and would have burned all living things aboard them with invisible and painless but deadly radiation.“

²⁵⁰ *The Evaluation of the Atomic Bomb as a Military Weapon*, the Final Report of the Joints Chiefs of Staff Evaluation Board for Operation Crossroads, 30. 06. 1947.

²⁵¹ „... an impressive result of *BAKER* was the contamination of ships by fission fragments.“

aparatury a biologických i anorganických látek, které byly na lodích ponechány, aby zaznamenávaly důležité údaje. Již dvě hodiny po testu se do zamořené oblasti vydaly průzkumné jednotky. Zvláštní týmy na dekontaminaci neexistovaly, neboť se s ní jednoduše nepočítalo. Pod dohledem radiačních specialistů měli všechny plovoucí lodě očistit, což se ukázalo jako velmi zdlouhavá, nebezpečná a zřejmě neproveditelná práce.

Námořníci nejenže museli vstupovat na paluby oněch plavidel, kropit je různými chemickými prostředky a drhnout je rejžáky, ale navíc byli záření vystaveni i mimo ně. V laguně stoupla radioaktivita natolik, že se nebezpečné částice usazovaly na trupech všech lodí, tedy i u podpůrné flotily. Opatření, že námořníci nesmějí spát na pryčnách poblíž vnějšího ocelového pláště, bylo jen prozatímním řešením.²⁵² Jako dekontaminační prostředek se zkoušely i skořápky od kokosových ořechů, rýže, káva a písek, což samo o sobě dokazuje nepřipravenost námořnictva na vzniklou situaci.²⁵³ Až 10. srpna donutila svízelná situace generální štáb, aby čisticí operaci na naléhavá a opakovaná doporučení velitele dekontaminačních prací a radiologické ochrany, Stafforda Warrena, ukončil. Následoval rozkaz, aby se některé lodě potopily a zbytek měl podstoupit druhý pokus o dekontaminaci v čistších vodách kolem atolu Kwajalein, přesuny probíhaly až do září 1946. Není ani nutné zmiňovat, že o debaklu, který následoval po testu *Baker*, týdeníky mlčí.

Debakl je koneckonců relativní pojem, test sice přinesl předem nepředpokládané obtíže a způsobil nedozírné ekologické škody, které obyvatelé Marshallových ostrovů trápí dodnes, avšak skutečnost, že bomba odpálená pod hladinou napáchala takové škody a prakticky znemožnila delší pobyt v celé oblasti, jenom zvýšil její hodnotu v případě

²⁵² Cit. *Jan K. Hermana and Robertm Conard interview*, New York, 9. 11. 1993.

²⁵³ http://www.dtra.mil/press_resources/fact_sheets/print/index.cfm?factsheet=ntpr_crossroads.cfm .

vojenského nasazení. Ve výchovném filmu *Atomic Alert*²⁵⁴ je to právě radioaktivní spad z podvodního jaderného výbuchu, který ohrožuje celé město.

Obyvatelé Marshallových ostrovů trpí následky amerických testů dodnes, vysoký výskyt rakoviny a mutace u narozených dětí jsou jen příklady toho, jakou zaplatili daň za přívětivé přivítání Američanů v roce 1946. V blízkosti Marshallových ostrovů²⁵⁵ bylo odpáleno jen během padesátých let 67 nukleárních a termonukleárních zařízení o ekvivalentu přibližně 93 megatun TNT. Pro srovnání: V nevadském testovacím prostoru proběhly rozněty se souhrnnou hodnotou pouhé 1,1 megatuny, a přesto jsou pozorovány rozsáhlé nejen ekologické škody i ve Spojených státech. To samozřejmě nebylo vše. Marshallané byli „evakuováni“ z ostrovů, které podle amerických expertů mohly být zasažené spadem, ale především z těch, které se rozhodli přímo výbuchem zničit. Teprve v roce 1999 začal Kongres USA projednávat možnost odškodnění.²⁵⁶ Tyto evakuace většinou probíhaly chaoticky a domorodce uvěznily na mnohem menších ostrovech s nedostatkem pitné vody a malými lagunami, které byly jejich hlavními zdroji potravy, trpěli podvýživou. V následujících letech se k nim přidaly kmeny vyhoštěné z jiných ostrovů a bylo je nutné znovu přesunout. Pravidelné lodní dodávky potravin byly nutností a došlo i k nouzovému zásobování ze vzduchu, když hrozil hladomor. O tom samozřejmě „dokumentární“ filmy pro veřejnost mlčí.

²⁵⁴ *Atomic Alert*, Encyclopaedia Britannica Films, 1951, DVD.

²⁵⁵ Viz wikipedia.org - Pacific Proving Ground.

²⁵⁶ *Congressional Record*, 12.4.1999, str. H3063-H3065.

2.4. Události počátku jaderného věku zachycené filmovými kamerami - „Here is a motion picture spectacle of all time“²⁵⁷

Napětí a nervozita je cítit ve vzduchu, z amplionu se line monotónní hlas odpočítávající vteřiny až k nule. Na krátkou chvíli zavládne ticho, skoro jako by se zastavil čas. Náhle všechno zalije oslnivá záře, nestačí mít zavřené oči, nestačí dívat se na druhou stranu, záře prostoupí vším; rychle pomine a k nebi se šplhá obrovská ohnivá koule zanechávající za sebou vysoký sloup radioaktivního materiálu. Prudká tlaková vlna se přežene takřka rychlostí zvuku a s neobyčejnou prudkostí ničí vše, co jí stojí v cestě...

Jaderné testy probíhaly velmi podobně. Bomby se daly odpálit skoro všude – nad vodou, pod vodou, nad zemí, pod zemí, ve stratosféře, ve vesmíru. Ať byly připevněné na raketě, na balónu, pod lodí, na věži či jednoduše shozené z letadla, jedna věc se neměnila; podobná událost vždy neskutečnou silou přitahovala pozornost. Nukleární výbuch je jeden z nejmocnějších lidských výtvorů, na zlomek sekundy vyprodukuje energii celé hvězdy a na ten zlomek sekundy dává obyčejnému člověku pocítit bezmála božskou moc. „Nukleární výbuch, nejbáječnější filmová podívaná všech dob,“²⁵⁸ hlásal komentátor *newsreelu First Pictures - Atomic Blast*.²⁵⁹ A pravděpodobně měl pravdu.

²⁵⁷ *Japan films of Hiroshima*, Universal pictures, 5. 6. 1946 - 00:06:38, DVD.

²⁵⁸ „*Atomic blast, motion picture spectacle of all times.*“

²⁵⁹ *First Pictures Atomic Blast!*, Universal Studios, 8.7.1946, DVD.

Již během testu *Trinity* se kladl velký důraz na filmovou a fotografickou dokumentaci.²⁶⁰ Pečlivě natáčeny byly přípravy, výzkum a instalace bomby, zatímco samotný test paradoxně natáčely pouhé tři kamery.

Mnohdy opomíjenou skutečností je, že nad Hirošimu doprovázela *Enola Gay* ještě dvě letadla, která s ní letěla ve formaci a měla za úkol nafilmovat a vyfotit jaderný výbuch a provést vědecká měření. Výsledkem jsou již chronicky známé filmové záběry hirošimského nukleárního hříbu.²⁶¹ Z náletu na Nagasaki již existuje velmi zachovalý barevný filmový záznam.²⁶² Konec války je též poznamenán posedlostí amerických vojenských kruhů v získávání informací o bombě. Test *Trinity* přinesl jen zevrubné informace o účincích výbuchu vyjádřené složitými rovnicemi vědců z Los Alamos. Proto byl kladen důraz na to, aby se vytěžilo maximum informací z druhých dvou „testovacích“ oblastí. Na tuto skutečnost dopltil tým japonských filmařů, kteří přijeli do Hirošimy a Nagasaki natočit následky bombardování. Americká okupační armáda jim nejdříve zakázala natáčet; následně to sice povolila s tím, že záběry použije jednotka průzkumu strategického letectva, ale již během střihu filmu byl materiál zabaven a poslán do Washingtonu.²⁶³

Ještě v roce 1945 dorazil do stále ještě zamořené oblasti tým vědců, inženýrů a zdravotníků. Část filmového materiálu, který natočili, se stal součástí *newsreel* zpravodajství, proto je nutné, abych se o něm podrobněji zmínil.

²⁶⁰ *Atomic Cafe* - 00:00:30.

²⁶¹ *Trinity and Beyond* - 00:12:27.

²⁶² *Trinity and Beyond* - 00:13:30.

²⁶³ Democracy Now, 5.8.2005.

*The Atom Strikes*²⁶⁴ je prvním dokumentárně propagandistickým filmem, který divákovi v krátkosti přiblížil výzkum a vývoj jaderné bomby. Převážně se ovšem věnoval následkům výbuchu v Hirošimě. Půlhodinový snímek dokazuje, jak destruktivní sílu Bomba představuje. Snímek dokumentuje použitím názorných ukázek poškozených budov, že nic nemůže ochránit člověka před žářem, tlakovou vlnou a radiací. Materiál často zobrazuje místa, kde dříve stály dřevěné budovy a kde následně zůstala jen planina plná trosk. Důraz je kladen na „odpařené“ armádní velitelství, které bylo v Hirošimě umístěno, a na továrny zbrojařského průmyslu. Mělo snad několik vojenských cílů obhájit tak vysoké civilní ztráty? Nagasaki je pak líčena spíše jako námořní základna, než jako živoucí město mezi dvěma továrnami koncernu *Mitsubishi*, které se stalo kvůli maximálnímu poškození obou průmyslových center *ground zero*. Za doprovodu vážné muziky a ukázek japonského válečného strojírenství je divákovi řečeno: Populace skoro všech 230 000 obyvatel byla zapojena do výroby zbraní, munice a ostatních válečných produktů.^{265,266} Poprvé je také ukázán zřetelný filmový záběr na radioaktivní hřib.

Části z *Atom strikes* byly použity v *newsreelu Damage Foreshadows A-Bomb Test*,²⁶⁷ který předcházel operaci *Crossroads*.²⁶⁸ Autoři týdeníku se snažili zobrazit bombu jako zbraň neskutečné síly s potenciálem, který se Američané teprve chystají odhalit.

Sestříhaná verze *The Atom Strikes* měla takřka poloviční stopáž, jmenovala se *Tale of the two cities*.²⁶⁹ Z dnešního náhledu se tvůrci snímku dopustili drobného přehmatu. Nad

²⁶⁴ *The Atom Strikes!*, US Army Signal Corps Pictorial Service/ US War Department, 1945, DVD.

²⁶⁵ *The Atom Strikes!* - 00:23:44, DVD.

²⁶⁶ „Almost the entire population of 230 000 people was engaged in the manufacture of arms, munition and other war products...“

²⁶⁷ *Damage Foreshadows A-Bomb Test*, Universal Studios, 6. června 1946, DVD.

²⁶⁸ Viz níže.

záběry pokroucených nosníků zničených továren *Mitsubishi* hlasatel pronáší, že byly z oceli a asbestu zkonstruovány jako americké, což muselo s odstupem času dělníky rozhodně poděsit. Jinak si ovšem můžeme všimnout mistrného střihu, který pečlivě mění celkové vyznění. Mnohem větší akcent je kladen na to, aby divák cítil, že obě města byla především vojenskými cíli a že byl útok zcela jasně zapříčiněn japonskou neochotou kapitulovat a jejich snahou ovládnout svět. Podobný tón můžeme zaslechnout i v jiných pořadech *Universal pictures*, například v *Japan films of Hiroshima*.²⁷⁰ Při záběru na zubožené obyvatelstvo přímo zazní: „Jejich život je život malých lidí, kteří snili o světovládě a skončili jako hostitelé okupační armády Strýčka Sama.“^{271,272} Tón „můžete si za to sami“ byl v duchu doby zřejmě nejlepší způsob, jak ulehčit kolektivnímu černému svědomí.

A odkud ono černé svědomí pocházelo? V roce 1946 vytiskl magazín *New Yorker* článek Johna Herseyho pojmenovaný *Hiroshima*. Základem článku se staly Herseyho rozhovory s oběťmi náletu a jejich vlastní výpovědi o událostech před, během a po jaderném výbuchu. Dojemná vyprávění věrně a nezaujatě zachycují bolestivý aspekt amerického útoku z pohledu obyčejných lidí. Obrovský potenciál článku byl tak očividný, že jeho jednotlivé části, které měly být vytištěny postupně, skončily nakonec v jediném čísle a kompletně z něj vytlačily jiné příspěvky včetně tradičních kreslených vtipů. Vydání se rozprodalo během pouhých hodin. Převzaly ho i jiné časopisy. V plném znění vysílaly článek rozhlasové stanice po celém světě a brzy se objevil i v knižní podobě.

²⁶⁹ *Tale of the two Cities*, U.S. War Department, 1946, DVD.

²⁷⁰ *Japan films of Hiroshima*, Universal pictures, 5.6.1946, DVD.

²⁷¹ *Japan films of Hiroshima*, Universal pictures, 5.6.1946, DVD.

²⁷² „... [their] life is life of small man, who dreamed of world rule and ended up like hosts for Uncle Sams occupation army.“

Skoro opomíjeným tématem veškerého zpravodajství byla nemoc z ozáření a radioaktivita v roli smrtícího prostředku. Toto tabu můžeme sledovat ve zpravodajství a propagačních filmech bezmála do roku 1954, kdy byla během operace *Castle* díky špatné předpovědi počasí a účinku jaderné bomby²⁷³ zasažena radiací japonská rybářská loď *Daigo Fukuryū Maru* (Šťastný drak) s třiadvaceti námořníky na palubě. Když loď dorazila do přístavu, trpěli rybáři těžkou nemocí z ozáření, na kterou jeden z nich, Kuboyama Aikiči, zemřel. Najevo a na veřejnost vyšla skutečnost, že přibližně stovka dalších rybářských lodí a mnoho obyvatel Marshallových ostrovů bylo do různé míry také ozářeno.²⁷⁴ To způsobilo všeobecnou hysterii, jelikož tuňáci i jiné zboží již bylo ve volném prodeji nejen na japonských trzích, ale také ve Spojených státech. Umožnila tak vzniknout silnému občanskému hnutí zaměřenému proti jadernému testování.

Ani všechny „nukleární“ události do roku 1946 a produkce jedenácti filmů Hollywoodských studií nemohly co do vyfoceného fotografického materiálu a použitých kamer překonat ani prvních pár sekund operace *Crossroads*. Celkem 100 fotoaparátů a 208 kamer bylo namířeno na místo, kde měl zázrak z Los Alamos ukázat svou sílu. Spousta fotografického materiálu, ale námořnictvo si ho pro jistotu vzalo 18 tun,

Přípravy na jaderné testy byly velkou událostí. Mohutná mediální kampaň zobrazovala manévry v Pacifiku jako velkou událost, obrovskou operaci připomínající invazi do Normandie, jen bez umírání. *Newsreels* pravidelně přinášely informace o probíhajících přípravách, o účelu testů a o tom, že v letadle *Daves Dream* poletí i malý psík. Velmi poutavé přistání pilota na letadlové lodi, při němž jeho stroj málem přepadne přes okraj paluby, je

²⁷³ Ekvivalent 15 megaton TNT předčil očekávání vědců o celých 100%.

²⁷⁴ Přesné údaje v tomto případě nejsou k dispozici, podle wikipedia.org se mělo jednat přibližně o sto domorodců.

komentováno slovy: „Jen součást ladění!“²⁷⁵ Pravdou bylo, že celá operace *Crossroads* probíhala jako takové „ladění“. Po zkušenostech s filmováním jaderného výbuchu se například přikročilo k vytvoření zvláštní civilní agentury, tzv. *Lookout Mountain Laboratory*, jejímž úkolem nebylo jen zastřešit organizace jako *Armed Forces Special Weapons Project*²⁷⁶ a pořizovat filmový záznam testů mnoha různých druhů výzbroje vojska, námořnictva a letectva, její důležitost byla mnohem větší. Umožňovala na všechny podobné akce získávat prostředky. „Strýčka Sama“ v podobných případech financovala speciální komise kongresu pro tajné operace. Stalo se běžnou praxí, že *Lookout Mountain Laboratory* vyprodukovala nejdříve film, který měl této komisi předložit cíl a náplň testu, a po jeho vykonání další snímek, takzvanou *Commanders Report*, která celý test zobrazila v nejvyšší možné kvalitě na filmovém plátně. Zde můžeme sledovat, jak vojsko chytře využilo nových natáčecích technik, aby naklonilo miský vah ve svůj prospěch. Jaderný výbuch na dva metry vysokém plátně a se zvukem ve stereu vypadá v době, kdy měla většina Američanů doma televizi s obrazovkou velikosti máselnice a jedním chrchlavým reproduktorem, skoro tak impozantně, jako ve skutečnosti.

Ovšem nebyl to pouze kongres, který měl to privilegium shlédnout génia americké vynalézavosti. Operace *Crossroads* ukázala, jak důležité místo začala Bomba v americké společnosti zaujímat. Samotnou operaci dokumentovaly kromě nesčetných novinových článků celkem čtyři obsažné zprávy v týdenících.²⁷⁷ To samozřejmě nebylo všechno. *Handy Organization* natočila bezmála půlhodinový propagační film, jenž celou událost

²⁷⁵ „Its all part of a tuneup!“

²⁷⁶ AFSWP.

²⁷⁷ Konkrétně: 13.června - *Preparations for Operation Crossroads*; 1.července – *Operation Crossroads Underway*; 13. června 1946 - *Atom Test Nears*, 1946, DVD; 8.července – *First pictures Atomic Blast*, 5. srpna – *Underwater Atom Blast Rocks Bikini*.

„zdokumentoval“.²⁷⁸ Není nutné zdůrazňovat, že se snímek nezmiňuje o námořnících, kteří museli drhnout paluby ozářených lodí a o tom, jak americké námořnictvo „přesídlilo“ původní obyvatele ostrova. Jen vzdáleně se zmíní, že admirál Blandy pozdravil Killona Bauna, domorodého náčelníka, kterého pozval na palubu jedné z podpůrných lodí flotily, aby sledoval test. Strategické letectvo považovalo testy za svůj triumf. Lze jen spekulovat, proč tomu tak bylo, jelikož samotné vyvrcholení operace – shození bomby při testu *Able*, se letectvu velmi nevyvedl. Letectvo zřejmě kladlo důraz na samotné provedení. Bylo totiž nutné zorganizovat relativně vysoké počty letadel ve vzduchu. Naskýtá se nicméně otázka, zda s tím nemělo již dostatečnou praxi z náletů na Německo. V propagačním filmu *Special Delivery* je letectvo za zvuku famfár popisováno jako organizace, která vyhrála válku, ale která má svou důležitost i v mírových dobách. Například vysloužilý bombardér B-25 měl stále svou hodnotu, když práškovoval americká města a lány DDT a zabraňoval tak vzniku nemocí, skutečnost, že DDT způsobuje rakovinu a vyhynutí ptačí populace, ještě nebyla letectvu známa.²⁷⁹ „Vzdušná armáda slouží vědeckému výzkumu“ – takový je komentář účasti USAF operace *Crossroads*.²⁸⁰ Velmi podrobně o průběhu příprav pojednává posledních sedm minut snímku. Nelze přeslechnout poznámku, že seskupení lodí představovalo „bombometčičův vysněný cíl“.²⁸¹ Zcela jasně je řečeno, že byla podniknuta opatření, aby nedošlo ke zraněním, ukázány jsou však pouze zatmavené brýle rozdávané námořníkům.²⁸² Srovnajme toto s testem

²⁷⁸ *Operation Crossroads*, Handy (Jam) Organization, 1946, DVD.

²⁷⁹ Teprve v roce 1962 uveřejnila bioložka Rachel Carsonová svůj výzkum o škodlivosti DDT a rozpoutala tak jedno z prvních ekologických hnutí na světě, které nakonec prosadilo zákaz používání pesticidů v zemědělství Spojených států.

²⁸⁰ *Special Delivery* - 00:05:15, DVD.

²⁸¹ „bombardiers dream target“

²⁸² *Many precautions were taken to prevent injury to the personnel – all men of the observation fleet were warned against exposing their eyes to the flash.*

Trinity v roce 1945; o tom přímo hovoří pouze týdeník z 16. srpna 1945,²⁸³ vzdáleně se o něm zmínil generál Leslie Groves při výpovědi před senátní komisí.²⁸⁴ Je očividné, že operace *Crossroads* již spadala do jiné kategorie.

²⁸³ *Dawn of the atomic Age – Trinity explosion in New Mexico*, Universal Picture, 1945.

²⁸⁴ *Senate probes Atomic*, Universal Picture, 12. 03. 1945.

2.5. „Skrč se a přikryj!“ - propagační a výchovné filmy

s nukleární tematikou ve Spojených státech padesátých let

Píše se rok 1951, jaro je ve svém nejkrásnějším období. Předměstím *Detroitu* jede dvanáctiletý Tony na svém novém kole, kousek od něj si dva starší chlapci hází s baseballovým míčem. Očividně překrásný slunečný den náhle naruší záblesk jaderného výbuchu, většina z nás by zpanikařila, ale Tony ví, že Bomba může vybuchnout v každou roční dobu, ve dne i v noci; je na to připraven. „*Duck and Cover*,“ pomyslí si a vrhne se ze svého kola střemhlav k obrubníku, ke kterému se přitiskne a očekává tlakovou vlnu. O pár kilometrů dál si užívá čtyřčlenná rodina pikniku v přírodě. Zatímco hlava rodiny rozfoukává oheň, matka s dětmi prostírají k jídlu. Na zlověstný záblesk blížícího se nukleárního holocaustu zareagují všichni bleskurychle. Matka jediným pohybem smete z ubrusu talíře a hrnky a lehá si s dětmi pod něj. Otec sebou (zřejmě bolestivě) praští o zem a přikrývá se novinami, které ho mají chránit před teplotami přesahující stupnici průmyslového teploměru.²⁸⁵

V roce 1949 otřásla západním světem exploze první sovětské jaderné bomby, pojmenované americkými žurnalisty „Pepa jednička“ (*Joe One*). Šokující odhalení, že se konkurenční velmoc vyrovnala Spojeným státům v tak náročné vědecké disciplíně, jakou je nukleární a teoretická fyzika, způsobil všeobecnou hysterii a obavy z toho, co by mohl přinést další světový konflikt. Nepřípravenost, s jakou k problému obrany před jaderným bombardováním přistupovala Trumanova administrativa, jen přispívala k další nervozitě.

²⁸⁵ *Duck and Cover*, Archer Productions, Inc., 1951, DVD.

Nezáleželo na faktu, že Sověti zatím neměli bombardér, který by dokázal Bombu doručit nad východní pobřeží, Američanům bylo jasné, že ho dříve či později mít budou. Společnost ztratila oporu absolutního pocitu bezpečí, pocitu, že ať už se stane cokoliv, americká domovina nebude ohrožena. Reakce veřejnosti na sovětskou atomovou bombu byla tak prudká, že se okamžitě začalo s výrobou propagandistických filmů, které měly její nebezpečnost bagatelizovat a uklidnit tak vystrašené diváky. Paradoxně způsobovaly tyto filmy spíše strach a noční můry.

Na pomyslné aktuální nebezpečí reagovalo množství výchovných a propagandistických filmů s tematikou ochrany obyčejných lidí před jaderným výbuchem. Jejich producentem byla převážně *Federal Civil Defence Administration*,²⁸⁶ nebo byly vyrobeny přinejmenším s její pomocí, což znamenalo, že FCDA měla při výrobě konečné slovo a mohla tak zasahovat do každé oblasti filmu.²⁸⁷ Duch a doporučení filmů se různí rok od roku. Mnohdy si snímky z let 1950 a 1955 přímo odporují do takové míry, že mohou lehce vzniknout pochybnosti o duševním zdraví zaměstnanců civilní obrany.

Relativní vstřícnost armády a administrativy k novinářům v záležitostech jaderných náletů na Japonsko a během operace *Crossroads*, tedy v době, kdy se pochybovalo o tom, že Rusové kdy vyrobí atomovou bombu, způsobily, že se na nukleární zbraně začalo nahlížet jako na nepřekonatelnou vojenskou sílu, která ukončí všechny války, sílu, proti které neexistuje obrana.²⁸⁸ Ovšem jedno mají všechny filmy až do roku 1955 společné, nemluví se v nich o radiaci jako třetí smrtící síle jaderné bomby. Oblíbenou frází propagačních filmů i

²⁸⁶ *U.S. Office of Civil Defense.*

²⁸⁷ <http://www.conelrad.com/duckandcover/index.php?cover=02>

²⁸⁸ Viz *Tale of the two cities*, DVD.

vojenských briefingu bylo: „Kdyby vás měla zabít radiace, zabil by vás žár nebo tlaková vlna.“²⁸⁹

Na samém počátku exploze *Social Guidance Civil Defence Films*²⁹⁰ byl vyroben vědecky se tvářící *Medical Aspects of Nuclear Radiation*.²⁹¹ S pomocí na svou dobu velmi pokročilých animačních technik, líbivých záběrů a zavádějících přirovnání je snaha bagatelizovat nebezpečnost radiace zcela očividná. Již jen samotný začátek, který v barvě zobrazuje velmi krásnou mladou dívku s tělem bohyně, jak vylézá v odvážných černých plavkách z bazénu a lehá si na osušku do trávy, dává tušit, že to, co bude následovat, nebude jen tak obyčejný film o rozkladu vnitřností a nepříjemné smrti. Radiační ozáření je přirovnáno k opalování na sluníčku.²⁹² Jak radiace působí na tělo pak představovali malí trpaslíci pracující v továrně, která vypadala jako lidské torzo; ve chvíli, kdy se zdálo očividné, že je radiace zahubila, trpaslíci oživnou a komentátor odříkal, že plné uzdravení je pravděpodobné. Následovala bagatelizace obav veřejnosti, které měly údajně pramenit z hlouposti a neznalosti skutečných faktů. Podobný motiv se periodicky opakoval i v jiných propagačních filmech nezávisle na producentovi. Sedm minut po začátku²⁹³ konečně přišla řada na skutečné téma celého filmu, na jadernou bombu. Diváci byli ujištěni, že ani jaderná bomba není něco, před čím by nebylo úniku. po devíti minutách²⁹⁴ pak přinesl záběr na skupinku mužů, kteří během jaderného výbuchu ve světle záhadně spolehlivé lampy, jež nezhasla ani během EM pulzu,²⁹⁵ hrají spokojeně poker. Když se ozve exploze, trochu se příkrčí, rozhlédnou se kolem a hrají

²⁸⁹ *Exercise Desert Rock*, U.S. Army Signal Corps / U.S. Army Signal Corps, 1951, DVD.

²⁹⁰ Dále jen SoGuCiDe.

²⁹¹ *Medical Aspects of Nuclear Radiation*, Cascade Pictures of California, 1950, DVD.

²⁹² *Medical Aspects of Nuclear Radiation* - 00:01:40, DVD.

²⁹³ *Medical Aspects of Nuclear Radiation* - 00:07:15, DVD.

²⁹⁴ *Medical Aspects of Nuclear Radiation* - 00:09:30, DVD.

²⁹⁵ EM pulz doprovází nukleární explozi, způsobuje selhání přístrojů závislých na elektrické energii..

dál. Komentátor následně připomene, že v případě, že byla bomba odpálená pod zemí nebo pod vodní hladinou, bude okolní prostředí zamořeno, to je ovšem okamžitě bagatelizováno tvrzením, že se nebezpečné částice mohou dostat do těla jen pokud je člověk neprozřetelně vdechne nebo spolkne a stačí pečlivá dekontaminace pod sprchou a odstranění špíny pod nehty a vše bude v pořádku.²⁹⁶ To, že se námořníci nemohli během operace *Crossroads* k některým lodím kvůli záření ani přiblížit, již uvedeno není. Následný popis a výklad příznaků nemoci z ozáření uvedl, že dávka 450 rentgenů, kterou údajně není skoro možné obdržet, způsobí úmrtí jen 50% ozářených a krevní transfuze pak měla tělu dát skvělý prostředek pro uzdravení, což zcela ignorovalo zkušenosti lékařů z Hirošimy a Nagasaki, kde pouhé zavedení jehly způsobilo díky nulové srážlivosti krve vykrvácení množství pacientů trpících nemocí z ozáření. Obě japonská města se koneckonců také stanou součástí argumentu, že se na nemoc z ozáření neumírá, v čase 00:14:50 tvrdí komentátor zcela jasnou lež,²⁹⁷ že většina mrtvých byla „spálena do ztracena, než mohla stihnout zemřít kvůli radiaci.“²⁹⁸ Podle dnešních odhadů bylo samotným výbuchem zabito podobné množství lidí jako radiací.²⁹⁹ Vojáci jsou ujištěni, že radiace může zapříčinit sterilitu až po obdržení smrtelné dávky, takže se vlastně nemají čeho bát.³⁰⁰

Mnohem známějším snímkem, který se zabýval civilní obranou, je *Duck and Cover*,³⁰¹ snad nejznámější dílo, které je připomínáno dodnes v nejednom filmu a seriálu,³⁰² aby názorně ukázalo absurditu tehdejší doby a stalo se jednou z ikon Studené války. *Duck and*

²⁹⁶ *Medical Aspects of Nuclear Radiation* - 00:10:16, DVD.

²⁹⁷ Srov. Hersey John, *Hiroshima*, Penguin Books, 1946, DVD.

²⁹⁸ „burned to pieces into oblivion, before they had the chance to die from radiation.“

²⁹⁹ wikipedia.org - Atomic bombings of Hiroshima and Nagasaki

³⁰⁰ 00:20:14 - „sterility... a matter a dead man wouldn't worry about.“

³⁰¹ Samotný pojem „Sehni se a přikryj“ vymyslela Helen Seth-Smith, jedna z učitelek, které při psaní scénáře pomáhaly Rayu J. Mauerovi.

³⁰² Například *South Park - Volcano*, Comedy Central, 1997; *The Simpsons - Homer Defined*, Fox, 1991.

Cover byl určen především školní mládeži, promítal se povinně jako součást školní výuky. Nahrána byla i verze pro rádio.³⁰³ Kreslená postavička „Želváka Berta“³⁰⁴ měla děti naučit, jak se chovat v případě jaderného výbuchu. V jednoduchém duchu je dětem přibližována tvrdá realita studené války. Skunka, který měl původně zobrazovat Sověty nahradila vychytralá opice, jelikož na ni malé dívky reagovaly mnohem lépe.³⁰⁵ Jaderný výbuch je přirovnán k ohni a k autům, která „také někdy způsobují nehody.“³⁰⁶ Opět se objevuje motiv spálení od sluníčka jako analogie ke zraněním po výbuchu Bomby.³⁰⁷

Encyklopedie Britannica vyrobila film na podobné téma zaměřený taktéž na děti školního věku. Je o poznání realističtější a mnoho rad se zdá být i použitelných v praxi. Na rozdíl od *Duck and Cover* však nevyvolával chlácholivý pocit bezpečí a většina škol ho kvůli tomu a jeho ceně nezakoupila.

Ještě před svým bankrotem vyrobila *Archer Productions* výchovný film pro dospělé, který se jmenoval *Our Cities Must Fight*.³⁰⁸ Skoro desetiminutový snímek klade důraz na hloupost a bezohlednost lidí, kteří chtějí před anebo po jaderném výbuchu opustit zasažené město, nazývají je *Take to the Hills Fraternity* a současně je odsuzují jako zrádce vlasti. Motivem snímku je tvrzení, že když všichni opustí města, je válka prohraná.³⁰⁹ Tvůrci však poněkud opomíjejí skutečnost, že po jaderném útoku již žádná města nebudou,³¹⁰ a naopak tuto skutečnost vyvracejí tvrzením, že „jaderný útok zdaleka není tak nebezpečný, jak se lidé

³⁰³ Rozhovor conelrad.com s tvůrcem filmu Rayem J. Mauerem, 16.3.2003.

³⁰⁴ *Bert the Turtle*.

³⁰⁵ <http://www.conelrad.com/duckandcover/index.php?cover=02>

³⁰⁶ *Duck and Cover* - 00:01:40, DVD.

³⁰⁷ *Duck and Cover* - 00:02:57, DVD.

³⁰⁸ *Our cities must fight*, Archer Productions, Inc, 1951, DVD.

³⁰⁹ „After attack, our first responsibility will be to keep our heads and get back to our jobs... the city must be kept alive...“

³¹⁰ Viz *Tale of the Two Cities*, DVD.

domnívají ... radiace není příliš škodlivá ... a zmizí během minuty a půl.“^{311,312} Jen dvě minuty po začátku snímku pronese jeden z redaktorů fiktivních novin větu, která bude v budoucnosti často připomínána a která jen dokazuje nepružnost *Civil Defence*: „Hromadná evakuace měst jednoduše nefunguje...“^{313,314}

Winston Churchill napsal: „Mezi atomovou a vodíkovou bombou zela nesmírná propast. Atomová bomba nás přes všechnu hrůzu nevynesla z prostoru pod lidskou kontrolou a z dějů, jež lze zvládnout, ať už myslí nebo činem, v míru nebo za války.“³¹⁵ Američané jí od počátku jejího vývoje nazývali *Super* nebo *Superbomb*, pouhé *The Bomb* již nebylo dostatečně vystihující. Sověti vyzkoušeli svou první vodíkovou bombu v Kazachstánu na konci listopadu 1955. Na rozdíl od jaderných zbraní měly termonukleární zbraně mnohonásobně větší účinnost i destruktivní sílu.

Dne 19. srpna 1953 navštívil velmi populární pořad *Longiness Chronoscope* guvernér Val Peterson, ředitel *Civil Defense*. V atmosféře mírně klidnější mezinárodní situace po konci Korejské války upozornil diváky, že se podle výzkumu *University of Michigan* 60 % Američanů domnívá, že letectvo a armáda dokáží zastavit sovětské bombardéry. Jeho následující věta šokovala všechny: „Je mi líto, že vám to musím říct, ale vojsko vám řekne, že v současnosti nezastaví úspěšný ruský útok.“ V okamžiku, kdy se zdálo, že nemůže být

³¹¹ *Our cities must fight* - 00:05:10, DVD.

³¹² „the atomic attack is not nearly as dangerous as most people think ... the radiation is not very serious ... is away in a minute and half.“

³¹³ *Our cities must fight* - 00:02:31, DVD.

³¹⁴ „Massive evacuation of cities just doesnt work...“

³¹⁵ *Černobilé desetiletí*, str. 37.

řeceno nic děsivějšího, dostal komentátor pořadu vzkaz od režie a oznámil divákům, že Sověti otestovali svou první vodíkovou bombu. Ticho, které následovalo, nepotřebuje komentář.³¹⁶

Postup *Duck and Cover* dost dobře nemohl fungoval ve chvíli, kdy jediná bomba dokázala vytvořit žhavé jádro větší než Manhattan.³¹⁷ Proto se od samého základu změnily postupy civilní obrany. Nový postup pojmenovala trefně historička Laura McEnaney jako „*Run like Wind*.“³¹⁸ Hlavní myšlenka tohoto postupu, který údajně umožňoval přežít jaderný útok, bylo nasednout do auta a jen co nejrychleji pryč z města.³¹⁹ Postup je jasně demonstrován ve snímku *Day Called X*,³²⁰ jehož vznik datuje archive.org do roku 1955 (komentátor Glenn Ford se ovšem zmiňuje o vesmírných satelitech, což posunuje vznik snímku spíš mezi roky 1957 – 1958, které uvádějí jiné zdroje na internetu). V tomto filmu působí evakuace velmi spořádaným a poklidným dojmem, netvoří se zácpy na silnicích, všichni velmi ochotně spolupracují a nevzniká žádná panika. Filmaři použili k navození pocitu skutečné události „dramatických“ televizních vstupů. *Civil Defence* však neponechala nic náhodě; aby se předešlo vzniku paniky, objevuje se na obrazovce nápis: „Útok se nekoná.“³²¹

Se změnou vojenské taktiky se museli všichni zapojit do armádních cvičení. Během operace *Alert* opakovaně docházelo k evakuacím celých měst. Cílem cvičení bylo otestovat, jak účinně ovládat masy, aby nedošlo k panice a anarchii,³²² a donutit veřejnost uvěřit, že

³¹⁶ *Atomic Cafe* - 00:42:45 .

³¹⁷ *Viz Dark Sun* - obr. 75,76.

³¹⁸ *Race for the Superbomb*, Discovery Channel, 1998.

³¹⁹ „*The Idea: to move out of the city, to move fast.*“ - *Day called X*, 00:10:51.

³²⁰ *Day Called X*, CBS Television Network, 1958, DVD.

³²¹ „*An attack is not taking place.*“

³²² *Race for the Superbomb* - 00:36:51.

může přežít jadernou válku.^{323,324} Ovšem skutečnost, že Rusové vlastnili vodíkovou bombu, vedla mnohé k názoru, že přežití jaderné války je pro národ i pro jednotlivce nepředstavitelné. Začaly se objevovat případy občanské neposlušnosti.

Jannice Harrisonová byla se svými dětmi v parku, když se rozezněly sirény. Zaměstnanec *Civil Defence* jí řekl, že by měla jít do krytu, ale ona odmítla a dostala se tak do novinových titulků.³²⁵ O rok později přišly do téhož parku tisíce žen se svými dětmi a daly tak najevo, co si o cvičení myslí.³²⁶ Operace *Alert* ovšem pokračovala a vyhnala z Washingtonu i prezidenta Eisenhowera,³²⁷ který si o celé záležitosti myslel své.³²⁸

Když podrobíme analýze sestřih *newreel*, který poskytly *Prelinger archives*,³²⁹ zjistíme, že týdeníky působí jako celek dojem spíše děsivým a skličujícím než uklidňujícím. Periodicky se opakují záběry následků žáru a tlakové vlny na americké domovy, které byly v Nevadském testovacím prostoru vystaveny přímo za tímto účelem. Zvláště děsivými se ukázaly sekvence zobrazující nehybné figuríny vypůjčené z výkladních skříní, které sloužily jako model pro běžnou americkou rodinu.³³⁰ Jeho promítání proběhlo po operaci *Cue* v roce 1955, tedy v době, kdy vrcholila hysterie po prvním výbuchu sovětské vodíkové bomby a kdy vznikala debata o účincích radiace. Bakelitová „rodinka“ byla oblečena do běžných oděvů a velmi věrně připomínala skutečné Američany. Nejvíce škod však napáchaly opakující se a

³²³ „...not to save lifes, but to to make people believe, that they can survive an nuclear war.“

³²⁴ *Race for the Superbomb* - 00:37:23

³²⁵ *Race for the Superbomb* - 00:37:43.

³²⁶ *Race for the Superbomb* - 00:38:55.

³²⁷ *Race for the Superbomb* - 00:39:48.

³²⁸ „...any idea of nuclear war would be absurdity.“ - tak cituje Gen. A. J. Goodpaster D.Eisenhowera.

³²⁹ *News Magazine of the Screen: Atomic Energy*, Warner News, 1955, DVD.

³³⁰ *News Magazine of the Screen: Atomic Energy*, Warner News, 1955 - 00:08:47, DVD.

velmi dlouhé záběry hroutících se domů.³³¹ Přesto mělo být hlavní zprávou týdeníku, že výbuch Bomby lze při dodržení pokynů *Civil Defence* přežít. Akcent je kladen na funkci krytu, ve kterém jedna z bakelitových rodin „jako zázrakem přežila.“³³² Figuríny, jež filmaři po výbuchu ukázali, byly kromě potřhaných šatů víceméně vpořádku.. *Newsreel* končí tímto prohlášením: „Je možné přežít.“^{333,334}

V roce 1954 vyrobila společnost *Varnish and Lacquer Association* „dokument“ *The House in the Middle*,³³⁵ který obratně, a dalo by se říci i neeticky, využíval strachu Američanů z nukleárního konfliktu. Přestože je v úvodních titulcích označen za producenta pořadu *The National Clean Up - Paint Up - Fix up Bureau*, tedy „Národní úřad pro nátěry, správu a úklid“, jedná se o naprostý nesmysl, který měl snímku propůjčit punc hodnověrnosti. Pravý producent, *Varnish and Lacquer*, jak již název napovídá, prodával barvy a jiné pomůcky pro údržbu domácností. Využitím zdánlivě prosté logiky se snažila předat veřejnosti zprávu, že pokud své domy natře, uklidí a opraví, bude před jaderným výbuchem v bezpečí. Snímek byl vyroben ve spolupráci s *The Federal Civil Defense Administration* a bez bližšího zkoumání se jeví předávaná informace velmi důvěryhodně. Producent na několika jednoduchých příkladech ukazuje, jak jaderný výbuch ničí převážně neuklizené a neopravené domy.

³³¹ *News Magazine of the Screen: Atomic Energy*, Warner News, 1955 - 00:20:11 az 00:22:50 tvoří záběry destrukce, DVD.

³³² *News Magazine of the Screen: Atomic Energy*, Warner News, 1955 - 00:11:59, DVD.

³³³ „*This could be your house.*“ - *NewsMaga1950_2.avi* - 00:22:20, DVD.

³³⁴ „*Survival is possible.*“

³³⁵ *House In The Middle*, National Paint, Varnish and Lacquer Association, 1954, DVD.

V roce 2001 označila knihovna kongresu snímky *The House in the Middle* a *Duck and Cover* za kulturně významné a odevzdala je *National Film Registry* k uchování pro další generace.³³⁶

Vodíková bomba, přetrvávající obavy Američanů z třetí světové války a snaha dozvědět se více o tom, co by výbuch uprostřed amerického městečka způsobil, vedl k operaci *Cue*. Uprostřed Nevadské pouště vystavěly ženijní sbory armády Spojených států město duchů. Desítky domů s vybavením, běžné americké rodiny v zastoupení plastových figurín, tovární haly, telefonní a elektrické sloupy, propanbutanové bomby, konzervy s masem, plechovky s pivem, auta a samozřejmě kryty, to všechno se mělo stát obětí vrtochu Komise pro jadernou energii.

Civil Defence natočila o operaci *Cue* čtvrt hodinový snímek, jehož cílovou skupinou byly ženy v domácnosti. Průvodkyní a komentátorkou pořadu byla reportérka Joan Collinová, která prohlašovala, že jako matku a ženu v domácnosti ji zajímaly testy na jídle.³³⁷ Jak se tato „žena v domácnosti“ dostala ke komentování vojenské operace již zmíněno není. Na rozdíl od týdeníků zaujímají záběry na ničivou sílu bomby pouhých 42 vteřin a konečné shrnutí tvrdí, že veškeré škody byly odstraněny do 24 hodin a i ten nejslabší nukleární kryt zachránil životy svých obyvatel. Vrcholem snímku je společný oběd všech vědců, novinářů, stavebníků a filmařů, který byl uvařen z hovězích konzerv, na kterých se testovaly účinky výbuchu. O radioaktivním spadu se snímek taktéž nezmiňuje.

³³⁶ Wikipedia.org - *The house in the Middle*.

³³⁷ „*Being a mother and a house wife, I was quite interested about the food tests.*“ - Operation Cue, U.S. Federal Civil Defense Administration, 1955 - 00:08:00.

To se snažila vylepšit verze filmu *Operation Cue* z roku 1964,³³⁸ která byla doplněna především o srovnání s účinkem 20 megatonové vodíkové bomby, upozornění na existenci spadu a velmi očividný úbytek důvěry v kryty všeho druhu.

*On the Beach*³³⁹ byl film, jenž způsobil v roce 1959 naprostý šok. Jeho děj se odehrával v roce 1964. Po jaderné válce, která zničila severní polokouli, postupoval na jih radioaktivní mrak, vydal se Gregory Peck v roli Dwighta Towerse, kapitána ponorky *Sawfish*, hledat útočiště v Melbourne. V ráji, kterého se válka a nukleární spad nedotkly, je cítit napětí, jak se neodvratná smrt blíží. Ve filmu se jen několik vědců domnívalo, že nebezpečí nehrozí a mezi diváky v kinech tak vznikalo očekávání *happy endu*, který byl v tehdejších hollywoodských „*blockbusterech*“ tak obvyklý.³⁴⁰ Kapitán Towers se zamiluje do krásné Australanky Moiry Davidsonové v podání Avy Gardner a i zbytek posádky ponorky *Sawfish* užívá možnosti opět žít své životy jako před válkou. Diváky očekávaný *happy end* se nekoná. Radioaktivní mrak se přiblíží k Melbourne a všichni hromadně páchají sebevraždu, aby unikli smrti na nemoc z ozáření. Dwight Towers jde ke dnu se svým plavidlem a Moira Davidsonová spolkne na útesu hrst prášků na spaní.

Film byl ve své době i přes svou zdlouhavost přijat velmi kladně díky svému poselství, které v době nejistoty a mezinárodního napětí zcela otevřeně znázorňovalo, kam až může vyhrocená mezinárodní situace během studené války dospět. Vědec Linus Pauling o filmu řekl: „Může to pár let trvat, než se zahledíme zpět a řekneme, že *On the Beach* je filmem, který zachránil svět.“^{341,342} Filmový kritik New York Times, Bosley Crowther, napsal:

³³⁸ *Operation Cue - Revision 1964*, Department of Defence, 1964.

³³⁹ *On the Beach*, Kamer Stanley, USA, 1959.

³⁴⁰ Například *Thing from Another World*, *When worlds Collide*, *It came from Outer Space*.

³⁴¹ [Http://www.imdb.com/title/tt0053137/combined](http://www.imdb.com/title/tt0053137/combined).

„Základním tématem je život, věc, kterou lidské vědomosti a neskutečná pošetilost, zdá se, ničí. Všechno, co hlavní postavy vykonají, každá myšlenka, každé slovo, každý pohyb, naznačují jejich vášeň, houževnatost a odvau tváří v tvář zkáze.“^{343,344}

On the Beach patřil do nové vlny filmů, které na přelomu padesátých let nepřeváděly obavy společnosti z jaderné války na stříbrné plátno v podobě monster, nýbrž v podobě drsné reality.

Avšak až mnohem později se syrová skutečnost skutečných následků jaderné války dostala na stříbrné plátno. Watkinsova *The War Game* zobrazovala následky nukleárního útoku na Velkou Británii tak věrně, že ho BBC, pro kterou byl natočen, odmítla odvysílat a drama tak skončilo jen na stříbrném plátně a filmových festivalech. Watkins pracoval na rozdíl od amerických tvůrců se skutečnými čísly a svědectvími přeživších „Hirošimy“ a kobercového bombardování německých měst. „Tento film si budete pamatovat navždy, i když si budete přát, aby tomu tak nebylo,“³⁴⁵ napsal čtenář *New York Times*, který si na film živě pamatoval dvacet let.³⁴⁶ Na New Yorkském Filmovém festivalu roku 1966 předcházely „Válečné hře“ československé „Lásky jedné plavovlásky“; filmový kritik Bosley Crowther vzpomíná ve svém článku, jak mrazivou náladu způsobil: „... a náhle se atmosféra ochladila.

³⁴² „It may be that some years from now we can look back and say that *On the Beach* is the movie that saved the world.“

³⁴³ Crowther Bosley, *Screen: 'On the Beach'*, *New York Times*, 18. prosince 1959.

³⁴⁴ „The basic theme of this drama and its major concern is life, the wondrous thing that man's own knowledge and ultimate folly seem to destroy. And everything done by the characters, every thought they utter and move they make, indicates their fervor, tenacity and courage in the face of doom.“

³⁴⁵ „This movie will never leave your memory, though you might wish it could.“

³⁴⁶ <http://movies2.nytimes.com/mem/movies - The War Game>.

Brzy večer přišla na řadu *The War Game*, britský film, který živě a děsivě zobrazuje, co by se mohlo stát civilnímu obyvatelstvu Velké Británie, kdyby zemi zasáhly jaderné bomby.^{347,348}

³⁴⁷ Crowther Bosley, *Film Festival: Two Tours de Force: 'The War Game' Lists Catalogue of Horrors*, New York Times, 14.09.1966

³⁴⁸ „... and suddenly the air of geniality that was wafted ... showing of the Czechoslovak film "Loves of a Blonde" was chilled. Offered on the early evening program was "The War Game," a British film that gives a graphic, horrifying portrayal of what would happen to the civilian population of Great Britain if the country were hit by nuclear bombs.“

3. Vznik žánru Science fiction a jeho podíl na vytvoření specifických rysů americké společnosti

3.1. Science fiction literatura

Příběhy jsou v různé podobě součástí lidské historie již od jejího počátku. Měnily se podle světa, ve kterém žili jejich tvůrci. Teprve když převratné devatenácté století střídalo ještě převratnější a hektičtější století, vznikla příhodná doba pro vznik nového literárního žánru. Věda si ruku v ruce s fantazií našla cestu na stránky knih, časopisů a na stříbrné plátno. *Science fiction* se však od jiných žánrů odlišovala; jejím katalyzátorem se stal překotný technologický rozvoj. Díky němu nepředstavovala jen fiktivní výtvořiny neznámých spisovatelů, ale naznačovala i možnost budoucího vývoje lidstva. Roku 1915 popsal Guy Thorne tanky v povídce *The Cruiser on Wheels*, tedy o rok dříve, než je britské vrchní velení „ukázalo“ německým vojskům v bitvě na Sommě. V povídce Johna Buchanana *Greenmantle* vedl vzestup islámského fundamentalismu v Iráku k válce. Jules Verne a H. G. Wells vyslali člověka na Měsíc o sedmdesát let dříve, než to zvládla NASA. H. G. Wells poměrně věrně popsal budoucí leteckou taktiku a použití jaderných zbraní. *Science fiction* se stala „křišťálovou koulí moderních časů“.

V knížkách, časopisech a na plátcích kin se začaly objevovat scény, které se do té doby vymykaly logickému myšlení. Lidé byli nuceni používat fantazii k tomu, aby si představili obyvatele jiných planet, invazi z Marsu, ale také vesmírné lodě, jež ve zjednodušené a zmenšené podobě existovaly v jejich vlastním reálném světě. Vždyť se první

rakety na kapalné palivo, které od roku 1926 úspěšně odpaloval první proslulý americký raketový vědec Robert Goddard, zas tak nelišily od vesmírných korábů *Bucka Rogerse* a *Flashe Gorgona*.

V otázce, kdo je vlastně zakladatelem žánru *sci-fi*, existují dodnes četné spory. V úvahu připadá Mary Shelleyová,³⁴⁹ jež byla první,³⁵⁰ H. G. Wells,³⁵¹ jenž vymyslel nejvíce námětů a Jules Verne,³⁵² jenž je z nich nejznámější.

Jules Verne se věnoval fantastické tvorbě nejdéle a měl také nejvíce následovníků. Za jeho nejvýznamnější dílo považují „*Ze Země na Měsíc*“,^{353,354} které čtenářům předkládalo myšlenku života mimo naši planetu a také možnost navštívit ji pomocí nejnovějších vynálezů. V tomto případě se jednalo o kosmickou loď vystřelenou z obrovského děla. Pomineme-li aspekt rozmačkaného astronauta, lze říci, že v prostředí báječných technických objevů konce 19. století nebyla tato myšlenka zcela nepravděpodobná. Přesto lze Verneovi mnohé vytknout. Mnohem raději se věnoval fantastickým cestopisům a vzhledem ke konkurenci skvělých spisovatelů - Zoly, Dumase a dalších, vycházela jeho tvorba především v dětských časopisech. Verne upřednostňoval technickou a technologickou stránku příběhu, nekladl si otázky, co by střet s jinou civilizací udělal s myslí člověka atd.

V tomto ohledu způsobila revoluci až tvorba Herberta George Wellse. Ve srovnání s jeho díly se Verneovy romány jeví tím, čím vskutku jsou - četbou pro děti, levným dobrodružstvím. Wells se kromě utopických témat zabýval hlavně samotným člověkem, jeho reakcí na různé situace a na to, co cítí, je-li bezmocně unášen událostmi kolem sebe. Ve svých

³⁴⁹ 1797-1851

³⁵⁰ Její *Frankenstein, The Modern Prometheus* vyšel v roce 1818.

³⁵¹ 1866-1946

³⁵² 1828-1905

³⁵³ 1865

³⁵⁴ Dílo dostalo roku 1902 filmovou podobu, více o něm naleznete níže.

románech nabízí nejednu vizi, jak by mohla existence lidstva skončit.^{355,356} Jeho nejzajímavějším románem je zřejmě „Válka světů“, v něm postavil čtenáře před vizi invaze strašlivých, inteligentních bytostí z Marsu. Wellsovi Mart'ané jsou technicky vyspělejší než lidé a brzy decimují všechny armády světa pomocí třínohých pavoukovitých strojů a smrtícího černého plynu. Ve Wellsově románu mimozemšťané ovládnou celou Anglii a pravděpodobně celý svět. Teprve na konci knihy jsou poraženi obyčejným bacilem a lidstvu je dopřána možnost nového začátku. Wellsův „šťastný konec“ do koncepce jeho příběhů příliš nezapadá,³⁵⁷ je možné, že si je vynutila atmosféra doby. Ve své době tato kniha vzbudila četné emoce. V románech H. G. Wellse rezonují dvě protikladné myšlenky - obavy z budoucnosti a pokroku a víra, že se člověk poučený hrůzou válek „zmoudří“. Wells jádro svých příběhů pečlivě staví na základním lidském pudu – strachu z neznáma. Co je neznámé, představuje nebezpečí. Jako příklad mohu jmenovat mimozemšťany z „Války světů“, neviditelného muže z „Neviditelného muže“, genetické pokusy doktora Moreaua, bombardéry ve „Válce ve vzduchu“ nebo atomovou bombu v „Osvobozeném světě“.

Jakkoli H. G. Wells vytvořil působivá díla, nesmíme přeceňovat jejich vliv na americkou společnost, i když motiv kombinace nadšení a strachu z věcí příštích a neznámých se v jejím vývoji bude vyskytovat stále častěji. Ne náhodou si Válku světů vybral Orson Wells za předlohu pro své známé vysílání.³⁵⁸ Jeho cílem bylo povzbudit zvědavost a současně nepřímou varovat před nebezpečím německé rozpínivosti.

Přínos H. G. Wellse nebyl pouze v jeho románech, ale také v tom, že našel četné následovníky. Všeobecně se soudí,³⁵⁹ že na přelomu 19. a 20. století došlo k náhlému rozdělení *science fiction* ve dvě větve - verneovskou a wellsovskou. Následovníci jako J. H.

³⁵⁵ Wells, H.G., *Válka světů a jiné příběhy z neskutečna*, Albatros; 1987.

³⁵⁶ *Things to Come*, Alexander Korda, London Film Production Inc, 1936, DVD.

³⁵⁷ Podobně jako v *Shape of things to come*.

³⁵⁸ Více o „Mart'anské panice“ v kapitole 1.

³⁵⁹ Neff Ondřej, Olša Jaroslav, *Encyklopedie literatury science fiction*, AFSF a H+H, 1995

Rosny, Jacques van Herp, Charles Derenn, Maurice Renard. Tito spisovatelé převzali myšlenky svých předchůdců a vytvořili poválečnou *science fiction*.

3.2. Science fiction časopisy

V USA se *science fiction*³⁶⁰ objevila již v osmdesátých letech devatenáctého století v tzv. *dime novels* - šestákových románech. Šířit povídky v žánrově specializovaných magazínech byl nápad Američanů.³⁶¹ Mezi širokou veřejností tuto novinku nevedla *science fiction*, ale mnohem populárnější detektivky. Nakladatelství Street & Smith začalo v roce 1915 pravidelně vydávat *Detective Story Magazine*. Ondřej Neff píše o „technicko-organizačně-ekonomickém organizmu,³⁶² postaveném na spojení „autora-specialisty se čtenářem-specialistou“. Tento systém však mohl fungovat jen za předpokladu, že autorů i čtenářů bylo dostatečné množství. Nebyl nedostatek talentovaných autorů a levného papíru, ale s příznivci fantastických povídek to bylo horší. Proto *sci-fi* čekala na svůj první časopis až do roku 1926, do té doby vycházela jen v knihách nebo jako doplněk v jiných časopisech.³⁶³

Přínosem prvních *science fiction* časopisů nebylo pouze vytvoření rozsáhlé první generace čtenářů vyhraněného žánru, ale především podpora fanouškovských organizací. *Amazing* otiskoval celé adresy čtenářů, kteří reagovali v dopisové sekci. *Wonder Stories* naopak vytvářel spojení mezi jednotlivými zájmovými kluby pod záštitou *Science Fiction League*.³⁶⁴

Když Hugo Gernsback začínal v dubnu roku 1926 vydávat první časopis *Amazing Stories*, měl již s vydáváním tohoto žánru nemalé zkušenosti. Roku 1909, jen pět let po své emigraci z Lucemburska, vydával magazín *Modern Electrics* zaměřený na nové vynálezy a

³⁶⁰ Tzn. příběhy blízkí se pozdější definici žánru; pojem *science fiction* vymyslel Hugo Gernsback na konci dvacátých let.

³⁶¹ V devatenáctém století fantastické příběhy vycházely ve Francii v časopisech pro děti i s jinými žánry.

³⁶² Neff Ondřej, Olša Jaroslav, *Encyklopedie literatury science fiction*, AFSF a H+H, 1995

³⁶³ Např. Lovecraft, H. P., *Dagon*, *The Vagrant*, 1919.

³⁶⁴ Organizaci založil roku 1934 Hugo Gernsback.

vědu, přesto se v něm občas objevily i příběhy se *sci-fi* prvky, které si čtenáři oblíbili. Roku 1915 uskutečnil Gernsback vydání cyklu komiksových příběhů s fantastickým námětem *The Scientific Adventures of Baron Munchhausen in The Electrical Experimenter*.

Gernsback nechtěl vytvořit jen další laciný plátek, proto oproti tehdy běžnému formátu 180 x 250 mm s otřepanými okraji zvolil čistě oříznutý obal s rozměry 200 x 280 mm a poutavou malbou Franka R. Paula a výraznými písmeny na titulní straně. Zpočátku v něm vycházely osvědčené příběhy klasiků žánru, H. G. Wellse, Julese Verna, Edgara Allana Poea, avšak relativně rychle se vytvořila stabilní základna domácích amerických autorů. *Amazing Stories* stály nadstandardních 25 centů.³⁶⁵ Možná i vyšší cena stála v prvním roce hospodářské krize za nuceným bankrotem, při kterém Gernsback nad magazínem ztratil kontrolu. *Amazing* však bez přerušení vycházel dál pod vedením svých nových vlastníků.

Američana z Lucemburska to neodradilo a ještě toho samého roku založil *Air Wonder Stories* a *Science Wonder Stories*, které se v roce 1930 sloučili do více známého magazínu *Wonder Stories*, ten se stal společně s *Astounding Stories* opravdovou konkurencí pro *Amazing Stories*.

*Astounding Stories*³⁶⁶ vydávalo nakladatelství Street & Smith od roku 1930 pod vedením redaktora Harryho Batese. Pod vedením redaktorů F. Orlina Tremaina a později Johna W. Cambella pak časopis postupně měnil jména.³⁶⁷ Právě John W. Cambell³⁶⁸ způsobil, že myšlenka létajících talířů byla deset let po jeho nástupu pro průměrného Američana tak přijatelná. Dokázal velice efektivně „filtrovat“ povídky a manipulovat jejich autory, aby psali v duchu, který byl jemu samotnému nejbližší. Prosazoval svou myšlenku, aby se mnohem více soustředili na to, kam směřuje rozvoj technologie, a jak to změní člověka. Proto v

³⁶⁵ Například *Astounding* stál v roce 1930 jen 20 centů.

³⁶⁶ *Astounding Stories of Super Science*.

³⁶⁷ Roku 1938 na *Astounding Science-Fiction*, a pak v šedesátých letech na *Analog Science Fiction a Science Fact*.

³⁶⁸ Působil jako šéfredaktor magazínu od roku 1937 až do své náhlé smrti v roce 1971.

Astoundingu vycházely povídky logické, povídky technokratického rázu. Komplexně lze z těch vydaných mezi lety 1937 a 1940 získat přibližně takový pocit, že se lidstvo bude díky své vynalézavosti a vrozené touze po objevování neznáma rozvíjet pomocí nových technologií a expandovat dále do vesmíru a zasahovat do záležitostí jiných mimozemských kultur, které jsou většinou na nižší technologické úrovni. Po válce se tato vize zdála reálná.

Třicátá léta 20. století byla pravou dobou, jež formovala „ty správné“ pozorovatele UFO. Roku 1930 to byli chlapi, těsně před 7. 12. 1941 absolventi vysoké školy, kteří si v následujících válečných letech prožili mnohem fantastičtější příhody, než ty, s nimiž se setkávali na stránkách *Astoundingu* nebo *Amazing Stories*, roku 1947 to byli muži kolem třicítky, „důvěryhodní“, avšak životní zkušeností vychovaní uvěřit i neuvěřitelnému. Čtenáře a posluchače relací o zvláštních pozorováních učiněných spojeneckými piloty nad Německem a později o *Roswellu* musela zcela logicky napadnout myšlenka, že by se opravdu mohlo jednat o mimozemské bytosti. Vždyť ani vojenské letectvo nevědělo, o co se ve skutečnosti jedná.

Nikde na světě se nestal komiks tak populárním jako ve Spojených státech. Zpočátku byl k vidění jen v běžných novinách v podobě krátkých kreslených příběhů. Díky barevnému tónu seriálu *The Yellow Kid* se zpočátku označoval jako *Yellow journalism*. Původ jeho popularity se datuje do roku 1897, kdy spolu konkurenční plátky Josepha Pulitzer a Williama R. Hearsta vedly válku o přízeň čtenářů. Od roku 1907 se pak začal komiks na stránkách novin objevovat každodenně.³⁶⁹ Teprve v roce 1929 přerostl komiks díky novinovým příběhům do vlastního formátu *Bucka Rogerse* a *Tarzana*. Tak vznikly i ostatní postavičky neohrožených kreslených hrdinů, které se měly zapojit po boku amerických vojáků do boje proti nepříteli.³⁷⁰ Jedno měli hrdinové kreslených seriálů společné – byli nezničitelní,

³⁶⁹ Postavičky *Mutta* a *Jeffa* vytvořil Bud Fisher pro *San Francisco Chronicle*.

³⁷⁰ Především pak *Captain America*, ten bojoval proti Německu i Japonsku.

nebojácní a měli schopnosti, které je v boji vyvyšovaly nad ostatní – vlastnosti, které by si přál mít během války a po ní snad každý Američan.

3.3. Science fiction na stříbrném plátně

Když se chýlilo ke konci století devatenácté, století změn, století revoluce, století páry, a lidé stejně očekávali konec světa, dva vynálezy, které měly výrazně ovlivnit celé následující století, byly stále ještě v raném stádiu svého vývoje. Ještě to nebylo tak očividné, ale začínala nová éra. V dopravním průmyslu se přenos rádiového signálu uplatnil velmi rychle, ale cestu do domácností si měl ještě dvě dekády hledat. Naopak celuloidový film si cestu k lidem našel relativně rychle. Průkopníky v oboru se stali Američan Edison a Francouz Méliès. Výjevy z každodenního života moc obecnostvo nezaujaly, koneckonců je mělo doma každý den...

Francouzský filmový mág Georges Méliès uvedl na filmové plátno dva převratné žánry, které měly s pomocí nové technologie a nových příběhů přilákat diváky do sálů. Horor a vědecko-fantastický příběh teprve během příštích tří desetiletí získají své stálé místo na stříbrném plátně.

*Le Manoir du diable*³⁷¹ - „Dáblův zámek“, vůbec první hororový film, natočil Georges Méliès. Byl poprvé uveden v kině Robert Houdin v Paříži na Štědrý den roku 1896. Se stopáží pouhých dvou minut měl spíše pobavit, ne děsit. Dnes je známý především pro své prvenství, ne pro kvalitu.

Opravdovou revoluci kinematografii přinesl až jeden z dalších Mélièsových filmů a současně první *sci-fi* film historie, *Le Voyage Dans La Lune*³⁷² z roku 1902, jenž produkoval a natočil; dokonce v něm i účinkoval. Předlohou pro tento snímek se čtrnáctiminutovou stopáží byly romány Julese Verne³⁷³ a H. G. Wellse.³⁷⁴ Rozpočet se vyšplhal na svou dobu astronomických 10 000 franků. Při jeho natáčení použil Méliès zcela nových filmových

³⁷¹ *Le Manoir du diable*; Georges Melies a Star Films; 1896.

³⁷² „Cesta na Měsíc“; *La Voyage dans La Lune*, Georges Méliès, DVD

³⁷³ „Ze Země na Měsíc“

³⁷⁴ *First Man In the Moon*, 1901

postupů. Obraz měsíce s vesmírnou lodí „zapíchnutou“ v oku jeho obřího obličej se stal jedním ze symbolů počátků kinematografie. „Cesta na Měsíc“ byla populární po celém světě. Výrazně tomu napomohlo šíření jejích nelegálních kopií. Dokonce ji zkopírovali i zaměstnanci Edisonova filmového studia ve Spojených státech, kde se následně stala velice oblíbenou. Snad netřeba zmiňovat, že Méliès neviděl z těchto produkcí ani frank. Na tomto příkladu se můžeme přesvědčit, že dnešní filmové a softwarové pirátství má své hluboké kořeny sahající až do počátku minulého století.

V průběhu dvacátých let procházely *sci-fi* filmy výraznou proměnou. Světová válka změnila způsob, jakým se filmaři i spisovatelé *science fiction* dívali na svou tvorbu. Už nechtěli jen pobavit nebo šokovat obecenstvo. Zahleděli se do budoucnosti a zamysleli se, co člověku přinese. Jejich tak často pesimistické vize ukazovaly lidskou společnost, která ztratila svou duši, společnost, která se snaží vzít jedinci jeho osobnost a zařadit ho do bezduché masy, která jako stroj pochoduje do práce pod dozorem skryté manipulující moci. Jejich žánr jim umožňoval oprostít se od reálného světa a jeho přísných pravidel, povolit uzdu fantazii. Nejpůsobivějším dílem dvacátých let se bezpochyby stala kultovní *Metropolis*³⁷⁵ německého režiséra Fritze Langa z roku 1927 s Brigitte Helmovou v hlavní roli.³⁷⁶ Langovo pojetí budoucnosti je tak vzdálené tomu ve Verneově „Paříži ve dvacátém století z roku 1863“.

Velkolepá *Metropolis* je městem vědy, technologie vytvořila ráj na zemi pro vrstvu privilegovaných, ale vybudovaly ji ruce dělníků, kteří žijí symbolicky hluboko pod povrchem a během desetihodinových směn „ovládají“ stroje. Ve skutečnosti je to však stroj, symbol vědeckého a technologického pokroku, jenž ovládá člověka. Ten se ho snaží s vypětím všech sil udržet pod kontrolou, ale ubíjí ho příliš rychlé tempo, kterému nemůže stačit. „Kdo je živým masem pro stroje *Metropolis*?“ ptá se dvojnice Marii, „kdo maže jejich soukolí vlastní

³⁷⁵ *Metropolis*, UFA, 1927

³⁷⁶ Natočeného podle románu Fritze Langa a jeho manželky They von Harbou *Metropolis*, vydané ve frankfurtském *Illustriertes Blatt*.

krví?“ A rozčilení dělníci se bijí do prsou v němém „MY!“ A ona přikazuje: „Smrt strojům!!“ Dělníci zničí „M-stroj“, srdce *Metropolis*. Způsobí tak zkázu svého města v podzemí, když ho zaplaví voda a málem tak zahubí vlastní děti.

Lang kromě sociálních aspektů skvěle zdůraznil i rozpory, které lidé dvacátých let prožívali, a otázky, které si kladli, a jaký měli vztah k technologickému boomu, který přišel s novým stoletím.

Výrazně se zrychlilo tempo, kterým jejich svět fungoval. Poklidnou atmosféru malé továrny na výrobu automobilů, kde se všechno dělalo ručně, pečlivě a pomalu, vystřídal spěch zpola automatizovaných výrobních linek ve Fordově továrně. Jakoby člověk nestačil pokroku, který sám vytvořil, ale zároveň si uvědomoval, jak je nezbytný. Podobný motiv můžeme vidět i v částečně ozvučené grotesce *Modern Times*³⁷⁷ s Charliem Chaplinem z roku 1936 a filmu Reného Claira *À nous la liberté*³⁷⁸ z roku 1931. Je zcela zásadní si všimnout vztahu lidí k pokroku a toho, jak se v průběhu následujících čtyř desetiletí zcela zásadním způsobem změnil.

Třicátá léta nepřinesla jen ekonomickou krizi, ale také zcela překvapivě i ozvučený film. Dalo by se předpokládat, že se kvalita s časem a zkušenostmi zvýší, ovšem pokud mluvíme o americké *sci-fi*, z dobového pohledu tomu tak nebylo.

První *sci-fi* desetiletí byl muzikál a měl se stát velkým trhákem. Jeho producent, společnost *Fox films* do něho investovala velké sumy. Tvůrci jeho scénáře, Lew Brown, G.G. DeSylva a Ray Henderson, se dostali na výsluní svým hitem *Sunny Side Up*³⁷⁹ v roce 1929 a napsali skvělou hudbu k několika jiným představením na *Broadwayi*. Společně s režisérem

³⁷⁷ *Modern Times*, United Artist, 1936

³⁷⁸ *À nous la liberté*, Clair Rene, 1931

³⁷⁹ *Sunny side up*, Butler David, 1929

Davidem Butlerem vytvořili dílo, které *sci-fi* muzikál skoro úplně potlačilo až do roku 1975, kdy spatřila světlo světa *The Rocky Horror Picture Show*.³⁸⁰

Just Imagine,³⁸¹ příběh o muži, kterého při golfu zasáhl blesk, přenesl ho do roku 1980, a umožnil mu tak zjistit, o kolik byly ty jeho „staré“ časy lepší, nemohl přijít v horší dobu. Hospodářská krize zasáhla i filmová studia a způsobila snižování rozpočtů a odmítání nejistých investic. Americká filmová studia se další desetiletí neodvážila více investovat do *sci-fi*.

Další film, *It's Great to Be Alive*³⁸² z roku 1933, byl nízkorozpočtovým přepracováním *The Last Man on Earth* z roku 1924. Pilot se po rozchodu s dívkou vydává na transpacifický průzkumný let a havaruje, když se konečně vrátí zpět do civilizovaného světa, zjišťuje, že je posledním plodným mužem na zemi. Bezpochyby skvělý námět na pornofilm, ovšem *It's Great to Be Alive* byl jen další muzikál.

Americké pokusy o úspěšný *sci-fi* film ze třicátých let zmizely v propadlišti dějin. Američtí tvůrci se naštěstí vydali i jinou cestou, cestou seriálů. Inspiraci nehledali v žádném tradičním románu klasického spisovatele, jako například Britové,³⁸³ využili mnohem více odsuzované, zato populárnější komiksy. Na filmovém plátně ožili kreslení hrdinové *Buck Rogers* a *Flash Gordon*.³⁸⁴ Tito dva „dobyvatelé vesmíru“ se od sebe vlastně dali odlišit jen velmi těžko, vždyť i dobrodružství, která prožívali, si byla podobná jako vejce vejci. Oba dva měli svůj původ v kreslených příbězích a komiksových magazínech, oba dva byli sebevědomí a stateční svalovci. Byli si tak podobní, že je v seriálech třicátých let ztvárnil stejný herec - Larry „Buster“ Crabbe.

³⁸⁰ *The Rocky Horror Picture Show*, Sharman Jim, 1975

³⁸¹ *Just Imagine*, 20th Century Fox, 1930.

³⁸² *It's Great to Be Alive*, Alfred L. Werker, 1933 - <http://www.imdb.com/title/tt0024189/>

³⁸³ *Things to Come*, viz níže.

³⁸⁴ Nezaměňovat s pornofilmem *Flesh Gordon* z roku 1972.

Roku 1929 byl *Buck Rogers* prvním *sci-fi* komiksovým hrdinou s vlastním sešitem,³⁸⁵ který se zrodil v USA,³⁸⁶ jeho příběhy se následně vysílaly v rozhlase 7. listopadu 1932. První film s Buckem Rogersem se jmenoval *Buck Rogers in the 25th Century: An Interplanetary Battle with the Tiger Men of Mars*, byl uveden při příležitosti Světové výstavy 1933-1934 v Chicagu. Trval pouhých deset minut a hlavní role připadla Johnu Dillemu.

V době, kdy již *sci-fi* seriálům kraloval *Flash Gordon*, Buckův mladší a úspěšnější konkurent, natočil jeho hlavní představitel Larry „Lamželezo“ Crabbe³⁸⁷ v přestávce mezi seriály *Flash Gordon – Cesta na Mars*³⁸⁸ a *Flash Gordon dobývá vesmír*³⁸⁹ i dvanáctidílný seriál o Bucku Rogersovi - *Buck Rogers dobývá vesmír*.³⁹⁰ Předlohou seriálu byla novela *Armageddon-2419 A.D.* od Phila Nolana³⁹¹ a komiksových příběhů *Buck Rogers in the 25th Century* od Dicka Calkinse. *Buck Rogers* a jeho přítel Buddy Wade havarují za polárním kruhem s říditelnou vzducholodí a v mrazivém objetí ledových ker „usnou“ na 500 let. Pak jsou objeveni a vysvobozeni sličnou poručicí Wilmou Deeringovou³⁹² a hnutím, které bojuje proti diktátorovi Zabijáku Kanovi. Ten svou krutovládou uzurpuje skoro celé lidstvo. *Buck Rogers* je jediný, kdo může zachránit celou zemi. V seriálu se nachází několik rasistických narážek. Buckův epický souboj s hlavním zloduchem Zabijákem Kanem, kterého ztvárnil Anthony Warde, nedokázal překonat popularitu seriálů s Flashem Gordonem; toho vytvořil Alex Raymond úmyslně tak, aby konkuroval Bucku Rogersovi. Dějem si jsou příběhy obou protivníků velmi podobné, proto se o příběhu nebudu podrobněji zmiňovat. Promítání dobrodružství *Flashe Gordona*, *Bucka Rogerse* a *Undersea Kingdom* zastupovaly vědeckofantastický žánr během světové války společně s dalšími třiatřiceti *sci-fi* filmy

³⁸⁵ Komiks s Flashem Gordonem vycházel až od ledna 1934.

³⁸⁶ Viz vědeckofantastická literatura.

³⁸⁷ Larry „Buster“ Crabbe.

³⁸⁸ *Flash Gordon's Trip to Mars*, 1938.

³⁸⁹ *Flash Gordon Conquers the Universe*, 1940.

³⁹⁰ *Buck Rogers Conquers the Universe*, 1939.

³⁹¹ Nolan Phil, *Armageddon-2419 A.D.*, *Amazing Stories*, 1928.

³⁹² Její představitelka Constance Moorová byla jedinou ženskou herečkou v celém seriálu.

nevalné kvality. Kupříkladu film *Black Dragons*³⁹³ z roku 1942 byla směsí špionážního dramatu, thrilleru a *sci-fi*. Největším lákadlem filmu byl Bela Lugosi v roli Dr. Melchera, ovšem diváci si ho nedokázali moc dobře představit jinak, než jako klasického představitele hraběte Drákuly v mnoha hororových filmech. Film tak zkazily slabé herecké výkony a absence slušného příběhu. Stěží mohl překonat milostné romance, kterým patřila srdce bývalých žen v domácnosti.

Čtyřicátá léta patří díky světové válce k nejtemnějším obdobím žánru. Ovšem doba, která měla přijít po roce 1945, slibovala více než jen zlepšení. Příběhy se změnily a s nimi i hrdinové.

Neměli nadlidskou sílu, rentgenové vidění, kůži z ocele, nechodili v upnutých barevných kostýmech s maskou, která jim zakrývala obličej, většinou ani nenosili zbraň. Jejich jedinou vlastností, která jim dávala náskok před protivníkem, byl jejich intelekt.³⁹⁴ Hrdiny nové doby se měli stát vědci.

Odpověď na otázku, jak se *sci-fi* mohla stát v padesátých letech tak populární, je jednoduchá. Neskutečné se stalo skutečností, vesmírné rakety *Bucka Rogerse* byly relativně podobné vynálezu jistého brilantního německého vědce, který sice také mířil do vesmíru, ale občas trefil Londýn,³⁹⁵ takže zpočátku velmi populární nebyl. Bezvrtulová letadla schopná přeletět bez doplňování paliva Atlantik létala pravidelně a „záračná“ krabička přenášející na svou dobu velmi věrný obraz skutečných událostí, pomalu přicházela do amerických domácností. Štěpení atomu, o kterém Rutherford prohlašoval, že není možné, a pokud je, tak jen s velkou injekcí energie, proběhlo nad Hirošimou velmi efektně a efektivně. Jaderná bomba byla jedním z vynálezů, které přivedl na svět akcelerovaný výzkum technologií během

³⁹³ *Black Dragons*, William Night, 1942, DVD.

³⁹⁴ A možná i sebevědomí, jelikož ve *sci-fi* filmech padesátých let nevidíme hlavního hrdinu bez krásné dívky, která jen čeká, aby se mu vrhla do náruče, políbila ho a vytvořila tak *happy end* celého filmu – ať už je zbytek Země v troskách nebo ne.

³⁹⁵ *The Race for Space - Race for the Moon*, BBC, 2005

světové války. Její síla i samotná existence se vymykala lidskému chápání. Tedy chápání běžného člověka, ne spisovatele *science fiction*. V březnu 1944 vyšla Cleve Cartmillovi v časopise *Astounding* povídka *Deadline*.³⁹⁶ Autor v ní otevřeně mluvil o jaderné bombě, která jako svou výbušnou náplň používala uran U-235. John W. Cambell byl spokojený, jelikož se povídka dobře četla a prodávat časopis podobného typu nebylo za války lehké. Tím to ovšem neskončilo. Velmi brzy po vydání zatukali na dveře redakce vládní vyšetřovatelé a velmi detailně vyslechli nejenom autora povídky, ale též samotného Johna W. Cambella a výtvarníka Paula Orbana.³⁹⁷

Sci-fi dovolila svým čtenářům opět nahlédnout do budoucnosti a předstihla tak samotný technologický pokrok. James Agee napsal: „Najednou, v jediném okamžiku a bez varování, se přítomnost stala tou nemyslitelnou budoucností.“^{398,399} Začínala nová doba plná zázraků a přízraků moderní techniky.

I dnes, v roce 2006, je *sci-fi* velmi populární; jeden z hlavních důvodů, proč lidé sledují pořady podobného typu, nazývají Američané „*escapism*“; Můžeme si pod tímto pojmem představit možnost uniknout nedokonalému světu, který nás obklopuje. Dnes tak lidé všech věkových kategorií činí hlavně z důvodu nespokojenosti s vlastním životem, s náročným zaměstnáním a hektickým životním stylem, který čím dál častěji dává na výběr mezi kariérou a fungující rodinou. V padesátých letech to byla studená válka, jež poutala diváky k televizním obrazovkám, stříbrnému plátnu a reproduktorům rozhlasových přijímačů.

Vyhnout se přísně daným pravidlům americké společnosti padesátých let plné pokynů a zákazů a odebrat se do dobrodružné fantazie, kde bylo možné všechno, se stalo také silným

³⁹⁶ Cartmill Cleve, *Deadline*, *Astounding*, 1944.

³⁹⁷ <http://www.magicdragon.com/UltimateSF/timeline1950.html>

³⁹⁸ Agee James, *The Bomb*, *Time Magazine*, 20. 8. 1945.

³⁹⁹ „*In an instant, without warning, the present had become the unthinkable future.*“

lákadlem. Od roku 1950 vzniklo patnáct nových *sci-fi* časopisů, sice jich většina do roku 1955 zkrachovala, ale už jejich samotná existence dokazuje, jak populárním se žánr stal.

V roce 1950 přišel do kin kultovní „Den, kdy se Země zastavila“.⁴⁰⁰ V předvídatelném ději se mísí idealismus *sci-fi* filmů třicátých let a xenofobie let padesátých. Režisér využívá probíhající „ufománie“, aby divákům v kinech představil postavu hodného, od člověka nerozeznatelného mimozemšťana, který na Zem přináší poselství míru a varování,⁴⁰¹ že je lidstvo na nejlepší cestě zničit sama sebe, a sám je málem zabit jedním zpanikařeným vojákem. Relativně hodný mimozemšťan *Klaatu*, kterého ztvárnil Michael Rennie, je na dlouhou dobu poslední. Stříbrné plátno obsadily nevěrně vypadající příšery z gumy a pěnového polystyrenu. Trend „béčkových“ filmů bez valného děje, jejichž ústřední postavou bylo monstrum vzniklé povětšinou působením velmi „populární“ radiace na velmi roztomilé zvířátko, zahájil *The Beast from 20,000 Fathoms* v roce 1953. Téhož roku přišla do kin i nová filmová adaptace románu H.G Wellse – „Válka světů“. Poprvé od roku 1938 zachvátila Spojené státy mimozemská invaze a k hrůze většiny diváků v kinech se nezdálo, že by létající stroje vetřelců, které se v kontrastu s originálním popisem H. G. Wellse podobaly spíše tomu, co zahlédl Kenneth Arnold při svém slavném pozorování, mohlo něco zastavit.⁴⁰² Ještě jeden velmi významný prvek se objevil ve verzi z roku 1953; americká armáda se pokusila proti jednomu ze strojů použít jadernou bombu. Na tu se spoléhalo jako na poslední a nejzazší prostředek k vítězství, ale když se radioaktivní prach rozplyne, postupuje - k bezmocnému děsu přihlížejících - mimozemský stroj dál. V podání George Pala sice působí

⁴⁰⁰ *The day the Earth Stood Still*, Robert Wise, USA, 1951.

⁴⁰¹ „Nepředstíráme, že jsme dosáhli dokonalosti. Máme však systém, a ten systém funguje. Přišel jsem, abych vám sdělil tato fakta. Nezajímá nás, jak nakládáte se svou planetou. Pokud však své násilí obrátíte do vesmíru, bude ta vaše Země sežehnutá na uhel.“ - cit. *The Day the Earth Stood Still*, překlad www.SF.cz.

⁴⁰² Ve většině adaptací *War of the Worlds* - včetně nejnovější Spielbergovy a nejnámější Wellesovy, je podoba mimozemských strojů věrná popisu H. G. Wellse – trojnohé mechanické kráčeující obludy, Pal se tedy zřejmě snažil udělat film v souvislosti s probíhající ufománií aktuálnějším.

skvělý příběh poněkud křečovitě, ovšem přinejmenším dostal film sošku Oscara za zvláštní efekty.

Radiace a metaforicky zobrazená realita studené války hraje ve *sci-fi* filmech padesátých let hlavní roli. Nejdříve si cestu k divákovi hledala přes tradiční filmové žánry, jako byl *film noir*,⁴⁰³ ovšem brzy bylo jasné, že tím pravým žánrem bude *science fiction*.

Filmy, ve kterých ozáření způsobí zmenšování a zvětšování lidí, tvoří samostatnou skupinu. *The Amazing Colossal Man* byl vojákem, kterého plutonium změnilo v běsnícího obra. O rok později vytvořil Nathan Juran *Attack of the 50 Foot Woman*.

Ve filmu *The Incredible Shrinking Man*,⁴⁰⁴ natočeném podle povídky Richarda Mathesona, je hlavní hrdina zasažen dávkou radiace z jaderných testů a stává se menším a menším. Podobně jako mnoho tehdejších Američanů pociťoval absolutní bezmocnost a zoufalství, když mu ani moderní věda nedokázala pomoci. Jeho marné snahy zachovat původní způsob života pak zcela zhatí neúspěšný zápas s kočkou. Film tvořil jednu z ojedinelých výjimek, jelikož neměl tradiční *happy end*.

Motiv ztráty kontroly sama nad sebou byl typickým pro filmy padesátých let. Situace, ve kterých jednotlivec nemůže nic změnit a není schopen rozhodovat ani sám o sobě, pramenily ze skutečného života. Motiv se objevuje i v *Invasion of the Body Snatchers* z roku 1956.⁴⁰⁵ Film natočil Don Siegel podle stejnojmenné povídky Jacka Finneyho.⁴⁰⁶ Recenzent filmu, Ernesto Laura, napsal: „Je v pořádku nahlížet na uchvatitele jako na zástupnou myšlenku za komunismus, který postupně přebírá kontrolu nad běžným člověkem a zanechává ho z vnějšku stejného, ale vevnitř ho změní.“^{407,408} Existují ovšem i názory, že film zobrazoval McCarthyho „hony na čarodějnice“.⁴⁰⁹

⁴⁰³ *DOA*, Cardinal Pictures, 1949, DVD.

⁴⁰⁴ *The Incredible Shrinking Man*, Universal Studios, 1957 - <http://www.imdb.com/title/tt0050539/>.

⁴⁰⁵ *Invasion of the Body Snatchers*, Walter Wanger, 1956 - <http://www.imdb.com/title/tt0049366/>.

⁴⁰⁶ Finney Jack, *Invasion of the Body Snatchers*, Touchstone, 1955.

⁴⁰⁷ Laura Ernesto, *Invasion of the Body Snatchers*, 1957, Focus on the Science Fiction Film, 1974.

Sci-fi film *Gog*⁴¹⁰ se odehrával na tajné výzkumné základně v Novém Mexiku, kde skupinku vědců pracujících na převratných moderních technologiích šokovala vlna náhlých úmrtí mezi jejich spolupracovníky způsobenými „náhodným“ selháním laboratorního zařízení. David Sheppard, agent bezpečnosti, kterého ztvárnil Richard Egan, vypátral, že selhání způsobuje nepřátelské letadlo, jež ovlivňuje systémy umělé inteligence. Přestože není za nepřítele přímo označen Sovětský svaz, je to z různých náznaků očividné.⁴¹¹ Podobnost výzkumného střediska s laboratořemi v Los Alamos a její infiltrace Sověty vyvolávalo nepříjemné vzpomínky na manžele Rosenbergovy, popravené před pouhým rokem.

⁴⁰⁸ „It is natural to see the pods as standing for the idea of communism which gradually takes possession of a normal person, leaving him outwardly unchanged but transformed within.“

⁴⁰⁹ <http://www.daviddarling.info/encyclopedia/C/ColdWar.html>

⁴¹⁰ *Gog*, United Artists, 1954 - <http://www.imdb.com/title/tt0047033/>.

⁴¹¹ Kupříkladu k poškození počítače NOVAK došlo během jeho kompletace v Evropě.

4. Pozorování provedené Kennethem Arnoldem a počátek

„ufománie“ - „*They flew like a saucer...*“⁴¹²

Bylo úterý 24. června 1947, Kenneth Arnold, pilot malého sportovního letadla, pečlivě sledoval zalesněný terén, který ubíhal tři tisíce metrů pod ním; někde tam leželo havarované transportní letadlo a s ním i tučné nálezné. Oblast kolem Mt. Rainier ovšem byla velmi rozsáhlá, měl pochybnosti, zda jeho snažení není zbytečné. Počasí bylo překrásné, viditelnost perfektní. Z klidu probral Arnolda až záblesk. Myslel si, že je blízko k jinému letadlu, které k němu odráží sluneční paprsky o svůj trup, ale nikde ho nemohl zahlédnout. Teprve když se podíval doleva, na sever od Mt. Rainier, zahlédl formaci devíti zvláštních letadel, jejichž typ nerozeznával. Letěly velmi vysokou rychlostí, předpokládal, že je musí pohánět proudové motory, což tehdy nebylo obvyklé. Mnohem víc ho překvapilo, když zjistil, že ona letadla nemají ocasní plochy a podle jednoduchého výpočtu musela letět rychleji než zvuk.⁴¹³ Po přistání nahlásil své zvláštní pozorování *Civil Aeronautics Administration* a několika lidem včetně jednoho reportéra. Když popisoval pohyb oněch letounů, údajně ho přirovnal k talíři skákajícím po vodní hladině.⁴¹⁴ Podle Arnoldových slov si to měl novinář špatně vyložit a myslet si, že mluvil o tvaru. Arnold však ve svých popisech letounů nikdy nebyl příliš přesný, někdy se od sebe jeho přirovnání velmi lišila.⁴¹⁵ V oficiální zprávě pro *Army Air Forces Intelligence* z dvanáctého července navíc opakovaně použil tvrzení, že byly letouny „*saucer-like*“.

⁴¹² <http://www.alienufoart.com/KennethArnold.htm>

⁴¹³ Zvukovou baréru v horizontálním letu přitom prolomil Chuck Yeager na stroji Bell X-1 až v říjnu téhož roku.

⁴¹⁴ „*They flew like a saucer would if you skipped it across the water.*“ - <http://www.alienufoart.com/KennethArnold.htm>.

⁴¹⁵ Wikipedia.org uvádí několik rozhovorů s novináři z jediného dne, přičemž se Arnoldův popis lišil pokaždé.

Nezávisle na tom, jak se to stalo, toho dne vznikl pojem „létající talíř“. Ve stále více vyhrocené mezinárodní situaci, čtyři měsíce před Arnoldovým pozorováním (4.března 1947 odmítli Sověti americký plán kontroly jaderných zbraní a prezident Truman měl o osm dní později přednést svou koncepci zahraniční politiky známou jako Trumanova doktrína. Rychlé zbrojení a posilování civilního i vojenského letectva vedly k hustšímu provozu nad hlavami Američanů. Atmosféra strachu přispěla k tomu, že byli všichni ve střehu. Poté, co se příběh Kennetha Arnolda rozšířil po Spojených státech, mnozí následovali jeho příkladu a zahltili základny letectva a noviny dalšími hlášeními létajících talířů. Vznikaly spekulace o tom, že se jednalo o experimentální sovětské letouny; avšak rychlost a chaotické změny kurzu sledovaných UFO vedla k názoru, že nemohou být z tohoto světa. Ukázalo se, že myšlenka mimozemského života není pro Američany tak cizí. Znovu se potvrdilo, že jsou pod tlakem ochotni uvěřit i v neuvěřitelné.⁴¹⁶

⁴¹⁶ Srov. kapitola Mart'anská panika.

5. „Hon na rudé“ jako prvek atmosféry strachu

5.1. První „Red scare“ - strach z levicových hnutí po „Velké válce“

V roce 1919 vyprovokovala ve společnosti vlnu strachu, paranoie, nejistoty a xenofobie řada bombových útoků. Sluha a služka senátora Thomase W. Hardwicka byli zraněni, když nálož určená jejich zaměstnavateli explodovala předčasně. Balíček doručený starostovi Seattlu se podařilo zneškodnit bez obětí na životech. Dalších šestnáct výbušných zařízení, adresovaných významným osobnostem včetně ropného magnáta Johna D. Rockefellera, objevil zaměstnanec New Yorkské pošty o den později. V konečném součtu bylo v nenápadných zásilkách rozesláno celkem 38 výbušných mechanismů s nitroglycerinem. O rok později zabila exploze padesáti kil dynamitu se směsí železných hřebů na *Wall Street* 38 lidí a 300 zranila, podezřívání byli komunisté. Reakce vlády byla pod tlakem zneklidněné veřejnosti rychlá. Zatčení levicového vůdce a vícenásobného kandidáta na prezidenta Spojených států, Eugena Debse, vyprovokovalo květnovou demonstraci socialistů, která se domáhala jeho propuštění, avšak sama skončila násilně. Během takzvané „Palmerovy šňáry“ (*Palmers Raid*) byli zatýkáni pod záštitou zákonů o špionáži a pobuřování⁴¹⁷ i jiní vůdci převážně levicových hnutí - anarchisti, socialisti i komunisti. Smutnou dohrou zátahu byla poprava dvou italských přistěhovalců na konci roku 1927. Nicolo Sacco a Bartolomeo Vanzetti byli během nespravedlivého soudního procesu odsouzeni k trestu smrti na elektrickém křesle. Obžalování sice byli z vraždy pokladníka Fredericka Parmentera a

⁴¹⁷ *Espionage Act*, 1917; *Sedition Act*, 1918.

hlídače Alessandra Berardelliho, ovšem na lavici obžalovaných seděli z pohledu společnosti a soudce dva anarchističtí a italští přistěhovalci.

5.2. Vznik protikomunistické nálady v americké společnosti

padesátých let

Ve zvláštní atmosféře padesátých let se jen málokterý aspekt života americké společnosti vyhrotil tolik jako strach ze sovětských agentů pracujících na ministerstvu zahraničí, ale nejen tam. Stačilo málo, aby byl občan obviněn, že je komunistou. Pouhý nesouhlas s politikou vlády nebo zmínka, že rodina pochází ze země navýchod od železné opony, mohly zcela změnit život. Basebalový tým, který se už od roku 1866 jmenoval *The Cincinnati Reds* si raději změnil jméno, aby rozptýlil nesprávné domněnky, že má něco společného s komunistickou stranou.^{418,419}

Během druhé světové války neznamenal být komunistou ve Spojených státech nic špatného. V roce 1939 - na vrcholu své popularity - měla komunistická strana USA 100 000 členů. FDR měl pro Stalina jistou slabost a období prvního „rudého děsu“ bylo již úmyslně zapomenuto, aby spolupráce s nečekanými spojenci, kteří měli pomoci na japonské frontě, probíhala hladce. Po kapitulaci Japonska se situace radikálně změnila.

„Je mi zle z toho, jak se mažeme se Sověty,“⁴²⁰ napsal v dopise Byrnesovi Truman.⁴²¹ Dne 9. února odpověděl Stalin v podobném duchu, ovšem veřejně, když prohlásil, že komunismus a kapitalismus se vzájemně vylučují. Z Churchillova velmi dlouhého projevu⁴²²

⁴¹⁸ „Red“ = rudý, slangové označení komunisty.

⁴¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Cincinnati_Reds_Hall_of_Fame

⁴²⁰ „I'm sick of babying the Soviets.“

⁴²¹ Z korespondence 5. 1. 1946 - <http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/johnson/ushicwtimeline.htm>.

⁴²² Projev si lze poslechnout na <http://www.hpol.org/churchill/churchill.ram>.

ve Fultonu sice nerezonovala v uších diváků v kinech formulace o železné oponě,⁴²³ ovšem dopad měl i tak veliký.⁴²⁴

Pod tlakem mezinárodních událostí a veřejnosti byl v roce 1947 zřízen *Federal Employees Loyalty Program*, který měl odhalit a odstranit z výplatní pásky federální zaměstnance, kteří mohli být neloajální.

V létě 1949 se podařilo americkým kryptografům díky projektu Venona rozluštit šifru, kterou používalo sovětské velvyslanectví v New Yorku při komunikaci s Moskvou. Z tajných depeší vyšlo najevo, že někdo ve výzkumných laboratořích Los Alamos předával tajné informace a nákresy Sovětům. Mělo se jednat o člena vědeckého týmu a jeho sestra studovala na americké univerzitě. Tento popis odpovídal Klausovi Fuchsovi, mladému vědci z Velké Británie. Britská kontrarozvědka ho začala s pomocí FBI sledovat, ale postupovaly přitom extrémně opatrně, jelikož se Sověti nesměli dozvědět, že byla šifra rozluštěna. Bylo nutné, aby se špión sám přiznal. K tomu došlo v roce 1950, když měl idealistický Fuchs ztratit svou práci a konání Rusů na mezinárodním poli ho zbavilo všech iluzí. Jeho přiznání uspořádalo rozhodnutí o vývoji vodíkové bomby. V ani ne dvouhodinovém nenápadném procesu byl odsouzen k pouhým čtrnácti letům žaláře. Britové se snažili vyhnout ostudě, jelikož Fuchsovi udělili bezpečnostní prověrku, proto nestáli o publicitu.⁴²⁵

⁴²³ Srv. <http://www.trumanlibrary.org/photos/avmovie.htm> a <http://history.acusd.edu/gen/newsreels/58.html> vyplývá, že pasáž o „železné oponě“ byla z filmových týdeníků vynechána, takže si mohli řeč v úplnosti vychutnat pouze posluchači rádia a čtenáři novin - viz <http://news.bbc.co.uk/1/hi/education/4410051.stm>.

⁴²⁴ „*From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic an iron curtain has descended across the Continent. Behind that line lie all the capitals of the ancient states of Central and Eastern Europe. Warsaw, Berlin, Prague, Vienna, Budapest, Belgrade, Bucharest and Sofia; all these famous cities and the populations around them lie in what I must call the Soviet sphere, and all are subject, in one form or another, not only to Soviet influence but to a very high and in some cases increasing measure of control from Moscow.*“ - cit. Sir. Winston Churchill, Fulton, 1946.

⁴²⁵ Černobílé desetiletí, kap. 2

Snad ještě více zasáhl společnost Kennanův článek ve *Foreign Affairs* z roku 1947.⁴²⁶ Těch „8000 slov“ přesně formulovalo pocity, které mnoho Američanů po válce pociťovalo. Kennan napsal, proč není možné koexistovat se Sovětským svazem v míru a varoval před rozšířením komunismu ve Spojených státech. Teprve poté dostala pro Američany studená válka svou děsivou podobu.

„Jedná se o politickou sílu, která je fanaticky oddána myšlence, že s USA nemůže být žádný *modus vivendi* ... velmi záleží na zdraví a síle společnosti.^{427,428} Zdraví a síla společnosti měla projít zatěžkávací zkouškou.

V roce 1948 obvinil redaktor časopisu *TIME*, Whittaker Chambers, zaměstnance ministerstva zahraničí, že je špiónem a komunistou. Oním zaměstnancem byl Alger Hiss. Hiss zpočátku netušil, o co se jedná, a tak dobrovolně spolupracoval s *House Committee on Un-American Activities*,⁴²⁹ což s podílem horlivého člena výboru, Richarda Nixona, který se tak snažil rozpochybovat svou kariéru, vedlo k Hissovu propuštění a následně i odsouzení k pětiletému vězení. Během zkoumání archívů KGB, které provedl generál Volkogonov v roce 1992, se nepodařilo najít důkazy o Hissově vině.⁴³⁰ Naopak vyšly najevo skutečnosti, že FBI neposkytla informace o nepravosti důkazů, které vedly k rozsudku.⁴³¹

HUAC vznikla v roce 1938 z komise pro speciální vyšetřování, jejím úkolem mělo být vyšetřování činnosti německých přistěhovalců v *Ku Klux Klanu*. Místo toho se komise soustředila na možnou infiltraci WPA⁴³² a FTP⁴³³ komunisty.

⁴²⁶ „X“, *The Sources of Soviet Conduct*, Foreign Affairs, 1947

⁴²⁷ Cit. „X“, *The Sources of Soviet Conduct*, Foreign Affairs, 1947.

⁴²⁸ „We have here a political force committed fanatically to the belief that with US there can be no permanent *modus vivendi*.... much depends on health and vigor of our own society.“

⁴²⁹ Dále jen HUAC, sněmovní Výbor pro pro vyšetřování neamerické činnosti.

⁴³⁰ Howe Marvine, *Keep Looking, Hiss Says*, New York Times, 17. 12. 1992

⁴³¹ Lowenthal John, *Wht the FBI Knew And Hid*, The Nation, 26. 5. 1976

⁴³² *Works Progress Administration*

⁴³³ *Federal Theatre Project*

Před výbor byla předvolána divadelní herečka Hallie Flanaganová, během výslechu se jí Joseph Starnes zeptal: „Stále citujete toho Marlowa. Je to komunista?“^{434,435}

Do uměleckých kruhů komise znovu zasáhla v roce 1947. Tentokrát se cílem jejího snažení stal Hollywood. Velká studia se okamžitě zalekla a s komisí bezvýhradně spolupracovala. Výsledky vyústily v černou listinu, na níž se nacházelo přes 300 jmen herců, komentátorů, scénáristů. Ti byli z hollywoodských studií propuštěni. Po celých Spojených státech o ně nebyl kvůli černé listině zájem. Charlie Chaplin se vydal za prací do Evropy.

⁴³⁴ „Citujete toho Marlowa. Je to komunista?“ - Brustein Robert, *Hallie's Comet: the Federal Theatre*, <http://www.hotreview.org>, 2006

⁴³⁵ „You are quoting from this Marlowe. Is he a Communist?“

5.3. „Pepsi-Cola Joe“ - vzestup a pád Josepha R. McCarthyho

Joseph Raymond McCarthy rozhodně nebyl obyčejný senátor. Svou kariéru začal právníckou praxí - jako mnoho jiných politiků. V roce 1942 se stal nejmladším okresním soudcem Wisconsinu. V této funkci působil až do roku 1942, kdy se dobrovolně přihlásil do vojska. Jeho motivací bylo zřejmě zlepšení vyhlídek na budoucí politickou kariéru. Jeho vojenská služba se žádnými výraznými úspěchy nevyznačovala, i když chtěl tuto skutečnost změnit ne zrovna etickým postupem. Během oslav překročení rovníku si zlomil nohu a později tvrdil, že byl zraněn v boji.^{436,437} McCarthy se pokoušel získat republikánskou nominaci do senátu již v roce 1944, ale byl poražen Alexandrem Wileym. O rok později začal svou kampaň mnohem razantněji. Jeho hlavním argumentem proti oponentovi Robertu M. La Follettovi byla jeho neúčast ve válce proti Japonsku. La Follette měl údajně během války vydělávat obrovské sumy peněz, zatímco on, Joseph McCarthy, bojoval za vlast. Štvavá kampaň se mu vyplatila a ještě na podzim roku 1946 byl zvolen do senátu.

Přestože wikipedia.org tvrdí, že během prvních roků svého působení v senátu se nijak výrazně neprojevoval, opak je pravdou. Během prvního měsíce navrhl zastavit stávkou horníků jejich odvedením do armády a případným polním soudem. Žádný senátor nebyl tak známý nadměrným požíváním alkoholu, než Joseph McCarthy; jeho přezdívka *Pepsi-Cola Joe* rozhodně nekolovala mezi spolupracovníky kvůli jeho odříkání. Senátor totiž velmi okatě přijal úplatek od společnosti *Pepsi-Cola*, aby v senátu hájil její zájmy.^{438,439} Jeho pití a časté sázky na „koníčky“ se projeví i na jeho peněžence.⁴⁴⁰ Jeho popularita z očividných důvodů

⁴³⁶ http://www.theredpub.com/politics_bush_takes_us_back_to_mccarthyism.php

⁴³⁷ Podle wikipedia.org zveličoval výsledky své vojenské kariéry a falšoval i oficiální dokumenty.

⁴³⁸ Především ohledně cen melasy.

⁴³⁹ Nebyla to však jediná společnost, od které přijímal úplatky, další byla například Lustron Corporation.

⁴⁴⁰ Adams, John G., *Without Precedent*, Toronto 1983.

klesala a jedinou nadějí bylo výrazně na voliče zapůsobit. Po výbuchu *Joe One* se strach společnosti změnil na vztek, jak vycházely najevo spekulace o tom, že by Rusové nikdy nemohli vynalézt Bombu sami a že jedinou možností bylo, že tajemství štěpení atomu získali špionáží. Nikdo si nemohl dovolit být měkký na komunisty; pro politiky to platilo dvojnásob.

Když se 7. ledna 1950 sešel senátor se třemi svými přáteli a poradci, Edmundem Walshem, Williamem Robertsem a Charlesem Krausem, vznikl jasný plán, jak „resuscitovat“ McCarthyho politickou kariéru před volbami roku 1952. Walsh se zmínil o komunistech a McCarthy zajásal: „Vláda je plná komunistů. Na nich můžeme zapracovat.“^{441,442} Sám netušil, na jak silnou zlatou žílu politického boje narazil. Měl se to ovšem brzy dozvědět.

Oslava dámského republikánského klubu k příležitosti Lincolnova dne sice nebyla to správné obecenstvo pro skandální prohlášení, ovšem ani McCarthy se nedomníval, že bude skandální. Neočekával, jaký rozruch jeho řeč vzbudí.⁴⁴³ Přestože měl McCarthyho projev spíše izolacionistický charakter, když senátor napadal zahraniční politiku demokratické vlády, jedna věta neobyčejně upoutala pozornost všech naslouchajících: „I když nemohu ztrácet čas vyjmenováváním všech z ministerstva zahraničí, kteří jsou členy komunistické strany a členy výzkumné skupiny, mám tu v ruce seznam 205 lidí, o nichž ministr ví, že členy komunistické strany byli, a kteří tam nadále pracují a tvoří zahraniční politiku.“^{444,445,446}

Části McCarthyho projevu se přes místní noviny *The Wheeling Intelligencer* dostaly do zpravodajské agentury AP.

Na tiskové konferenci v Denveru se ho novináři na seznam komunistů zeptali, McCarthy prohlásil, že ho nechal v obleku na palubě letadla. Teprve po přeletu do Rena se

⁴⁴¹ Rovere, Richard H., *Senator Joe McCarthy*, World Publishing Company, 1959, str. 122-123.

⁴⁴² „*The government is full of Communists. We can hammer away at them.*“

⁴⁴³ *Černobilé desetiletí*, kap. 3.

⁴⁴⁴ cit. Senátor McCarthy, Wheeling, 9. 2. 1950.

⁴⁴⁵ Projev v plném znění lze nalézt například na - <http://historymatters.gmu.edu/d/6456>.

⁴⁴⁶ „*I have here in my hand a list of 205 ... a list of names that were made known to the Secretary of State as being members of the Communist Party and who nevertheless are still working and shaping policy in the State Department...*“

začal McCarthy dozvídat jména údajných komunistů po telefonu. Při projevu v témž městě zmínil čtyři osoby z ministerstva zahraničí, ovšem ani reportér *Reno Gazette*, Frank McCulloch a Edward Olsen z agentury AP, si nebyli jistí, zda někoho za komunistu skutečně označil.⁴⁴⁷

McCarthy se stal okamžitě miláčkem tisku.⁴⁴⁸ Měl přátelské vystupování a dokázal se s neurvalou hbitostí vyhýbat nepříjemným otázkám.⁴⁴⁹ Rok byl hvězdou a palcové titulky pravidelně přinášely zprávy o odvážném senátorovi, postrachu komunistů. V senátu vzbudilo jeho chování protichůdné pocity. Souhlasit s *Pepsi-Cola Joem* znamenalo využít kulminující protikomunistické vlny ve prospěch vlastní kariéry. Jen sedm republikánských senátorů s Margaret Chase Smithovou zaujalo negativní postoj: „Nelíbí se mi způsob, jakým se senát změnil na dostaveníčko hanobení pro vlastní politický zisk za cenu obětování pověsti jednotlivců a jednoty národa.“^{450,451} Proti se samozřejmě postavilo i ministerstvo zahraničí, Adrian S. Fisher, jeho právní poradce, řekl pro *New York Times*: „Nařčení z komunistické infiltrace ministerstva zahraničí pocházející od senátora Josepha R. McCarthyho, republikána z Wisconsinu, byla vypočítavě učiněna tak, aby zmátla a rozdělila Ameriku.“^{452,453}

Když vstoupil v roce 1953 do svého dalšího funkčního období jako senátor, dostal pozice, které mu měly umožnit stíhat komunisty efektivněji. Stal se předsedou *Committee on Government Operations* a *Subcommittee on Investigations*. Procesy a výslechy nabíraly na

⁴⁴⁷ Černobilé desetiletí, str. 56.

⁴⁴⁸ Knowles Clayton, *INQUIRY SET TO AIR M'CARTHY CHARGES; Hearings Open Wednesday on Alleged Red Infiltration of State Department*, *New York Times*, 6. 3. 1950

⁴⁴⁹ Černobilé desetiletí, str. 60

⁴⁵⁰ „Nelíbí se mi, jak se ze senátu za cenu ztráty osobní reputace a národní jednoty stalo místo nactiutrhaní pro vlastní politický zisk.“ cit. Smith Margaret Chase, *"Declaration of Conscience" and Statement of Seven Senators*, *Congressional Record*, 82nd Congress. 1st Session, 1.5. 1950.

⁴⁵¹ "I do not like the way the Senate has been made a rendezvous for vilification for selfish political gain at the sacrifice of individual reputations and national unity."

⁴⁵² Dales Douglas, *M'CARTHY SCORED BEFORE STATE BAR; State Department Official Says Wisconsin Senators' Charges Tend to Divide the Nation*, *New York Times*, 25. 5. 1950.

⁴⁵³ „Charges of Communist infiltration in the State Department by Senator Joseph R. McCarthy, Republican of Wisconsin, have been made in a way calculated to confuse and divide America.“

intenzitě a začaly se objevovat články, které tažení McCarthyho odsuzovaly. Je očividné, že si to vyžadovalo hodně odvahy.

Jedním z důvodů byl McCarthyho pětihodinový útok na Jamese A. Wechslera z *New York Post*, jednoho ze senátorových nejmocnějších kritiků. Byla svolána jedenáctičlenná komise v rámci *American Society of Newspaper Editors*, která měla posoudit, zda McCarthy neomezil svobodu tisku. Přestože se jednoglasně neshodla na žádné reakci, uzavřela své jednání tímto prohlášením: „Přečíst si přepis a učinit vlastní rozhodnutí je zodpovědností každého redaktora.“^{454,455} A rozhodnutí byla učiněna.

Kromě již delší dobu kritického časopisu *Time*, který se bránil nařčení z podpory komunismu, se stal jednou z prvních vlaštovek McCarthyho pádu článek v magazínu *Collier's*.⁴⁵⁶ Z reakcí čtenářů na tento článek a na téma mccarthyismu můžeme vysledovat různorodost názorů.⁴⁵⁷ Pravdou ovšem je, že se čtenáři odvážili vyjádřit svůj souhlas s článkem, aniž by se obávali, že budou označeni za komunisty.

Pokud byl časopis *Collier's* vlaštovkou, televizní pořad *See It Now* z roku 1953 se stal prvním hřebíkem do rakve senátorovy politické kariéry.^{458,459} Osudným se také ukázaly pokračující útoky. V roce 1950 útočil na Trumana v druhém volebním období a vládu, která učinila mnohá nepopulární rozhodnutí. V roce 1953 ovšem atakoval republikánskou administrativu v čele s populárním „Ikem“,⁴⁶⁰ který úřadoval ve svém prvním (tedy silnějším) období. Ovšem McCarthyho mělo zlomit vaz něco zcela jiného...

⁴⁵⁴ *Joe's Blow*, *Time*, 24. srpna 1954

⁴⁵⁵ „It is the responsibility of every editor to read the transcript and decide for himself.“

⁴⁵⁶ *McCarthy Cries Again*, *Collier's*, 2. srpna 1952.

⁴⁵⁷ *Week's Mail: McCarthyism*, *Collier's*, 20. září 1952.

⁴⁵⁸ Toho měsíce odvysílal Edward Murrow epizodu dokumentárního cyklu *See It Now* a v nelichotivém tónu ji věnoval senátorovi McCarthyho.

⁴⁵⁹ *See It Now*, CBS, 1950.

⁴⁶⁰ Přezdívka prezidenta Dwighta D. Eisenhowera, která byla použita i při jeho volební kampani "*I like Ike.*"

5. Televize

V dubnu roku 1927 se v hale *AT&T Bell Telephone Laboratories* v New Yorku sešla skupinka reportérů, aby si prohlédla a poslechla ministra financí Herberta Hoovera. Na tom by nebylo nic převratného, kdyby ctihodný pan Hoover nebyl v té chvíli ve Washingtonu. Hlouček novinářů se mačkal u miniaturní obrazovky s úhlopříčkou osm centimetrů. Tak proběhlo první předvedení televize v USA.

Snaha uvést televizi do běžných domácností měla překážku především v ceně a v tom, že se výroba pořadů pro nevyplácela. Se vstupem USA do války se výroba televizí zakázala a průmysl se plně věnoval válečné výrobě. Jediný rok po válce si mohou televizi dovolit jen bohatí a podniky. Velmi populární jsou sportovní utkání.⁴⁶¹ V roce 1949 přišel na televizní obrazovky síť *DuMont sci-fi* seriál *Captain Video*. Díky zlevnění výroby a snižování cen je přelom desetiletí ve znamení televizní revoluce, v říjnu 1950 už vlastní televizor osm miliónů Američanů a v provozu je sto sedm vysílacích stanic a o tři roky později už vlastní televizor 50% domácností.⁴⁶²

Snad nikdo neočekával, jak drtivě zasáhne televize do politiky. Zpočátku tomu ani nic nenasvědčovalo. Televize natáčela několik významných událostí, jako byla výpověď Algera Hisse před HUAC a diskuzi o zavedení všeobecné vojenské služby,⁴⁶³ ale vždy se vysílalo jen v určitých oblastech.

Dne 12. března 1951 dorazil do New Yorku nenápadný senátor demokratické strany Estes Kefauver. S cílem stát se viceprezidentem Spojených států objížděl zemi v honbě za organizovaným zločinem. Do poslední chvíle ani netušil, že časopis *Time* pro podporu své

⁴⁶¹ Prvním sportovním přenosem byl souboj šampióna těžké váhy Joea Louise s Billym Connem 19. května 1946, který sledovalo 140 000 diváků. O rok později už se při souboji Louise s Walcottem počet diváků takřka zosminásobil - <http://www.tvhistory.tv/1946%20QF.htm>

⁴⁶² To znamenalo 25 233 000 domácností.

⁴⁶³ *Senate Armed Forces Committee*

kampaně za získání nových předplatitelů sponzoroval celostátní živé vysílání procesů. Kefauverovy procesy se staly mezi diváky hitem a obdržely dvě ceny *Emmy*.⁴⁶⁴

Během Eisenhowerovy volební kampaně se intenzivně využívalo reklamních sloganů „*I like Ike*“ a díky posilování role televize se mistrně natočené volební reklamy objevily i tam. Vtíravá melodie s kreslenými postavičkami a popěvkem „*I like Ike*“ přispěla k Eisenhowerovu vítězství v roce 1952⁴⁶⁵ i v roce 1956.⁴⁶⁶

McCarthyho vyšetřování armády taktéž přenášela televize. Původně jej měly vysílat všechny čtyři největší společnosti - ABC, CBS, NBC a DuMont, ale kvůli nudnému začátku, při kterém od závazků ostatní stanice odstoupily, ho nesla na svých bedrech převážně ABC.

Dne 9. května 1954 se v jediném okamžiku ukázalo, že Američané již mají McCarthyho plné zuby. Proti sobě stáli senátor McCarthy se svým spolupracovníkem Royem Cohnem a Joseph Welch. Především McCarthyho zdlouhavý a podnapile znějící hlas a neustálé obviňování oponentů kontrastovalo s klidným, věcným a slušným vystupováním Josepha Welche z právnické firmy Hale & Dorn, který zastupoval armádu. Welch vyzval Cohna, aby dříve zmiňovaný seznam se 130 jmény komunistických sympatizantů v armádě předal vrchnímu návladnímu před západem slunce.⁴⁶⁷ McCarthy jim skočil do řeči, naznačil, že by měl Welch hledat komunisty ve vlastních řadách a obvinil Freda Fischera, Welchova kolegu u Hale & Dorn, že je taktéž komunistickým sympatizantem a snažil se v tomto směru pokračovat a odpoutat pozornost od řízení s armádou. Během neustávajícího McCarthyho obviňování Welch prohlásil: „Už jste udělal dost. To nemáte vůbec žádný smysl pro slušnost, pane? To už v sobě nemáte špetku slušnosti?“^{468,469} V tu chvíli propukl v obecenstvu

⁴⁶⁴ Především ženami v domácnosti, jelikož se procesy přenášely v dopoledních hodinách.

⁴⁶⁵ „*I Like Ike*“ *Eisenhower Campaign Spots*, Disney (Roy), 1952, DVD.

⁴⁶⁶ *Eisenhower Campaign Spots, Citizens for Eisenhower-Nixon*, 1956, DVD.

⁴⁶⁷ Cit. *McCarthy-Welch Exchange*, Army-McCarthy Hearings in Washington, D.C., 9. května 1954.

⁴⁶⁸ *McCarthy-Welch Exchange*, Army-McCarthy Hearings in Washington, D.C., 9. května 1954.

spontánní potlesk. McCarthy se zarazil, obrátil se během živého televizního přenosu ke Cohnovi a zakoktal: „Co se to stalo?“^{470,471} Nevěděl, že tak zní jeho kolabující politická kariéra.

McCarthy útočil na vlastní i demokratickou vládu a jediné, co mu v roce 1954 zůstalo, byla podpora veřejnosti; tu ovšem během televizního přenosu ztratil a jeho propuštění z úřadu na sebe nenechalo dlouho čekat. Na začátku prosince 1954 byl vyloučen za chování, které se „neslučovalo s tradicemi senátu.“⁴⁷²

⁴⁶⁹ „*You've done enough. Have you no sense of decency, sir, at long last? Have you left no sense of decency? [...] I will not discuss it further. I will not ask, Mr. Cohn, any more witnesses. You, Mr. Chairman, may, if you will, call the next witness.*“

⁴⁷⁰ *McCarthy-Welch Exchange, Army-McCarthy Hearings in Washington, D.C., 9. května 1954, DVD.*

⁴⁷¹ „*What happened?*“

⁴⁷² „*...and that this conduct of the Senator from Wisconsin, Mr. McCarthy, is contrary to senatorial traditions and is hereby condemned.*“ - cit. *Senate Resolution 301: Censure of Senator Joseph McCarthy, 1954.*

Závěr

Padesátá léta se zapsala do vzpomínek bílých rodilých Američanů vyznávajících tradiční náboženství jako „zlaté desetiletí“. Strach z jaderné války málem překonalo její vypuknutí během kubánské krize. Ekonomický růst se zpomalil jen mírně. Se smrtí prezidenta Kennedyho začala pro Spojené státy zcela nová kapitola dějin. Studená válka, korejský a vietnamský konflikt a násilná smrt výjimečného prezidenta, jejíž pachatel nebyl nikdy s bezpečnou jistotou usvědčen, způsobily, že Američané přestali slepě poslouchat, co se jim říká, a menšiny a potlačované skupiny, které padesátá léta držela pod pokličkou, vyrazily s ohlušujícím křikem do ulic a ptaly se: „Co může má země udělat pro mě?“ Televizní pořady již nebyly novinkou a televize se stala součástí domácnosti, která se po odhalení podvodů v kvízových soutěžích a pochybných politických přenosech brala s kritickým nadhledem.

Ve své práci jsem se pokusil dokázat výjimečnost (v pozitivním i negativním slova smyslu) americké společnosti a elementů, které ji odlišovaly od zbytku světa. Poukázal jsem na případy, ve kterých měla společnost tendenci panikařit a nechat se unášet pocitem strachu. Pečlivým rozborem dobových pramenů jsem poukázal na to, že výukové filmy mohly k atmosféře strachu přispívat. Naopak na populární tvorbě jsem ukázal, jak byly scénáře fantastických filmů ovlivněny atmosférou studené války.

Tradiční obtíže způsobila horší dostupnost cizojazyčné literatury. Tento nedostatek českých knihoven se mi podařilo překonat s pomocí několika internetových domén, především questia.com, která funguje jako síťový archiv a obsahuje obdivuhodné množství cizojazyčných knih a článků, snad jediným nedostatkem je nutnost zaplatit nemalý poplatek, aby mohl historik plně využít potenciálu, který poskytuje. Očekávané komplikace způsobilo rozsáhlé využití videomateriálů, jejich náročnost na datový prostor způsobovala občasné potíže při selhání výpočetní techniky a jejich získání z internetu bylo i s pomocí rychlého

přípojení obtížné. Ovšem použití multimédií jako pramenů i zdrojů se mi po vytvoření pracovního postupu jeví jako jednoduchý a rychlý způsob bádání, který přináší výsledky a který je zcela jistě použitelný i mimo okruh dějin Spojených států.

Domnívám se, že téma amerických poválečných dějin zaměřené na atmosféru strachu a americkou společnost nebylo českými historiky zdaleka vyčerpáno. Z pohledu pokračování mého zkoumání daného období, lze postupovat jak do hloubky, tak do šíře. Především filmové tvorbě se lze věnovat mnohem podrobněji a analyzovat i filmy mimo žánr *science fiction*. Podrobněji pojednat by bylo možné i o „ufománii“, jejíž poctivá vědecká analýza je velkou výzvou především kvůli práci se směsí falešných a pravých pramenů a nedostatku použitelné literatury, bez jejíhož dokonalého zvládnutí nelze toto téma vědecky s čistým svědomím zpracovat.

Další neprobádanou oblastí jsou naučné filmy, které měly po rozvrácení mnoha rodin během světové války navrátit řád a stabilitu do amerických domácností tím, že každému dávaly přesné pokyny k tomu, jak se chovat v určité situaci. Jejich cílovou skupinou však nebyly jen rodiny. Instruktažní funkci plnily svou funkci v nepřehledném množství společenských odvětví a fungovaly i jako element diskriminace. Nabádaly sekretářky k respektu ke svým přezíravým a hrubým šéfům, ženě v domácnosti sice udělily rady, jak umýt kuchyň do perfektním stavu a božského lesku, ale jiné možnosti uplatnění jí ani náznakem nenabídly.

Bibliografie

Prameny

-*Army-McCarthy Hearings in Washington, D.C.*, 9. května 1954

-*Blandy W.H.P., Commander*, Press conference transcript, 1946

-Cartmill, Cleve, *Deadline*, Astounding, 1944

-„X“, *The Sources of Soviet Conduct*, Foreign Affairs, 1947

-*Congressional Record*, 12.4.1999, H3063-H3065

-*Correspondence ("Top Secret") of the Manhattan Engineer District*, The National Archives, 1980

-Crowther, Bosley, *Film Festival: Two Tours de Force: 'The War Game' Lists Catalogue of Horrors*, New York Times, 14. 09. 1966

-Crowther, Bosley, *Screen: 'On the Beach'*, New York Times, 18. 12. 1959

-Dales, Douglas, *M'CARTHY SCORED BEFORE STATE BAR; State Department Official Says Wisconsin Senators' Charges Tend to Divide the Nation*, New York Times, 25. 5. 1950

-*FCC is perplexed on steps to take*, New York Times, 31. 10. 1938

-*FCC to scan script of War Broadcast*, New York Times, 1. 11.1938

-Finney, Jack, *Invasion of the Body Snatchers*, Touchstone, 1955

-Gross, Gerald G., *A-Bomb Sinks 2 Ships and Damages 17; Capital Vessels Escape Extensive Harm; Destroyer Capsizes; Experiment 'Success'*, The Washington Post, 1. 07. 1946

-Hersey, John, *Hiroshima*, Penguin Books, 1946

-*Joe's Blow*, Time, 24. 08. 1954

-Keyhoe, Donald, *The Flying Saucers Are Real*, Project Guttenberg, 2004

- Knowles, Clayton, *INQUIRY SET TO AIR M'CARTHY CHARGES; Hearings Open Wednesday on Alleged Red Infiltration of State Department*, New York Times, 6. března 1950
- Mars Radio case closed; F. C. C. Not to Act Against CBS, Whose Regrets It Accepts*, New York Times, 6. 12. 1938
- Martians & Wild Animals*, Time, New York, 14. 2. 1949, s.46; *The New York Times*, 14., 15., 16. 2. 1949; *The Times of London*, 14., 15. 2. 1949
- McCarthy Cries Again*, Collier's, 2. srpna 1952
- Nolan, Phil, *Armageddon-2419 A.D.*, *Amazing Stories*, 1928
- Radio listeners in panic, taking war drama as fact*, The New York Times, 31. 10. 1938
- Radio Station's 'Attack By Mars' Panics Thousands*, Universal Studios, 31. 10. 1938
- Senate Resolution 301: Censure of Senator Joseph McCarthy*, US Senate, 1954
- Shalett, Sidney, *Test Atomic Bombs to Blast 100 Ships at Marshalls Atoll; JOINT STAFF FOR ATOM BOMB TESTS ON*, New York Times, 25. ledna 1946
- Smith, Margaret Chase, *"Declaration of Conscience" and Statement of Seven Senators*, Congressional Record, 82nd Congress. 1st Session, 1. 5. 1950
- The Evaluation of the Atomic Bomb as a Military Weapon*, the Final Report of the Joints Chiefs of Staff Evaluation Board for Operation Crossroads, 30. 06. 1947
- The Evaluation of the Atomic Bomb as a Military Weapon*, the Final Report of the Joints Chiefs of Staff Evaluation Board for Operation Crossroads, 30. 06. 1947
- Trenton Evening Times*, 31. 10. 1938
- Trenton State Gazette*, 1. 11. 1938
- Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 18. července 1945
- Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 20. řervence 1945
- Truman, Harry S., *dopis Bess Trumanové*, 31. řervence 1945

-Truman, Harry S., *dopis Samuelu McCreu Cavertovi*, 11. srpna 1945

-Truman, Harry S., *dopis senátorovi Richardu Russelovi*, 9. srpna 1945

-Vice Admiral Blandy's Press Conference Pertaining to Joint Army-Navy Task Force

Number One Operation Crossroads Release No. 46, 13. 04. 1946

-*War broadcast studied*, New York Times, 20. 12. 1938

-*Week's Mail: McCarthyism*, Collier's, 20. 09. 1952

Literatura

- Adams, John G., *Without Precedent*, Salem Press, 1983
- Alperovitz, *The Decision To Use the Atomic Bomb*, Vintage, 1996
- Bainbridge, Kenneth, Trinity, Los Alamos scientific laboratory, 1945
- Bernstein, Jeremy, *Hitlers uranium club*, Copernicus Books, 1996
- Bose, Meena, *Shaping and signaling presidential policy: the national security decision making of Eisenhower and Kennedy*, Texas A&M University Press College Station, 1998
- Boyer, Paul, *By the Bomb's Early Light: American Thought and Culture at the Dawn of the Atomic Age*, North Carolina, 1994
- Bradley, John, *Learning to Glow*, University of Arizona Press, 2000
- Braw, Monica, *The Atomic Bomb Suppressed: American Censorship in Occupied Japan*, M. E. Sharpe, 1991
- Bulgatz, John, *Ponzi Schemes, Invaders from Mars and more Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, New York, 1992
- Cantril, Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Princeton University Press, 1940; Cantril, Hadley, *The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic*, Harper Torchbooks, 1966
- Cartmill, Cleve, *Deadline*, Astounding, 1944
- Clarfield, Gerard H., Wiecek, William M., *Nuclear America: Military and Civilian Nuclear Power in the United States, 1940-1980*, Harper & Row, 1984
- DeGrot, Gerald, *The Bomb A Life*, Jonathan Cape, 2004
- Dowling, David, *Fictions of Nuclear Disaster*, Iowa City, 1987

-Falzon, Christopher, *Philosophy goes to movies*, Routledge, 2002

-Feis, Herbert, *From Trust to Terror: The Onset of the Cold War, 1945-1950*, City
New York, 1970

-Ferenc, Szasz, *The Day the Sun Rose Twice*, University of New Mexico Press, 1984

-Frank, Richard B., *Downfall*, Random House, 1999

-Goodchild, Peter, *J. Robert Oppenheimer – Shatterer of Worlds*, New York 1985

-Groves, Leslie General, *Now It Can Be Told*, Da Capo Press, 1975

-Gyneken, van Jaap, *Collective Behavior And Public Opinion*, Lawrence Erlbaum
Associates, 2003, s.180-182.

-Halberstam, David, *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Prostor, Praha
2002

-Hendershot, Cyndy, *Paranoia, the Bomb, and 1950s Science Fiction Films*, Bowling
Green State University Popular Press, 1999

- Henriksen, Margot A., *Dr. Strangelove's America: Society and Culture in the Atomic Age*, Berkeley, 1997
- Jenkins, Roy, *Truman*, BB Art, 1996
- Jones, Vincent, *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb*, Center of Military History, U. S. Army
- Koch, Howard, *The Panic Broadcast: the Whole Story of Orson Welles' Legendary Radio Show 'Invasion From Mars')*, New York, 1970.
- Kunetka, James, *City of Fire: Los Alamos and the Atomic Age, 1943-1945*, University of New Mexico Press, 1978
- Lamont, Lansing, *Day of Trinity*, Atheneum
- Linderman, Gerald F., *The world within war- America's Combat Experience in World War II.*, Simon and Schuster Inc., 1999
- Lovecraft, H. P., *Dagon*, The Vagrant, 1919
- MacPherson, Malcolm C., *Time Bomb: Fermi, Heisenberg and the Race for the Atomic Bomb*, 1987
- Nálevka, Vladimír, *Karibská krize*, ISV, Praha, 2001
- Neff, Ondřej, Olša Jaroslav, *Encyklopedie literatury science fiction*, AFSF a H+H, 1995
- Newman, Robert P., *Truman and the Hiroshima cult*, Michigan State University Press, 1995
- Pursel, Carroll W., Jr., *Technology in America*, The MIT Press, 1990
- Reed, Thomas, Kramish, Arnold, *Trinity at Dubna*, Physics Today, 1996
- Rhodes, Richard, *Dark Sun: The Making of the Hydrogen Bomb*, Simon & Shuster, 1996

- Robertson, David, *Sly and Able*, McFarland a Company, 1994
- Rovere, Richard H., *Senator Joe McCarthy*, World Publishing Company, 1959
- Selden, Mark, Selden Kyoko, *The Atomic Bomb: Voices from Hiroshima and Nagasaki*, M. E. Sharpe, 1989
- Shaheen, Jack G. ed., *Nuclear War Films*, Southern Illinois University Press, 1978
- Stoff, Michael B. ed., *The Manhattan Project: A documentary introduction to the Atomic Age*, Temple University Press, 1991
- Sztajer, Regina, *The Invasion of Japan, Alternative to the Bomb*, *The Historian* 63, 2001
- Van der Pligt, Joop, *Nuclear Energy and The Public*, Blackwell, Oxford, 1993
- Wainstock, Dennis D., *The Decision to Drop the Atomic Bomb*, Praeger, 1996
- Walker, Samuel J., *Prompt and Utter Destruction*, The University of North Carolina Press, 1997
- Weart, Spencer and Szilard Weiss Gertrud, *Leo Szilard: His Version of the Facts*, The MIT Press
- Wellock, Thomas Raymond, *Critical Masses: Opposition to Nuclear Power in California, 1958-1978*, Madison, 1998
- Wells, H.G., *Válka světů a jiné příběhy z neskutečna*, Albatros, 1987
- Wyden, Peter, *Day One*, Simon and Schuster, 1984
- Yamazaki, James N., Fleming Louis B., *Children of the Atomic Bomb: An American Physician's Memoir of Nagasaki, Hiroshima, and the Marshall Islands*, Duke University Press, 1995

Multimédia

- *Our cities must fight*, Archer Productions, Inc, 1951
- *"I Like Ike" Eisenhower Campaign Spots*, Disney (Roy), 1952
- *À nous la liberté*, Clair Rene, 1931
- *A Tale of Two Cities*, U.S. War Department, 1946
- *All Nations Shaken By War Crisis*, Universal Studios, 19.9.1938
- *Atomic Alert*, Encyclopaedia Britannica Films, 1951
- *Atomic Café*, The Archives Project, 1982
- *Black Dragons*, William Night, 1942
- *Blessed Are The Merciful*, C. E. Price, 1938
- *Day Called X*, CBS Television Network, 1958
- *Donald Duck - Commando Duck*, Walt Disney Productions, 1944
- *Donald Duck - Donald Gets Drafted*, Walt Disney Productions, 1942
- *Donald Duck, The Making of the Nazi*, Walt Disney Productions 1943
- *Don't Be a Sucker*, U.S. War Department, 1947
- *Duck and Cover*, Archer Productions, Inc., 1951
- *Eisenhower Campaign Spots, Citizens for Eisenhower-Nixon*, 1956
- *Exercise Desert Rock*, U.S. Army Signal Corps / U.S. Army Signal Corps, 1951
- *First pictures - Atomic Blast*, Universal Pictures, 8. 06. 1946
- *First Pictures Atomic Blast!*, Universal Studios, 8.7.1946
- *Gog*, United Artists, 1954
- *Goofy; How to be a Sailor*, Walt Disney Productions, 1942
- *In the Suburbs*, Redbook Magazine, 1957
- *Invasion of the Body Snatchers*, Walter Wanger, 1956

- It's Great to Be Alive*, Alfred L. Werker, 1933
- Jan K. Hermana and Robertm Conard interview*, New York, 9.11.1993
- Japan films of Hiroshima*, Universal pictures, 5.6.1946
- Japane Atomic Bomb*, West Park Pictures, 2005
- Just Imagine*, 20th Century Fox , 1930
- Le Manoir du diable*; Georges Melies a Star Films; 1896
- Make Mine Freedom*, Sutherland (John) Productions, 1948
- Marines Take New Palau Island*, Universal Studios, 1944
- McCarthy-Welch Exchange*, Army-McCarthy Hearings in Washington, D.C., 9. 5. 1954
- Medical Aspects of Nuclear Radiation*, Cascade Pictures of California, 1950
- Metropolis*, UFA, 1927
- Modern Times*, United Artist, 1936
- On the Beach*, Kamer Stanley, USA, 1959
- Operation Crossroads Underway*, Universal Pictures, 1. 07. 1946
- Operation Crossroads*, Handy (Jam) Organization, 1946
- Operation Cue - Revision 1964*, Department of Defence,1964
- Pathe News Digest*, Pathe News, 1937
- Preparations for Operation Crossroads*, Universal Pictures, 13. 06. 1946
- Race for the Superbomb*, Discovery Channel, 1998
- Radio Bikini*, Robert Stone, 1987
- Radio Station's 'Attack By Mars' Panics Thousands*, Universal Studios, 31. 10. 1938
- Radiological Defense*, U.S. Office of Civil Defense, 1961
- Red Chinese Battle Plan*, U.S. Navy, 1964
- See It Now*, CBS, 1950

- Senate probes Atomic*, Universal Pictures, 12. 03. 1945
- Shock Troops of Disaster: The Story of the New England Hurricane*, U.S. Work Projects Administration, 1938
- Special Delivery*, producent: U.S. Army Air Forces, 1946
- Special Delivery*, U.S. Army Air Forces, 1946
- Sunny side up*, Butler David, 1929
- Tale of the two Cities*, U.S. War Department, 1946
- The Atom and Biological Science*, Encyclopaedia Britannica Films, 1952
- The Atom Strikes!*, US Army Signal Corps Pictorial Service/ US War Department, 1945
- The Crime of Korea*, U.S. Department of Defense, 1950
- The day the Earth Stood Still*, Robert Wise, USA, 1951
- The Decision to Drop the Bomb*, Fred Freed, 1965
- The Challenge of Ideas*, U.S. Army Pictorial Center, 1961
- The Incredible Shrinking Man*, Universal Studios, 1957
- The Race for Space - Race for the Moon*, BBC, 2005
- The Race For The Superbomb*, Chanel Discovery, 1999
- The Red Bomb - vol. 2. - Stolen.Secrets*, Rapide Productions, 1994
- The Rocky Horror Picture Show*, Sharman Jim, 1975
- Things to Come*, Alexander Korda, London Film Production Inc, 1936
- Trail of the Rocket*, Wilding Picture Productions, Inc, 1951
- Trinity & Beyond - The Atomic Bomb Movie*, Peter Kuran, 1995
- Underwater Atom Blast Rocks Bikini*, Universal Pictures, 5. 08. 1946
- Work Pays America*, U.S. Work Projects Administration, 1937

Internetové zdroje

- www.alienufoart.com – 18. 8. 2006
- www.alsos.wlu.edu - 18. 8. 2006
- www.archive.org - 2. 8. 2006
- www.atomicchildhood.songsmyth.com - 15. 8. 2006
- www.atomictraveler.com - 14. 3. 2006
- www.bbc.co.uk - 3. 8. 2006
- www.bobville.com – 12. 3. 2004
- www.boomerbaby.com - 13. 8. 2006
- www.cddc.vt.edu - 2. 2. 2005
- www.civildefensemuseum.com - 15. 10. 2005
- www.conelrad.com - 2. 8. 2006
- www.cybertrn.demon.co.uk/ - 30. 5. 2005
- www.daviddarling.info - 22. 7. 2005
- www.dowahdidi.com - 11. 1. 2006
- www.drzeus.best.vwh.net - 18. 8. 2006
- www.dtra.mil - 18. 8. 2006
- www.emanuellevy.com - 23. 3. 2005
- www.fabulousfifties.co.uk - 1. 10. 2005
- www.fiftiesweb.com - 17. 5. 2005
- www.fordham.edu/ - 23. 3. 2006
- www.guardian.co.uk - 31. 5. 2005
- www.gwu.edu/~nsarchiv/index.html - 11. 3. 2006
- www.hotreview.org - 2. 8. 2006

-www.childrenofthemanhattanproject.org - 5. 8. 2005

-www.imdb.com - 5. 8. 2006

-www.inform.umd.edu - 5. 2. 2005

-www.lib.washington.edu - 27. 7. 2006

-www.lucytalk.com - 23. 4. 2005

-www.magicdragon.com - 2. 4. 2006

-www.members.aol.com - 2. 3. 2006

-www.memorabletv.com - 15. 4. 2006

-www.movies2.nytimes.com - 1. 4. 2006

-www.news.nationalgeographic.com - 18. 8. 2006

-www.nuclearfiles.org - 24. 1. 2006

-www.nuclearweaponarchive.org - 21. 3. 2005

-www.otrsite.com - 13. 4. 2006

-www.proquest.umi.com - 28. 8. 2005

-www.questia.org - 2. 4. 2006

-www.sensesofcinema.com - 20. 4. 2006

-www.sf.cz - 22. 2. 2006

-www.shokus.com - 18. 8. 2006

-www.televisionheaven.co.uk - 1. 2. 2006

-www.theredpub.com - 2. 2. 2006

-www.thinkquest.org - 29. 3. 2006

-www.toptags.com - 26. 3. 2005

-www.trumanlibrary.org - 2. 5. 2006

-www.tvparty.com - 18. 8. 2006

-www.wikipedia.org - 22. 8. 2006

Obsah příloženého DVD:

Audio a video příloha:

- 1902 La Voyage Dans La Lune - Trip to the Moon - *La Voyage Dans La Lune*, Georges Méliès, 1902
- 1935 FlashGordonOnPlanetMongosAudio - Flash Gordon On the Planet Mongo, 1935
- 1936 Things To Come - *Things to Come*, Alexander Korda, London Film Production Inc, 1936
- 1937 Newsreel Highlights - *Pathe News Digest*, Pathe News, 1937
- 1938 Mars Panic Video+Audio - *Radio Station's 'Attack By Mars' Panics thousands*, Universal Studios, 31. 10. 1938; *War of the Worlds*, Mercury Theatre of the Air, 1938
- 1938 World shocked by crisis - *All Nations Shaken By War Crisis*, Universal Studios, 19.9.1938
- 1938 WPA Blessed are the merciful Hurikan - *Blessed Are The Merciful*, C. E. Price, 1938
- 1938 WPA Help Hurricane victims - *Shock Troops of Disaster: The Story of the New England Hurricane*, U.S. Work Projects Administration, 1938
- 1945 The Atom Strikes Hiroshima Signal Corps - *The Atom Strikes!*, US Army Signal Corps Pictorial Service/ US War Department, 1945
- 1946 Atom bomb Hiroshima jap film - *Jap Films of Hiroshima*, Universal Studios, 1945
- 1946 Atom bomb Nears Crossroads - *Atom bomb Nears Crossroads*, Universal Studios, 1946
- 1946 AtomicBlastFirstPictures - *First Pictures Atomic Blast!*, Universal Studios, 8.7.1946

- 1946 John Hersey Hiroshima - Hersey John, *Hiroshima*, Penguin Books, 1946
- 1946 Operation Crossroads underway - *Operation Crossroads Underway*, Universal

Studios, 1. 07. 1946

- 1946 OperationCrossroads - Operation Crossroads, Handy (Jam) Organization, 1946
- 1946 SpecialDelivery-tests - *Special Delivery*, U.S. Army Air Forces, 1946
- 1946 TaleOfTwoCities - *Tale of the two Cities*, U.S. War Department, 1946
- 1946_1955 AbomJoesBonicasMovieOfMonth - *Atomic Testing*, Universal

Studios/Prelinger Archive ed., 1950

- 1950 MagazineOfTheScreen - *News Magazine of the Screen: Atomic Energy*, Warner

News, 1955

- 1950 MedicalAspectsOfRadiation - *Medical Aspects of Nuclear Radiation*, Cascade

Pictures of California, 1950

- 1951 AtomicAlertFortElementary - *Atomic Alert*, Encyclopaedia Britannica Films,

1951

- 1951 DesertRockExercise - *Exercise Desert Rock*, U.S. Army Signal Corps / U.S.

Army Signal Corps, 1951

- 1951 DuckAndCover - *Duck and Cover*, Archer Productions, Inc., 1951

- 1951 OurCitiesMustFight - *Our cities must fight*, Archer Productions, Inc, 1951

- 1954 HouseInTheMiddle - *House In The Middle*, National Paint, Varnish and

Lacquer Association, 1954

- 1954 Welch McCarthy Hearing - *McCarthy-Welch Exchange*, Army-McCarthy

Hearings in Washington, D.C., 9. 5. 1954

- 1955 AboutFallout - *About Fallout*, Wilding Picture Productions, Inc., 1955

- 1955 DayCalledX - *Day Called X*, CBS Television Network, 1958

- 1957 Fallout Debate - *Atom Fallout. New Tests Begin As Safety Debate Rages*,

Universal Studios, 30. 05. 1957

-1942 Black Dragons - *Black Dragons*, William Night, 1942

-1944 Newsreel Palau - *Marines Take New Palau Island*, Universal Studios, 1944

-1946 Atom bomb Nears Crossroads - 1946 Atom bomb Nears Crossroads - *Atom bomb Nears Crossroads*, Universal Studios, 1946

-1946 Damage Hiroshima - *Damage Foreshadows A-Bomb Test*, Universal Studios, 6.

června 1946

-1949 DOA - *DOA*, Cardinal Pictures, 1949

-1952 Ike Campaign Spots - "*I Like Ike*" Eisenhower Campaign Spots, Disney (Roy),

1952

-1956 Ike Campaign Spots - *Eisenhower Campaign Spots, Citizens for Eisenhower-*

Nixon, 1956

Softwarová příloha

- 1) Volně šiřitelný program pro prohlížení videosouborů - bsplayer131.819.exe
- 2) Volně šiřitelný program pro prohlížení obrázků - iview370.exe
- 3) Volně šiřitelná souprava kodeků pro přehrávání videa - klmcodec133.exe